

POLITIHØGSKOLEN

Uriktig anklage om voldtekt:

*en kartlegging av anmeldte saker og en innholdsanalyse av et
utvalg dommer*

Mathilde Bouyssou &

Marina Fiskum Wendt

Erfaringsbasert master i etterforskning

Kull 2017

Forord

Proessen med å skrive masteravhandlingen har vært utfordrende og lærerik for oss begge; et faglig innslag i et ellers travelt liv med full jobb, samboerskap og barn. Fra å befinne oss langt ute i ukjent farvann, har avhandlingen vokst på oss litt etter litt. I det vi slutfører masteravhandlingen, er vi fornøyde med å ha gått gjennom denne prosessen sammen. Dette er en erfaring vi ikke ville vært foruten.

Vi ønsker å rette en spesiell takk til alle de som har gjort dette mulig. Takk til arbeidsgiver Kripos og Øst politidistrikt, for tilrettelegging av arbeidstid så det ble overkommelig å gjennomføre en master samtidig med full jobb. Takk til vår engasjerte hovedveileder Morten Holmboe ved Politihøgskolen, det har vært både lærerikt og gøy å ha deg på laget. Takk til våre biveiledere Jenny Maria Lundgaard og Gunnar Thomassen ved Politihøgskolen for alle gode råd og konstruktive tilbakemeldinger, spesielt når det gjaldt det metodiske arbeidet har dere vært uvurderlige. Takk til tredjeleser doktorgradsstipendiat Hans Myhre Sunde som bidro med gode innspill. Takk til Ellen Skjold Kvåle for språkvask og korrekturlesing.

Sist, men ikke minst, takk til våre familier som har vært gode støttespillere og motivatorer gjennom hele prosessen, deres støtte har vært en forutsetning for suksess. Uten disse menneskene ville ikke denne masteravhandlingen vært en realitet.

Lillestrøm, mai 2020

Marina og Mathilde

Sammendrag

Uriktige anklager om voldtekt er en alvorlig kriminalitetstype som det er forsket lite på i Norge, til tross for at voldtektssaker har blitt viet betydelig oppmerksomhet i den offentlige debatten, av politiet og i forskningssammenheng. Voldtekt og uriktig anklage om voldtekt befinner seg i hver sin ende av samme skala. I den ene ytterkanten er domfellelse for voldtekt, og i den andre domfellelse for uriktig anklage om voldtekt. I begge ytterkantene må anklagen være bevist utover enhver rimelig tvil, som er beviskravet i norsk strafferett. Skiftet skjer i det personen som er fornærmet i voldtektssaken, blir mistenkt for at anklagen er uriktig. Politiet skal i sin etterforskning søke å belyse hva som har hendt, både det som taler for og imot skyld for voldtekt og uriktig anklage om voldtekt. Denne typen saker er krevende, og bevissituasjonen er vanskelig. Hovedandelen av sakene i begge ender henlegges. Ved domfellelse for uriktig anklage om voldtekt har retten funnet det bevist at den fremsatte voldtektsanklagen var uriktig, og har skapt et uriktig grunnlag for straffansvar som har påført en annen en urettmessig siktelse eller domfellelse. En domfellelse for uriktig anklage om voldtekt, beviser også at det ikke har hendt noen voldtekt.

I mangelen på eksisterende kunnskap om forekomsten av uriktige anklager om voldtekt i Norge, har vi kartlagt anmeldte saker registrert i politiets straffesakssystemer. Kartleggingen viste at 343 anmeldelser om uriktig anklage gjaldt voldtekt i tidsperioden 2014–2019. Av disse, var 24 saker rettskraftig avgjort med frifinnelse eller domfellelse. Hovedandelen av sakene er henlagt på bevisets stilling, noe som trolig følger av den vanskelige bevissituasjonen i denne typen saker. Vi utførte en analyse av åtte domfellelser og to frifinnelser av uriktige anklager om voldtekt. Analysen viste at det var en stor variasjon av bevis som ble vurdert i rettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Forklaringen til tiltalte var det ene beviset som ble vurdert i samtlige dommer og hyppigst vektlagt av retten. I rettens vurdering av tiltaltes forklaring ble særlig et moment vurdert; (in)konsistens. Vi har skilt mellom intern og ekstern (in)konsistens i tiltaltes forklaringer, og undersøkt hvilken betydning dette tillegges av retten og videre drøftet momentet opp mot forskning innen særlig traume- og vitnepsykologi. Bevisverdien av tiltaltes forklaring viste seg ikke alene å bli vurdert ut fra (in)konsistens, men inngikk i rettens helhetsvurdering av bevisførselen i saken.

Abstract

False allegations of rape are a serious crime, on which there has been little research in Norway, despite that rape cases have been given significant attention in the public, by the police and in research. Rape and false allegation of rape represent each end of the same scale. On one end there is conviction for rape, and on the other end conviction due to false allegation of rape. In both extremities, the allegation must be proven beyond any reasonable doubt; which is the standard of proof in Norwegian criminal law. The switch usually happens when the plaintiff in the rape case becomes a suspect of making a false allegation. The police in their investigation seek to determine what has happened, both that which speaks for and against being guilty of rape and false allegation of rape. These cases are demanding, and the evidence situation is difficult. The majority of both these types of cases ends up being dismissed. With a conviction of false allegation of rape the court has found it proven that the claimed rape allegation was false, and that it created a false basis for criminal liability which has applied on another person an unrightful indictment or conviction. A conviction for false allegation of rape also proves that no rape occurred.

In the absence of existing knowledge on the occurrence of false allegations of rape in Norway, we examined reported cases registered in the police criminal database. Our research showed that there were 343 reported cases of false allegations of rape in 2014–2019. Of these, 24 cases were settled legally as either acquittals or convictions. The majority of the cases were dismissed due to lack of sufficient evidence, which probably comes from the difficult evidential situation. We did an analysis of eight convictions and two acquittals on false allegations of rape. The analysis showed that a wide variety of evidence was considered by the court in their decision. The defendant's explanation was the one reoccurring proof considered in all the verdicts and most often emphasized by the court. In the court's review of the defendant's explanation, one aspect was considered in particular; (in)consistency. We have separated between internal and external (in)consistency in the defendant's statement, and looked into what significance this was given by the court and discussed the aspect up against research on trauma – and witness psychology. The evidentiary value of the defendant's explanation was not solely considered on the (in)consistency aspect, but as part of the court's overall assessment of the evidence in the case.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	3
Abstract	4
Innholdsfortegnelse	5
1. Innledning.....	8
1.1 Problemstilling.....	10
1.1.1 F1: Hvor mange anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt finnes, og hva er utfallet av disse?	11
1.1.2 F2: Hvilke bevis vurderes av retten ved domfellelse og frifinnelse?	12
1.2 Begrepsavklaringer uriktig anklage om voldtekt.....	13
1.2.1 Den juridiske forståelsen av uriktig anklage	14
1.2.2 Uriktig anklage om voldtekt.....	16
1.3 Oppbygning	18
2. Teoretisk bakgrunn.....	19
2.1 Forforståelse	19
2.2 Eksisterende forskning og litteratur.....	20
2.2.1 Hva skrives det om?	22
2.2.2 Hvor mange voldtektsanklager er uriktige?	24
2.2.3 Hva kjennetegner uriktige anklager om voldtekt?	27
2.2.4 Utfordringer med internasjonal forskning og manglende enhetlig begrepsbruk	29
2.3 Fra straffesak til dom	30
2.3.1 Rettssystemet og bevisvurderingen	31
2.3.2 Dommen	32
3. Metode.....	34

3.1	Kriterieutvalg	35
3.2	Fremgangsmåte for kartleggingen av anmeldte forhold	36
3.3	Fremgangsmåte for innholdsanalysen av dommer	40
3.4	Etiske hensyn	43
3.5	Reliabilitet og validitet	47
4.	Omfanget av anmeldelser og bevisene i dommer	50
4.1	Registrerte anmeldelser om uriktig anklage om voldtekt	50
4.1.1	Utfallet av anmeldte saker	54
4.2	Hvilke bevis vurderes av retten i dommene?.....	57
4.2.1	Taktiske bevis	59
4.2.2	Tekniske bevis	60
4.2.3	Øvrige bevis	63
4.3	Hvilke bevis vektlegges i rettens bevisvurdering av skyldspørsmålet i dommene?..	66
4.4	Oppsummering av kapittel 4.....	68
5.	Betydningen av (in)konsistens i tiltaltes forklaring	69
5.1	Der tiltaltes forklaring vurderes som internt konsistent	70
5.2	Der tiltaltes forklaring vurderes som internt inkonsistent	72
5.3	Rettens tolkning og vurdering av inkonsistens og konsistens	75
5.3.1	Utfordringer ved vurdering av intern inkonsistens	76
5.4	Oppsummering av kapittel 5.....	81
6.	Avsluttende betraktninger	82
6.1	Behov for og forslag til videre forskning	84
	Litteraturliste	87

Domsregister	93
Domsutvalg	93
Lovverk	94
Nettsider	95
Vedlegg	97

Tabelloversikt:

Tabell 1: Registrerte anmeldelser på statistikkoder for utvalget i Strasak i perioden 2014–2019.	38
Tabell 2: ID og referansenummer på dommene inkludert i utvalget.	41
Tabell 3: Registrerte anmeldelser av uriktig anklage om voldtekt i tidsperioden 2014–2019. Kategorisert etter statistikkgrupper.	51
Tabell 4: Oversikt over forholdet mellom anmeldelser av voldtekt og uriktig anklage om voldtekt.	53
Tabell 5: Oppklaringskoden på de registrerte anmeldelsene om uriktig anklage om voldtekt i tidsperioden 2014–2019.	55
Tabell 6: Oversikt over hvorvidt sakene det er tatt ut tiltale i er rettskraftig avgjort i tidsperioden 2014–2019.	56
Tabell 7: Bevisene som kommer frem av dommene i utvalget, kategorisert etter bevistyper.	58

1. Innledning

Denne avhandlingen handler om sakstypen uriktige anklager om voldtekt, og tar for seg både antall anmeldte saker og hvilke bevis retten vurderer i sin bevisbedømmelse. Å bli uriktig anklaget for noe man ikke har gjort er alvorlig, og jo mer alvorlig det påståtte lovbruddet er, desto mer krenkende er den uriktige anklagen. Det å bli uriktig anklaget for å ha begått en voldtekt, er dermed svært alvorlig. Det følger av Høyesterett at det er skjerpene når den uriktige anklagen gjelder voldtekt:

[...] etter at straffenivået for voldtekt er vesentlig hevet de siste årene, har også Alvoret og krenkelsen i en falsk beskyldning om voldtekt blitt større. Falsk anklage om voldtekt er særlig alvorlig på grunn av den betydningen fornærmedes forklaring har i disse sakene. (Hr-2012-1677-a – Rt-2012-1302, (12))

Saker om uriktig anklage om voldtekt utfordrer grunnleggende verdier i samfunnet og er svært integritetskrenkende. Først og fremst er det en stor belastning for dem som blir uriktig anklaget for voldtekt, et stigma det er vanskelig å bli fullstendig renvasket fra (Hr-2012-1677-a – Rt-2012-1302, (15)). I tillegg virker det å være bred faglig enighet om at uriktige anklager om voldtekt går utover de *reelle ofrene* for voldtekt ved at deres troverdighet blir svekket, noe som igjen kan innvirke på tilbøyeligheten til å anmelde slike krenkelser (Riksadvokaten, 2007, s. 12).

Uriktig anklage om voldtekt har ved flere anledninger blitt omtalt i mediene og tildelt stor oppmerksomhet (se f.eks. Døvik, Kolberg & Solheim, 2014; Jarslbo & Meldalen, 2019a, 2019b; Magnus & Hella, 2017; Olsson & Honningsøy, 2015; Riaz, 2018). Oppmerksomheten og sensasjonspreget som følger med disse sakene kan bidra til å gi et feilaktig bilde av omfanget, der kriminalitetstypen ofte fremstilles som et omfattende samfunnsproblem (Monckton-Smith, Adams, Hart & Webb, 2013, s. 81).

Straffebestemmelsen om uriktig anklage etter straffeloven § 222 kan anvendes på ulike typer lovbrudd, alt fra tyverier til de mer alvorlige overtredelsene, herunder voldtekt. Tall hentet fra kriminalstatistikken til Statistisk sentralbyrå (SSB, 2019a) viser antallet anmeldelser av uriktige anklager generelt og gjør det ikke mulig å skille på hva anklagen gjaldt. Så, hvor stor

andel av uriktige anklager gjelder voldtekt? Per i dag er det ikke forsket på eller foretatt undersøkelser som avdekker dette i Norge.

Internasjonalt har man forsket på både omfang og fenomenforståelse av uriktige anklager om voldtekt (Martinussen, Balvig, Laursen, Madsen & Sidenius, 2009; Diesen & Diesen, 2008; Lisak, Gardinier, Nicksa & Cote, 2010; Lonsway, 2010; McMillan, 2018; Rasmussen, 2006; Rumney, 2006; Saunders, 2012; Tuerkheimer, 2017), men det er lite forskning på temaet i Norge. Derimot dukker temaet stadig opp i forskning, litteratur og i den generelle offentlige debatten om voldtekt i Norge, og mer kunnskap om fenomenet er etterspurt (Beckmann-Smerud, 2018; Bitsch & Kruse, 2012; NOU 2008:4; Skilbrei & Stefansen, 2018). At kvinner lyver om voldtekt er også en av flere voldtektsmyter (omhandles blant annet i Bitsch & Kruse, 2012; McMillan, 2018; Riksadvokaten, 2007; World Health Organization [WHO], 2003), og denne avhandlingen kan bidra til økt kunnskap rundt dette.

Økt kunnskap om fenomenet er viktig for å kunne heve politiets evne til å etterforske voldtektsanklager med tilfredsstillende kvalitet. For å ivareta rettssikkerheten til de involverte skal politiets etterforskning søke å kartlegge både det som taler for og imot skyld (Straffeprosessloven, § 226 2. ledd). Altså, politiets etterforskning skal også undersøke muligheten for at voldtektsanklagen er uriktig. Det at politiet vurderer det slik at en anmeldelse for voldtekt bør henlegges, betyr ikke nødvendigvis at det er grunnlag for å etterforske for uriktig anklage. I noen saker taler bevisene imidlertid mot at det har skjedd en voldtekt, og det kan da være rimelig grunn til å undersøke om det foreligger en uriktig anklage om voldtekt (Straffeprosessloven § 224 1. ledd). Uriktig anklage om voldtekt og voldtekt befinner seg i hver sin ytterkant. Imellom disse ytterpunktene er det gråsoner med saker som ikke når opp til beviskravene i noen av endene. Altså vil usikkerhet om hvorvidt det har skjedd en voldtekt gjenspeiles i usikkerheten om anklagen er uriktig. Selv om det er vanskelig å si at det foreligger sannsynlighetsovervekt for voldtekt, kan det være langt igjen til å si at det foreligger en uriktig anklage. For at noen skal dømmes for uriktig anklage om voldtekt må beviskravet for norsk strafferett være oppfylt, der skyld vurderes som bevist utover enhver rimelig tvil. Bevissituasjonen i voldtektssaker er ofte vanskelig der partenes forklaringer står mot hverandre og uten øvrige bevis. Den samme vanskelige bevissituasjonen finner vi i uriktige anklager om voldtekt. Hvilke bevis som fremlegges der den uriktige

anklagen om voldtekt har gått til retten er av interesse ettersom de forteller politiet hvilke etterforskningskritt som bør prioriteres.

Temaet er etisk utfordrende fordi kunnskap om blant annet anmeldelsesomfanget kan benyttes til å undergrave den politiske debatten rundt voldtekt og troverdigheten til de reelle ofrene for voldtekt. Likevel anser vi det som nødvendig å forske på temaet for å kaste lys over en mindre kjent side av voldtektstematikken. Kunnskap om uriktige anklager om voldtekt er betydningsfullt både med tanke på de reelle ofrene av voldtekt og deres troverdighet, men også for dem som feilaktig blir mistenkt og stigmatisert som voldtektsforbrytere. I denne avhandlingen undersøker vi temaet fra et politivitenskapelig perspektiv og ønsker å fylle noen av kunnskapshullene rundt temaet.

1.1 Problemstilling

Meningene rundt uriktige anklager om voldtekt fremstår som polariserte, der det i ytterpunktene omtales som en myte eller som en overhengende sannhet. Formålet med denne avhandlingen er å tilføre samfunnet generelt, men politiet og rettsvesenet spesielt, kunnskap om fenomenet. Vår problemstilling er derfor; i hvilken grad forekommer uriktige anklager om voldtekt i Norge, og hva kjennetegner den rettslige bevisvurderingen av disse?

Problemstillingen operasjonaliseres i følgende forskningsspørsmål:

F1: Hvor mange anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt finnes, og hva er utfallet av disse?

F2: Hvilke bevis vurderes av retten ved domfellelse og frifinnelse?

Med disse forskningsspørsmålene ønsker vi å tilføre kunnskap om et aspekt ved omfanget og rettens bevisbedømmelse i saker om uriktig anklage om voldtekt. Den første delen av problemstillingen som gjelder forskningsspørsmålet F1, besvarer vi gjennom kartlegging av anmeldte saker registrert i politiets straffesakssystemer og utfallet av disse. Den andre delen av problemstillingen som favner forskningsspørsmålet F2, besvarer vi gjennom tekstanalyse av dommer. Avhandlingen har altså en kvantitativ og kvalitativ del som belyser ulike sider

ved fenomenet. Kunnskap om anmeldelsesomfanget og bevisvurderingen er av interesse for politiet. Denne kunnskapen er viktig for å kunne gi fenomenet riktig prioritering, for utførelsen av formålstjenlige etterforskningskritt og for riktig saksavgjørelse.

1.1.1 F1: Hvor mange anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt finnes, og hva er utfallet av disse?

Formålet med å kartlegge omfanget er først og fremst å få et bilde av kriminalitetens forekomst i Norge. Kriminalstatistikk benyttes som utgangspunkt for politiets prioriteringer av saker og sier noe om kriminalitetstypen er en utfordring som samfunnet i stort bør fokusere på. En slik oversikt er en forutsetning for at samfunnet og politiet skal iverksette forebyggende tiltak, og fungerer som et sammenligningsgrunnlag for å måle tiltakenes effekt. Utfallet av anmeldte forhold kan også si noe om kvaliteten av politiets etterforskning av uriktige anklager om voldtekt og voldtekt. I tillegg fungerer kartleggingen som et rammeverk for avhandlingen og videre forskning på temaet.

Forskningsspørsmålet F1 besvares med å kartlegge registrerte anmeldelser om uriktig anklage om voldtekt i politisystemene Straffesaksregisteret (Strasak) og Basis Løsninger (BL). Kartleggingen viser et minimumsanslag av forekomsten, basert på de dataene vi har tilgjengelig for undersøkelsen. Anslaget favner alt fra saker som politiet har opprettet på bakgrunn av mistanke om at anmeldelsen er uriktig, til motanmeldelser fra personen anklaget for voldtekt.

Siden kartleggingen bare viser antallet anmeldte saker, gir den ikke en fullstendig oversikt over fenomenets omfang. En fullstendig kartlegging av fenomenets omfang vil ikke være realistisk da det alltid vil foreligge feilføringer i registrene og mørketall. Likevel tror vi en slik kartlegging er verdifull fordi den vil kunne si *noe* konkret om utbredelsen av fenomenet og slik bidra til en justering av den rådende debatten. Slik Fekjær (2015), Dahl og Bjelland (2019) enes om, er politiregistrene den beste oversikten vi har over omfanget av den registrerte kriminaliteten i Norge. Videre synes vi det er av interesse å kartlegge utfallet av sakene uriktige anklager om voldtekt for å bedre forstå hva tallene sier oss. Det er forskjell på en sak som er henlagt fordi anklagen er åpenbar grunnløs og en domfellelse, men det er også

viktig å vite noe om nyansene imellom disse. Fordi det ikke finnes tidligere forskning på omfanget av uriktige anklager om voldtekt og utfallet av disse i Norge, er det foreløpig antakelser om fenomenets utbredelse som blir førende i samfunnsdebatten.

Vår kartlegging av anmeldte forhold tar for seg en begrenset periode på seks år, en bredere kartlegging ville styrket undersøkelsens representativitet. Med utgangspunkt i anmeldte forhold er det kun en mindre del av fenomenets omfang som utforskes, og videre forskning er nødvendig for å kartlegge en større del av fenomenets omfang. Bruken av begrepets juridiske definisjon gjør at vi ikke fanger opp andre sider av fenomenet enn det strafferettslige. En anmeldelse antyder at et straffbart forhold kan ha skjedd, men det er først når det foreligger en domfellelse at forholdet er bevist utover enhver rimelig tvil. Vår kartlegging vil derfor være et minimumsestimat.

1.1.2 F2: Hvilke bevis vurderes av retten ved domfellelse og frifinnelse?

Med forskningsspørsmål F2 ser vi nærmere på hvilke bevis retten vurderer i avgjørelsen av skyldspørsmålet i fellende og frifinnende dommer. Formålet med analysen av dommene er å kartlegge bevisene og rettens vurdering av disse. Kunnskap om rettens bevisbedømmelse av skyldspørsmålet er også relevant for politiet og påtalemyndigheten. Hvilke bevis retten vektlegger i sin vurdering indikerer hvilke etterforskningskritt politiet bør utføre og hvilke bevis påtalemyndigheten bør føre for retten for å oppfylle straffbarhetsvilkårene.

Selv om dommene ikke gjengir alle de bevisene som er fremlagt og diskusjonen som foregikk rundt disse under rettssaken, skal dommene i prinsippet gjengi bevisene som ligger til grunn for avgjørelsen. Dommen er altså ikke en uttømmende gjengivelse, men en formålsstyrt oppsummering av rettssaken. Rettens vurdering av skyldspørsmålet kan sees på som en offentlig evaluering av etterforskningen, og dommene som et slags produkt av politiets etterforskning. Vårt utvalg er hentet fra Lovdata. Lovdata er en digital database som gir tilgang til rettskilder og rettsavgjørelser, slik som dommer. Oversikt over dommene i vårt utvalg finnes i tabell 2 i kapittel 3.3 og i domsregisteret i litteraturlisten.

Vårt utvalg av dommer har vært begrenset til de som er publisert på Lovdata, og en gjennomgang av et større utvalg dommer ville økt undersøkelsens representativitet og muligheten for generalisering. Dommer er en kilde til kunnskap om fenomenet, men begrenser seg til det som ble skrevet i ettertid om vurderingene som ble gjort. Vi vet derfor ikke hvilke tanker og vurderinger som rettens medlemmer fortløpende gjorde seg under rettssaken. Siden dommen skal gjengi grunnlaget for avgjørelsen, fanger den ikke opp alle nyansene mellom rettens medlemmer i deres vurderinger av bevis. Dette vil kun komme frem i en viss grad av dissensavgjørelser.

Siden fenomenet ikke er tidligere forsket på i Norge, er det naturlig at vår undersøkelse er av en viss bredde. Når det er lite kunnskap på en felt, slik som i dette tilfellet, er det relevant å gjennomføre en bred studie for å kartlegge faktorer som man kan gå i dybden på med videre forskning (Skilbrei, 2019, s. 169). Gjennom arbeidet med denne avhandlingen ser vi at det finnes mange sider ved fenomenet som kan utforskes videre, fra ulike perspektiv og med ulike metoder.

1.2 Begrepsavklaringer uriktig anklage om voldtekt

For å få mest mulig utbytte av lesningen, er det viktig at vi har en felles forståelse for de sentrale begrepene i avhandlingen; *uriktig anklage om voldtekt*. I denne avhandlingen tar vi utgangspunkt i begrepens juridiske definisjon.

Utvalget vårt for begge undersøkelsene strekker seg over en tidsperiode som fanger både den gamle straffeloven (1902) og den gjeldende straffeloven (2005). Den gjeldende straffeloven (2005) trådte i kraft i 2015. Straffebestemmelsene i straffeloven har vært revidert og endret flere ganger gjennom årene. I overgangen til gjeldende straffelov endret lovgiver betegnelsen fra falsk til uriktig anklage. Den nye bestemmelsen legger mindre vekt på personens subjektive oppfattelse av faktum enn forgjengeren (Straffeloven, 1902, § 168; 2005, § 222). Ordlyden ble ellers i stor grad videreført i sin helhet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 9; Riksadvokaten, 2007, s. 15). Derfor redegjør vi her kun for bestemmelsene fra gjeldende straffelov, selv om vi også forholder oss til den gamle straffeloven videre i avhandlingen.

Både påtalemyndigheten og domstolene vurderer de faktiske forholdene i sakene opp mot den aktuelle lovbestemmelsen. Vår analyse retter seg ikke mot en rettslig vurdering av om de omtalte saksforholdene rammes av straffelovens bestemmelse. Vi foretar altså ikke noen vurdering av om et saksforhold med rette er klassifisert som uriktig anklage om voldtekt – det man i en juridisk analyse ville kalt lovanvendelse (se f.eks. Holmboe, 2020). Vi tar utgangspunkt i den klassifikasjonen som er brukt, med formål om å drøfte hvordan domstolene vurderer bevisene i saken fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Vår bruk av juridisk metode begrenser seg derfor til å lese dommene opp mot den aktuelle lovbestemmelsen. Rettsreglene er derfor et bakteppe for vår analyse, men vi drøfter dem ikke fra et juridisk perspektiv.

Siden det ikke er en egen straffebestemmelse for uriktig anklage om voldtekt, er det nødvendig å tolke straffebestemmelsene for *uriktig anklage* og *voldtekt* hver for seg, og deretter i sammenheng.

1.2.1 Den juridiske forståelsen av uriktig anklage

Det er i straffelovens kapittel 22 om uriktig forklaring og anklage vi finner den mest sentrale straffebestemmelsen for denne avhandlingen. Når vi i denne avhandlingen skriver *uriktig anklage* forholder vi oss til begrepets juridiske definisjon etter straffeloven § 222:

§ 222. Uriktig anklage

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som ved å gi uriktig opplysning til retten, politiet eller annen offentlig myndighet, ved å fabrikkere bevis eller ved annen atferd skaper et uriktig grunnlag for straffansvar, og derved pådrar noen en siktelse eller domfellelse.

Det straffbare i bestemmelsen om uriktig anklage ligger i det å «skape et uriktig grunnlag for straffansvar». I dette ligger det en forståelse av at retten må bevise at det tiltalte har forklart ikke er riktig. Dette er de objektive vilkårene i straffebudet som må være oppfylt for at tiltalte skal kunne dømmes etter lovbestemmelsen.

Videre må retten bevise at det tiltalte har gjort eller sagt er med forsett om å pådra en uskyldig part en siktelse eller domfellelse, de subjektive vilkårene for uriktig anklage. Skyldkravet er forsett etter straffeloven § 21 og § 22. Forsøk på å pådra en uskyldig part en siktelse eller domfellelse er også straffbart etter straffeloven § 16. Et eksempel på dette er dom LG-2017-93673, hvor det er tatt ut tiltale for forsøk på grov uriktig anklage om voldtekt etter straffeloven § 223 jf. § 222 jf. § 16. Her var ikke den fornærmede blitt feilaktig siktet eller domfelt, men retten la til grunn at de uriktige opplysningene var av en slik karakter at de ville medført at en uskyldig ble siktet, hvis det ikke hadde blitt avverget tidligere.

Straffebestemmelsen om uriktig anklage er lovbruddsnøytral, altså kan den anvendes uavhengig av hvilket straffbart forhold man har blitt anklaget for. I vurderingen av hvorvidt anklagen er grov har lovgiver oppført hvilke momenter man særlig skal vektlegge i straffeloven § 223:

§ 223. Grov uriktig anklage

Grov uriktig anklage straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om anklagen er grov skal det legges vekt på

- a) hvilke følger anklagen har eller kunne fått
- b) anklagens art og innhold, og
- c) de øvrige omstendighetene ved overtredelsen.

Straffebestemmelsen gjengir altså hvilke momenter som kan ligge til grunn for vurderingen av om anklagen er grov.

En uriktig anklage er altså en anklage om noe straffbart som ikke har hendt, som kan få store konsekvenser for den som anklages ved at man kan bli utsatt for urettmessig straffeforfølgelse. Strafferammen gjenspeiler alvorligheten av et lovbrudd. Jo mer alvorlig den straffbare handlingen som anklagen gjelder er, desto grovere er overtredelsen der anklagen viser seg å være uriktig. Voldtekt har en høy strafferamme og er derfor et alvorlig lovbrudd å bli anklaget for. I vårt datamateriale ser vi at flere anmeldelser og dommer er kodet som grov uriktig anklage etter straffeloven § 223 jf. § 222, slik i eksempelet over. Tilsvarende straffebestemmelser i gammel straffelov (1902) er § 169 jf. § 168.

1.2.2 Uriktig anklage om voldtekt

Siden straffebestemmelsen om uriktig anklage er nøytral, har en omfattende del av arbeidet med denne avhandlingen vært å identifisere anmeldte saker og dommer der den uriktige anklagen gjaldt *voldtekt*. Når vi i denne avhandlingen skriver voldtekt henviser vi til begrepets juridiske definisjon etter straffeloven § 291:

§ 291. Voldtekt

Med fengsel inntil 10 år straffes den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd,
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

En voldtekt er altså når en person utsettes for seksuell omgang slik beskrevet i straffebudet. Seksuell omgang er definert som samleielignende bevegelser, innføring av gjenstander eller kroppsdeler i kroppens hulrom og masturbasjon (Blandhol, Tøssebro & Skotheim, 2015; Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 11-13). De objektive og subjektive vilkårene for voldtekt etter § 291 må være oppfylt uavhengig av om voldtekten er grov jf. § 294 eller grovt uaktsom jf. § 294. Forsøk på voldtekt er også straffbart i henhold til straffeloven § 16. Det er altså § 291 som inneholder den objektive gjerningsbeskrivelsen av voldtekt. Tilsvarende straffebestemmelse om voldtekt i gammel straffelov (1902) er § 192, som både omfatter grove og uaktsomme overtredelser.

Dersom en person anklages for en voldtekt som ikke har funnet sted, og anklagen medførte at personen ble siktet eller domfelt på bakgrunn av denne, vil straffebestemmelsen om uriktig anklage kunne anvendes. En uriktig anklage om voldtekt foreligger altså når en person anklager en annen person for en voldtekt som ikke har skjedd, og derved forårsaker at personen enten blir siktet eller domfelt for voldtekten. Dersom anklagen ikke fører til at noen blir siktet eller domfelt, kan anklageren dømmes for forsøk dersom det lå innenfor personens forsett at det skulle skje.

Det kan også oppstå et misforhold mellom fornærmedes subjektive opplevelse av situasjonen og den juridiske definisjonen av voldtekt. I sakene hvor den fornærmede anmelder et forhold som ikke omfattes av den juridiske definisjonen av voldtekt, er det ikke en uriktig anklage. Det er først når fornærmede velger å bevisst forklare seg uriktig om en hendelse som faller inn under den juridiske definisjonen av voldtekt, med forsett om at noen skal bli siktet eller domfelt, at vi snakker om en uriktig anklage om voldtekt. Hvis retten finner at tiltalte selv opplevde hendelsen som en voldtekt, og det ikke kan motbevise at slik var tilfellet, foreligger det heller ingen uriktig anklage. Tiltaltes forklaring må derfor vurderes opp mot sin egen opplevelse av hendelsen og sannsynligheten av denne. Dette er hva det juridiske prinsippet *faktisk uvitenhet* omhandler. Prinsippet går ut på at «enhver skal bedømmes etter sin oppfatning av den faktiske situasjonen på handlingspunktet» etter straffeloven § 25. Dette betyr at selv om retten finner det bevist at det ikke fant sted en voldtekt, må det også bevise at tiltalte ikke kunne ha oppfattet hendelsen som en voldtekt. Høyesteretts kjæremålsutvalg¹ beskriver kjennetegnet på en uriktig forklaring slik:

[...] kjennetegnet på en falsk forklaring er at det gis en bevisst usann forklaring, hvilket innebærer at den som tror forklaringen er riktig, ikke forklarer seg falsk. Den som avgir forklaring, skal gjengi sin subjektive oppfatning av de faktiske forhold. (Hr-1998-356-S – Rt-1998-1112, s. 1114)

En språklig utfordring ved å skrive om dette temaet er det skiftende forholdet mellom partene. Fra etterforskningen av voldtektssaken og til etterforskningen av uriktig anklage av den samme voldtektssaken, skifter partene rolle. Siden vi skriver med utgangspunktet i den uriktige anklagen om voldtekt, omtaler vi her den som har vært anklaget for voldtekten som *fornærmede* og den som kom med anklagen som *tiltalte*, med mindre noe annet er spesifisert.

---

¹ Nå ankeutvalg.

1.3 Oppbygning

Avhandlingen består av totalt seks kapitler. I kapittel 2 ser vi på avhandlingens teoretiske bakgrunn og forståelsesramme. Vi starter med å redegjøre for vårt vitenskapelige ståsted og fortsetter med å reflektere over hvordan egen forforståelse har innvirket på forskningen. Deretter følger en gjennomgang av eksisterende forskning og litteratur på temaet. I dette kapitlet inngår også en redegjørelse av konteksten dommen produseres i, som er grunnlaget for den teoretiske forståelsesrammen for tekstanalysen av dommene.

For å besvare forskningsspørsmålene har vi utført to undersøkelser; en kvantitativ kartlegging av data fra to av politiets registre og en kvalitativ innholdsanalyse av dommer hentet fra Lovdata. I kapittel 3 redegjør vi for vår tilnærming til datamaterialet, kriteriene vi har satt for utvalgene, de metodiske valgene vi har tatt og fremgangsmåten for bearbeiding av dataene. Verdien av forskningen vår avhenger av åpenhet rundt utførelsen av undersøkelsene slik at andre kan kvalitetssikre arbeidet, stille seg kritisk til konklusjonene, og bruke avhandlingen som utgangspunkt for videre forskning på feltet (Holmboe, 2018). Hensyn til etikk, reliabilitet og validitet har vært rettleidende for våre metodiske valg, og kapitlet avsluttes derfor med redegjørelse av og refleksjon rundt hvordan vi har forholdt oss til disse.

I kapittel 4 blir funnene fra begge undersøkelsene presentert og drøftet fortløpende. Først ser vi på resultatet av kartleggingen av anmeldte saker, og deretter kartleggingen av sakenes utfall og betydningen av de ulike påtaleavgjørelsene. Våre funn sammenlignes med tilsvarende statistikk på voldtekt, og eksisterende forskning på omfanget av uriktige anklager om voldtekt. Videre følger en redegjørelse av funnene fra analysen av dommene der vi ser på hvilke bevis som nevnes og vektlegges i rettens vurdering av skyldspørsmålet. Som et resultat av analysen av bevisene som vektlegges i dommene, presenteres og drøftes rettens vurdering av (in)konsistens i kapittel 5. Vi redegjør først for hvordan vi har valgt å tolke begrepet, hvordan (in)konsistens vurderes i dommene og drøfter så momentets betydning for rettens bevisvurdering opp mot relevant forskning.

I kapittel 6 oppsummerer vi funnene, deretter løfter vi blikket opp fra dataene og drøfter funnernes relevans for politiets etterforskning. I avhandlingens avslutning retter vi blikket fremover og kommer med forslag til videre forskning.

2. Teoretisk bakgrunn

Uriktige anklager om voldtekt kan forstås på ulike måter, avhengig av hvilket perspektiv som er utgangspunktet for tolkningen. Vårt perspektiv er politivitenskapen, og som forsker med dette perspektivet bruker vi politivirksomheten som utgangspunkt for å forstå vårt datamateriale. Forskningsfeltet er tverrvitenskapelig og innehar elementer fra andre vitenskaper som juss, kriminologi, psykologi og statsvitenskap (Larsson, Gundhus & Granér, 2014). Politiets virksomhet favner bredt, men i denne avhandlingen fokuserer vi på elementer fra jussen og psykologien. I tillegg til valget av vitenskapelig ståsted, tolkes datamaterialet fra konteksten den produseres i, forskerens forforståelse, samt eksisterende forskning og litteratur (Skilbrei, 2019, s. 41). Valgt vitenskapelig perspektiv er altså bare en del av det som blir førende for hvordan vi tolker dataen.

2.1 Forforståelse

Forforståelse innebærer de kunnskaper, erfaringer og oppfatninger et menneske har gjennom et levd liv. Det var lenge et rådende vitenskapelig ideal at forskning skulle være preget av fullstendig objektivitet. I samfunnsvitenskapelig forskning er det nå stor enighet om at man som forsker påvirker arbeidsprosessen, materialet og funnene gjennom å være et menneske. Som mennesker møter vi ikke verden forutsetningsløst, den enkeltes forforståelse innvirker på hva vi oppfatter og hvordan vi tolker, også innenfor forskning (Bratberg, 2017, s. 16-22; Bukve, 2016, kap. 1; Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 34-35; Skilbrei, 2019, kap. 2; Tjora, 2017, kap. 1.6 og 8.5). Med gjeldende forskningspraksis handler det i større grad om å se hvordan egen forforståelse innvirker på materialet, der man gjennom refleksivitet ser hvordan man påvirker forskningsprosessen; ikke nødvendigvis som en svakhet, men også som en styrke ved forskningen. Det som er viktig er å redegjøre for egen forforståelse.

Vi har forskjellig erfaringsbakgrunn fra flere år i politiet, og har begge arbeidet med etterforskning av seksuallovbrudd. Gjennom vårt yrkesliv kjenner vi begge til saker om uriktig anklage om voldtekt, og har en forventning om at uriktige anklager om voldtekt forekommer. Sensasjonspreget ved disse sakene gjør at de huskes godt og blir trukket frem

som eksempler mellom kolleger. Dette kan skape en illusjon av et større omfang, uten at man faktisk kan vise til forskning eller undersøkelser som støtter antakelsen. Det var særlig vår kjennskap til denne antakelsen som gjorde dette temaet interessant å undersøke. Vi tror ikke uriktige anklager utgjør en stor andel av voldtektsanklagene, men vi tror at det finnes flere saker enn det som etterforskes på grunn av hensynet til sårbare parter, prosessøkonomi og den vanskelige bevissituasjonen. Erfaringen med etterforskning av seksuallovbrudd har gitt oss en forståelse for hvor kompleks temaet er. Som politi har vi kunnskap om den juridiske forståelsen av voldtekt og uriktige anklager om voldtekt, og behandlingen av disse sakene i rettssystemet. I tillegg har vår bakgrunn fra politietaten vært verdifull i den forstand at vi har innsikt i hva slags informasjon som lagres i de ulike politisystemene og har kjennskap til straffesaksprosessen.

Vi opplever å ha nytt store fordeler ved å være to i arbeidet med denne avhandlingen, både som hverandres sparringpartner og som hverandres utfordrer. Selv med vår felles bakgrunn som politi, har vi flere ganger i arbeidsprosessen opplevd at vi tolker og forstår ting ulikt. Hyppig og tett dialog har vært essensielt for deling av egen forståelse og for å skape en felles forståelse for det vi presenterer i denne avhandlingen. En svakhet med vår felles erfaringsbakgrunn kan være at den hindrer oss i å se sammenhenger utenfor egen profesjon. I et forsøk på å fange opp dette og utfordre vår egen forforståelse, har vi diskutert tematikken med hovedveileder og biveiledere fra ulike fagmiljøer, samt fagpersoner både innenfor og utenfor politietaten.

2.2 Eksisterende forskning og litteratur

Uriktige anklager om voldtekt viste seg å være et interessant forskningstema når vi leste litteratur om voldtekt. Kunnskap om uriktige anklager om voldtekt etterspørres i norsk litteratur, slik som den offentlige utredningen NOU 2008:4, sakprosaen *Bak lukkede dører* skrevet av Anne Bitsch og Anja Kruse (2012), sakprosaen *Seksuell vold* av May-Len Skilbrei og Kari Stefansen (2018) og i den politifaglige masteravhandlingen til Heidi Beckmann-Smerud (2018), *Siktedes rettssikkerhet under initialfasen av etterforskningen i festrelaterte voldtekter*. Samtlige skriver om voldtekt og viser til mangelen på kunnskap om uriktige voldtektsanklager, uten at de selv undersøker fenomenet mer inngående.

Politiinspektør Beckmann-Smerud (2018, s. 37) skriver i sin masteravhandling om festrelaterte voldtekter, at det ikke finnes «direkte søkbar statistikk eller forskning på hyppigheten av falske voldtektsanmeldelser». Dette underbygges av samfunnsgeografen Bitsch og kriminologen Kruse (2012, s. 301) som skriver at:

Det later imidlertid ikke til at falske voldtektsanmeldelser forekommer i et slikt omfang i Norge [...] Dette får vi imidlertid ikke noe godt svar på fra norsk politi, i og med at de ikke opererer med egne statistiske kategorier for falske voldtektsanmeldelser.

Også i rapporten NOU 2008:4 (s. 56) vurderes temaet utenfor deres mandat:

[...] å kartlegge omfanget av bevisst falske eller ubevisst uriktige anmeldelser av voldtekt. Vi har ikke tilstrekkelige undersøkelser som underbygger dette. Temaet er komplekst og sensitivt. For samfunnet generelt, og politiet spesielt, synes det uheldig at det ikke eksisterer studier som, med utgangspunkt i norske forhold, har undersøkt omfanget av korrekt henlagte anmeldelser.

Uriktige anklager om voldtekt blir både nevnt som en utfordring og en årsak til at det ikke blir tatt ut tiltale i enkelte voldtektssaker, samt som en fordom hos dem som har befatning med voldtekt i rettsvesenet (Bitsch & Kruse, 2012, s. 292-303; NOU 2008:4, s. 55; Riksadvokaten, 2007, s. 6; Skilbrei & Stefansen, 2018, s. 98). Denne fordommen omtales som en *voldtektsmyte*, en myte om at kvinner lyver om voldtekt (Riksadvokaten, 2007, s. 6; WHO, 2003, kap. 2.4.1). Ved å kartlegge hvor mange uriktige anklager om voldtekt som er anmeldt og som behandles i retten, samt undersøke bevisvurderingen i disse, bidrar vi til å fylle dette kunnskapshullet. Det er altså lite kjennskap til fenomenet uriktige anklager om voldtekt her i Norge og i norsk forskning, men vi har funnet relevante internasjonale studier som vi benytter i denne avhandlingen.

Internasjonalt ser vi at det er skrevet om temaet fra flere perspektiv og fagtradisjoner. For å ikke drukne i all informasjonen som finnes på internett, måtte vi sortere ut det vi synes var mest relevant for våre undersøkelser. Siden vi skriver fra et politivitenskapelig perspektiv, fant vi forskning på hvilke saker som blir anmeldt, hva som skapte mistankegrunnlag for

uriktig anklage, fordommer og kjennetegn på uriktige anklager og bevisvurderingen i slike saker, særlig interessant. Stor begrepsvariasjon i forskningen på temaet gjorde det utfordrende å sammenligne de ulike forskningsbidragene og overføre funnene til norsk kontekst. Dette ble spesielt utfordrende ved omfangsundersøkelsene vi fant, for hvilket omfang undersøkte de egentlig? For å besvare vår problemstilling var det mest interessante om de undersøkte anmeldte saker til politiet. Ved å rette oss inn mot forskning på politiets- eller rettssystemets befatning med uriktige voldtektsanklager, fant vi noen bidrag som benyttet juridiske definisjoner av fenomenet.

Videre i dette kapittelet presenterer vi forskning og annen relevant litteratur om uriktige anklager om voldtekt. Presentasjonen er tematisert etter hva det forskes på, omfangsundersøkelser, kjennetegn ved uriktige anklager og politiets håndtering av disse.

2.2.1 Hva skrives det om?

I denne avhandlingen benytter vi begrepet *uriktig anklage*, som uten kontekst både kan forstås som en forsettlig fremsatt løgn eller en anklage som ikke stemmer overens med de faktiske forholdene. Ved å bruke begrepets juridiske definisjon tydeliggjør vi dette tolkningsrommet. Da vi startet prosessen med litteratursøk, ble det tidlig klart at begrepsbruken i de ulike bidragene på tematikken varierte. Forskningsbidragene omhandlet variasjoner av betegnelse *uriktige anklager, falske anklager, falske anmeldelser og falske påstander*. Denne begrepsmessige utfordringen fant vi i så vel nasjonal som internasjonal litteratur. Siden begrepene kan forstås ulikt har vi i presentasjonen av de forskjellige forskningsbidragene sitert betegnelsen som benyttes i det aktuelle bidraget, både for å vise de ulike begrepene som anvendes og for å øke bevisstheten rundt forskningens overføringsverdi. Vi gjør altså et unntak fra den gjennomgående bruken av uriktige anklager i dette kapittelet.

Den danske forskeren Louise S. Rasmussen (2006) har skrevet en bok om *falske voldtægtsanklager* fra et psykologisk perspektiv. Rasmussen problematiserer hvordan en anklage både kan tolkes som en påstand og som en mer eller mindre formell anklage, dersom det ikke tydelig defineres i forskningsbidragene. I sin oversiktsstudie fant den britiske

jussprofessoren Candida L. Saunders (2012) at forskning på feltet i stor grad brukte begrepene *false allegations*, *false complaint* og *false account* av voldtekt om hverandre, og at det ikke fantes noen enhetlig definisjon på fenomenet. Saunders sin gjennomgang av eksisterende forskning viste at ulike definisjoner lå til grunn for de ulike undersøkelsene, en mulig årsak til deres sprikende resultater. Saunders problematiserte hvorvidt mangelen på en enhetlig definisjon utgjorde en svakhet i samtlige forskningsbidrag fordi det ble vanskelig å kontrollere og generalisere funnene. Denne utfordringen kommer tydelig frem av Saunders sin gjennomgang av 19 intervjuer av politibetjenter og påtalejurister som arbeidet med voldtektssaker i Storbritannia. Intervjuene var tatt i forbindelse med et forskningsprosjekt på voldtekt av menn. Gjennomgangen av intervjuene viste at politiets og påtalejuristenes uttalelser både gjaldt uriktige anklager og uriktige forklaringer, uten at forskerne differensierte eller søkte å utdype forskjellene mellom disse.

En uklar tilnærming til begrepene kan altså føre til en forringelse i kvaliteten på omfangsundersøkelser. For hva blir faktisk talt, og hvilken betydning har det dersom man teller ulike ting? Den amerikanske forskergruppen Lisak et al. (2010), gjennomførte en evaluering av 20 ulike omfangsundersøkelser på *false allegations of sexual assault*. Gjennomgangen viste at kvaliteten på forskningen i de fleste omfangsundersøkelsene var lav på grunn av varierende begrepsbruk og manglende begrepsavklaring, samt manglende redegjørelse for metode og fremgangsmåte.

I Norge finner vi også eksempler på denne begrepsforvirringen, slik som i kronikken politijuristen Thomas Utne Pettersen (2007) skrev om *falske anmeldelser* i Dagbladet. I kronikken svarte han på kritikk mot den høye henleggelsesraten av voldtektssaker i politiet, og mente at noe av forklaringen fantes i at voldtektene var «uriktige og/eller falske» anmeldelser (Pettersen, 2007). Hvorfor Pettersen ikke forholder seg til lovens ordlyd er uklar og kan tolkes dit hen at han både uttaler seg om henlagte voldtektsanmeldelser, anmeldelser av uriktig anklage og uriktig forklaring om voldtekt. Den juridiske forskjellen på en uriktig anklage og en uriktig forklaring er hvorvidt hele eller deler av anklagen ikke har hendt. Har man i forbindelse med sin forklaring til politiet bevisst løyet om deler av anklagen vil man kunne straffes for uriktig forklaring, uavhengig av om voldtekten faktisk fant sted eller ikke.

Bitsch og Kruse (2012, s. 299) kommenterer Pettersens (2007) uttalelse slik:

Det er verdt å merke seg at Pettersen ikke presiserer skillet mellom falske og uriktige anmeldelser. Uriktige anmeldelser er anmeldelser der det ikke lar seg bevise at en voldtekt har funnet sted, mens falske anmeldelser betegner bevisst fremsatte falske anklager.

Bitsch og Kruse (2012, s. 292-303) påpeker også at varierende begrepsbruk og manglende definisjon av fenomenet gjør det utfordrende å drøfte temaet. Det kan se ut som at de snakker forbi hverandre fordi de forstår begrepene ulikt. Dette viser viktigheten av å definere og skape en felles forståelse for hva man diskuterer.

Utfordringen med inkonsekvent begrepsbruk kommer tydelig frem i det vi leste oss opp på relevant litteratur. Det var utfordrende å fange opp hva de ulike undersøkelsene faktisk sier noe om, og dermed svekkes undersøkelsenes validitet. Selv ved bruken av begrepets juridiske definisjon, er det fortsatt behov for presisering og nyansering fordi lovverkene i de ulike landene er forskjellige.

2.2.2 Hvor mange voldtektsanklager er uriktige?

På tross av utfordrende begrepsbruk er det utført flere omfangsundersøkelser av forekomsten av uriktige anklager om voldtekt. Undersøkelsenes ulike begrepsbruk fører imidlertid til at de ikke er direkte sammenlignbare med hverandre. Dette er også gjeldende for omfangsundersøkelsen vi utfører, som tar utgangspunkt i en juridisk definisjon av uriktige anklager om voldtekt.

Saunders (2012) sammenligner flere omfangsundersøkelser av *false allegations of rape* og noterer seg at man etter 30 års forskning på feltet fortsatt ser en polarisering i diskusjonen om omfang. I polariseringen finner man forskning fra feministisk perspektiv som ofte opprettholder et lavt estimat av uriktige voldtektsanklager, mens forskning fra et psykologisk/politifaglig perspektiv fastholder et langt høyere estimat. Saunders avslutter forskningsartikkelen med å stadfeste at det eneste vi vet sikkert, er at vi ikke vet omfanget av uriktige anklager om voldtekt.

Dette er et poeng vi finner igjen ved en lignende studie utført av den britiske professoren i strafferett Philip Rumney (2006). Rumney sammenligner 20 omfangsundersøkelser av *false allegations of rape*, og fant at de ulike omfangsundersøkelsene estimerte ekstremt ulike tall: anslagene strakk seg fra at 1,5 % av voldtektsanklagene var uriktige til at 90 % av voldtektsanklagene var det. Senere analyserte Lisak et al. (2010) kvaliteten på de samme 20 omfangsundersøkelsene som Rumney (2006) gjennomgikk i sin forskning. 8 av de 20 omfangsundersøkelsene ble vurdert til å være av god kvalitet, inklusiv studiet som Lisak et al. utførte. Blant disse lå estimatet for uriktige voldtektsanklager på mellom 2,1 % og 10,9 %.

Den britiske sosiologiprofessoren Lesley McMillan (2018) utførte en kvalitativ tekstanalyse av 40 dybdeintervjuer av britiske etterforskere. Et kriterium for utvalget var at intervjuobjektene arbeidet med voldtektssaker. Formålet med studien var blant annet å forstå hvordan etterforskere ga mening til fenomenet *false allegations of rape* ved å undersøke deres antakelser om omfanget. Det viste seg at utvalget var polarisert når det kom til antakelser om forekomsten av uriktige anklager; fra de som trodde at uriktige anklager utgjorde 5 % av sakene, til de som trodde fenomenet var et stort samfunnsproblem og gjaldt 90 % av anmeldte voldtekter.

I en dansk undersøkelse i regi av Det kriminalpræventive Råd undersøkte man blant annet omfanget av *falske anmeldelser af voldtægt* i Danmark (Martinussen et al., 2009). Forskningsgruppen Martinussen et al. (2009) forholdt seg til begrepets juridiske definisjon når de gjennomgikk anmeldelser om uriktig anklage for å identifisere de sakene der anklagen gjaldt voldtekt. Gjennomgangen resulterte i kartleggingen av 100 anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt, hvorav en tredjedel av sakene endte med domfellelse. Sakene om uriktig anklage utgjorde 7,3 % av de 1364 anmeldte voldtektene i tidsperioden 2000–2002. Videre påpeker de et viktig poeng ved omfangsundersøkelsene; så lenge det ikke foreligger en domfellelse er det en reell mulighet for at voldtektsanklagen er sann. Av de 100 sakene der noen var blitt siktet for uriktig anklage om voldtekt, fant de 2 saker der voldtekten i ettertid hadde vist seg å være sann. Slik vi ser det, er det nettopp denne vanskelige bevissituasjonen man finner i sanne så vel som uriktige voldtektsanklager som gjør denne tematikken så utfordrende å forholde seg til både i praksis og i forskning.

Fra et norsk perspektiv diskuterer samfunnsviterne Bitsch og Kruse (2012, s. 301) enkelte omfangsundersøkelser og forholder seg til estimeringer om at mellom 2 % og 10 % av voldtektsanklagene er uriktige. Bitsch og Kruse mener at en nasjonal forekomst som heller mot 10 % fremfor 2 % ville vært bekymringsfull, og skriver videre at:

Det later imidlertid ikke til at falske voldtektsanmeldelser forekommer i et slikt omfang i Norge [...] Dette får vi imidlertid ikke noe godt svar på fra norsk politi, i og med at de ikke opererer med egne statistiske kategorier for falske voldtektsanmeldelser. (s. 301)

Selv om det ikke er forsket på omfanget av uriktige anklager om voldtekt i Norge har flere uttalt seg om temaet, slik som politijuristen Pettersen (2007). Etter å ha gjennomgått anmeldte voldtektsanklager i sitt politidistrikt, mener han at «mange anmeldte [voldtekts]saker skal henlegges fordi de er uriktige og/eller falske» (Pettersen, 2007). Leder av Seksjon for seksuallovbrudd i Oslo politidistrikt Ann Kristin Grosberghaugen, uttalte seg også om *falske anklager om voldtekt* i et intervju med Aftenposten (Riaz, 2018). Grosberghaugen forteller at politidistriktet har gjennomgått over 1000 voldtektssaker i Oslo registrert i perioden 2012 og 2017, der 67 av anmeldelsene ble vurdert som uriktige. Av de 67 sakene ble det startet etterforskning på uriktig anklage i 21 av tilfellene, tatt ut tiltale i 4 saker og 1 av disse endte med domfellelse. Grosberghaugen poengterer også at det ikke finnes noen nasjonal statistikk for kriminalitetstypen og at undersøkelsen som er utført er gjort manuelt.

Slike undersøkelser er interessante, men fremgangsmåten som er benyttet kan gjøre at bidraget skaper mer forvirring enn innsikt (Lisak et al., 2010). Hvis det ikke redegjøres for fremgangsmåten som er anvendt i undersøkelsene som er utført, er det vanskelig for andre å kvalitetssikre og forstå betydningen av funnene. Dette er en tilsvarende utfordring som den inkonsekvente begrepsbruken som vi så på i kapittel 2.2.1.

2.2.3 Hva kjennetegner uriktige anklager om voldtekt?

For å forstå uriktige anklager om voldtekt, må vi også se nærmere på kjennetegnene ved fenomenet voldtekt. I en voldtektssak møter politiet personer som kan ha vært utsatt for en alvorlig og traumatisk handling. Politiet må derfor trå forsiktig i en etterforskning av uriktige anklager om voldtekt, ettersom den totale belastningen vil være enorm i de tilfellene der offeret først blir utsatt for en voldtekt og deretter anmeldt for uriktig anklage om voldtekt, slik tilfellet var for to av sakene i datamaterialet til Martinussen et al. (2009). Som vist til innledningsvis i kapittel 2.2, er det flere fordommer og bias knyttet til fenomenet voldtekt, der forutinntatte holdninger blant annet preger hvordan politiet håndterer partene og den videre etterforskningen. Vi har derfor sett nærmere på hva eksisterende forskning sier kjennetegner uriktige anklager om voldtekt.

I sin forskning på *falske voldtægtsanklager* ser Rasmussen (2006) på hvem som mistenktes for uriktige anklager om voldtekt. Hennes gjennomgang av tidligere forskning på feltet og egen casestudie, antyder en mulig sammenheng mellom det å inngi en uriktig voldtektsanklage og kombinasjonen av sårbarhet, tidligere personlighetsforstyrrelser og mestring-/forsvarsstrategi hos mistenkte. Grunnet metodiske svakheter ved undersøkelsene Rasmussen sammenligner, er hun noe i tvil om hvorvidt en person med traumer eller andre psykiske plager er mer tilbøyelig til å inngi en uriktig voldtektsanklage. Hun konkluderer med at den psykologiske bakenforliggende årsaken til uriktige voldtektsanklager forblir uklar.

Mindre i tvil er psykologen Kimberly A. Lonsway (2010), som sammenfattet tre større forskningsprosjekter fra Storbritannia, Australia og New Zealand for å undersøke hva som kjennetegnet *false reports on sexual violence*. Lonsway fant at samtlige undersøkelser viste at den mistenkte i uriktige voldtektsanklager enten hadde en mental sykdom, en emosjonell eller en interpersonell forstyrrelse. Videre fant hun at det i en uriktig anklage var vanligere å anmelde en enkelthendelse, enn flere eller gjentatte hendelser, og at anmeldelsen vanligvis ble inngitt innen 24 timer etter hendelsen. I tillegg var sannsynligheten større for at anklagen var uriktig dersom voldtektsanklagen gjaldt en fremmed gjerningsperson. I halvparten av anmeldelsene der det var mistanke om uriktig anklage var det også rapportert om fysiske skader fra voldtekten. Dette sto i kontrast til hennes egen erfaring som foredragsholder om seksualisert vold, herunder uriktige anklager, for aktører i hjelpe- og rettsvesenet. Hennes

erfaring tilsa at det var vanligere å være skeptisk til en voldtektsanklage der offeret kjente gjerningspersonen, kun var blitt utsatt for psykisk vold, hadde ytt liten eller ingen motstand, eller dersom anmeldelsen ble inngitt lenge etter hendelsen. Lonsway fant altså at det som kjennetegnet en uriktig voldtektsanklage i funnene fra de tre forskningsprosjektene, sto i sterk kontrast til hennes egen erfaring med antakelsene blant fagpersoner som arbeidet med tematikken.

Tilsvarende antakelser blant fagfolk, fant den amerikanske jussprofessoren Deborah Tuerkheimer (2017) som forsket på hva som vekket mistanke om *false report on rape* i politiet i USA. Forskningen viste at politiet var mer tilbøyelig til å mistenke at anmeldelsen var uriktig dersom offer og gjerningsperson kjente hverandre fra før, offeret var ruset eller det tok lang tid før voldtekten ble anmeldt. McMillan (2018) forsket også på disse antakelsene hos britiske etterforskere som jevnlig håndterer voldtektssaker. Forskningen avdekket at det rådet en ukultur og myter rundt voldtekt som fenomen, blant annet den kjente voldtektsmyten om at kvinner lyver om voldtekt. Dette er ukultur og myter som også går igjen som tema i forskningen til Tuerkheimer (2017) og Martinussen et al. (2009). McMillan (2018) fant at politietterforskerne vurderte momenter som lite detaljerte og inkonsistente forklaringer, inntak av alkohol, manglende samarbeid med politiet og manglende synlige skader som indikatorer på en uriktig voldtektsanklage. Flere av intervjuobjektene forklarte at mistanken uttrykte seg som en følelse og var en naturlig del av yrket. McMillan synes funnet er problematisk, fordi de indikatorene politietterforskerne mener er tegn på at anklagen er uriktig også forekommer blant reelle voldtekts ofre.

I en forlengelse av omfangsundersøkelsen, gjennomgikk Martinussen et al. (2009) de 100 uriktige anklagene om voldtekt, og fant at de hovedsakelig gjaldt fullbyrdede overfallsvoldtekter, samt en høyere andel av gruppevoldtekter. Kun i et fåtall av sakene gjaldt anklagen (tidligere) partnere. De mente likevel at det generelt sett ikke var noen distinkte forskjeller mellom uriktige anklager om voldtekt og voldtektssakene. Av forskningen på feltet ser vi at kjennetegn ved uriktig anklage om voldtekt ikke nødvendigvis gjenspeiles i de antakelsene som vekker mistanke om at en voldtektsanklage er uriktig. Flere av faktorene som forskning viser vekker mistanke om en uriktig anklage, finner forskningen også igjen i reelle voldtektssaker.

2.2.4 utfordringer med internasjonal forskning og manglende enhetlig begrepsbruk

Som tidligere problematisert, er internasjonal forskning ikke nødvendigvis direkte overførbart til Norge på grunn av forskjeller i lovverk og begrepsbruk. Dette gjelder særlig for omfangsundersøkelsene. Likevel bidrar litteraturen med kunnskap og perspektiv som har gitt oss dypere innsikt i forskningsfeltet uriktige anklager om voldtekt. Fra et fenomenologisk perspektiv ser vi hvordan kulturelle forskjeller også påvirker overføringsverdien (Jacobsen, 2019, kap. 2). Ulikheter ved politiets utdanning i de ulike landene kan innvirke på politiets kunnskap, fordommer og etterforskning av voldtektssaker, og dette er forskjeller vi har hatt i mente når vi har gjennomgått relevant litteratur fra andre land. Likevel er det først og fremst kvaliteten på undersøkelsene som har vært utslagsgivende for hvorvidt vi har valgt å inkludere bidraget i avhandlingen.

Slik vi har sett av de foregående kapitlene, er det en utfordring at det ikke finnes en enhetlig internasjonal forståelse av begrepet uriktige anklager om voldtekt. Ulike undersøkelser og forskning opererer med forskjellige betegnelser, definisjoner og forståelser av disse. Det kan virke som at noe av tvetydigheten skyldes manglende kunnskap om lovverk og det juridiske skillet mellom for eksempel uriktige anklager og uriktige forklaringer, samt ulike beviskrav i en straffesak. En annen forklaring kan være bruken av ulike vitenskapelige perspektiv i forskningen. Slike begrepsutfordringer er en av årsakene til at omfangsundersøkelsene viser et stort sprik, fra å anse uriktige anklager om voldtekt som en sjeldenhet, til å estimere at hovedandelen voldtektsanklager er uriktige. Denne utfordringen videreføres til forskning på kjennetegn ved uriktige anklager om voldtekt, der aktørene som intervjues i undersøkelsene kan ha ulik forståelse av hva som definerer en uriktig anklage om voldtekt. Forskningen viser avvik mellom det saksgjennomganger finner kjennetegner uriktige voldtektsanklager og antakelsene til dem som arbeider med sakene i rettssystemet. Forskning og annen litteratur på feltet er svært polarisert, med feministisk forskning i den nedre, og psykologisk/politifaglig forskning i den øvre delen av skalaen (Saunders, 2012).

2.3 Fra straffesak til dom

Dommene er skrevet med et annet formål enn forskning for øyet, og derfor er det nødvendig å sette seg inn i konteksten som teksten er produsert i for å forstå dens innhold og mening (Skilbrei, 2019, s. 164; Tjora, 2017, s. 182-183). For å forstå konteksten dommen er produsert i, må vi vite noe om rettssystemet i Norge, dommens funksjon og juridiske rammeverk.

For etterforskerne som har arbeidet med en straffesak kan dommen være det nærmeste man kommer en systematisk evaluering av saken i sin helhet, og blir et slags sluttprodukt av etterforskningen. Etterforskere i politiet arbeider med straffesaken i saksbehandlingssystemet BL. Uten kjennskap til alle saksopplysningene i en bestemt sak, vil det være utfordrende å gjennomføre en fullstendig og grundig vurdering av straffesaken. En dom gjenspeiler ikke alle de etterforskningsskrittene som er utført eller alle opplysningene og bevisene, som ble presentert for retten. Dommen redegjør for den argumentasjonen retten legger til grunn for sin avgjørelse om frifinnelse eller domfellelse. Skilbrei & Stefansen (2018, s. 185) skriver i den forbindelse at det kan være utfordrende å trekke konklusjoner basert på dommer, fordi teksten ikke nødvendigvis gjengir hva som faktisk preget saken i retten og de diskusjonene som foregikk rundt skyldspørsmålet.

Selv om jussen legger premissene for dommen, opptrer den ikke bare innenfor den juridiske konteksten. Dommen opptrer ulikt og tolkes ulikt avhengig av perspektivet den leses ut fra. En dom er ikke et objektivt dokument, den har blitt skapt av rettens medlemmer som også påvirkes av psykologiske fallgruver og styres av samfunnets verdier (Magnussen & Teigen, 2020). Dommene gjenspeiler holdningene i samfunnet, hva som til enhver tid defineres som straffbart og hvordan bevis vurderes. Likevel, siden det er naturlig at jussen er styrende for saksgangen og innholdet i en dom, synes vi det er viktig å redegjøre for dens juridiske rammer. Dommens juridiske side har satt føringer for utvalget av datamaterialet vårt og mulige funn.

2.3.1 Rettssystemet og bevisvurderingen

Etter straffeprosessloven § 249 skal påtalemyndigheten ta standpunkt til hvorvidt det skal reises tiltale i en straffesak. Beviskravet for å ta ut tiltale er det samme som for domfellelse (Hr-2015-128-a – Rt-2015-65, (27)). Påtalemyndigheten må være «overbevist om siktedes straffskyld og være av den oppfatning at straffskylden kan bevises i retten» (Riksadvokaten, 2018, s. 15). Det er etter begjæring fra påtalemyndigheten at saken behandles i retten (Straffeprosessloven § 63). Rettssystemet består av tre instanser; tingrett, lagmannsrett og Høyesterett. Når det tas ut tiltale går saken først til tingretten for behandling. Dersom tingrettens rettsavgjørelse ankes av sakens parter sendes spørsmålet om ny behandling av ankepunktene videre til neste rettsinstans (Bjerke, Keiserud & Sæther, 2011, s. 49-51 og 290-295; Straffeprosessloven §§ 5, 6, 7 og 68).

Rettens gang i straffesaker reguleres av straffeprosessloven (1981). I retten presenterer partene bevis som de mener har betydning for saken. Uttrykket *bevis* kan tillegges ulik mening og slik sett kan det variere hva begrepet innbefatter (Kolflaath, 2015, s. 208). I denne avhandlingen forholder vi oss til hvordan begrepet forstås ut fra straffeprosessloven. Den juridiske definisjonen av bevis er enhver ting som kan antas å ha betydning for saken jf. straffeprosessloven § 230. Denne tolkningen er nokså vid og tar med både direkte og indirekte bevis, altså bevis som er direkte knyttet til det straffbare forholdet og bevis som eksempelvis sier noe om foranledningen (Kjelby, 2015, s. 80). Fri bevisbedømmelse er et sentralt prinsipp i norsk strafferett, der alt som har betydning for opplysning av saken kan fremlegges og retten kan vurdere disse fristilt fra metodikk og rettsregler (Bjerknes, Fahsing & Bergum, 2018; Kjelby, 2019; Kolflaath, 2015). På bakgrunn av bevisene som fremlegges skal retten foreta en helhetsvurdering av saken. Dette forutsetter at retten evner å vurdere hvilke bevis som bør vektlegges (Kjelby, 2019; Kolflaath, 2015). Rettssystemet tillegges stor tillit i sin bedømmelse av saker, selv om fagdommere også er utsatt for psykologiske fallgruver (Magnussen & Teigen, 2020). Retten anvender per i dag ingen etablert, enhetlig arbeidsmetodikk for å vurdere bevis.

I vurderingen av bevis har retten noen ufravikelige krav å følge. For at tiltalte skal finnes skyldig i det straffbare forholdet, må skyld bevises utover enhver rimelig tvil. Det vil si at dersom det foreligger rimelig tvil om skyld skal tiltalte frifinnes. Beviskravet om at all rimelig

tvil skal være hevet er et strafferettslig grunnprinsipp, og henger sammen med et annet strafferettslig grunnprinsipp, nemlig uskyldspresumsjonen. Uskyldspresumsjonen er prinsippet om at alle er uskyldige til det motsatte er bevist, der all tvil skal komme tiltalte til gode. Uskyldspresumsjonen er den juridiske betegnelsen for den grunnleggende tanken om at det er bedre at ti skyldige går fri enn at én uskyldig blir dømt (forankret i Grunnloven, § 96 2. ledd, jf. EMK art. 11). For en utdypende forklaring se for eksempel Aall (2015).

Disse og flere andre strafferettslige grunnprinsipp gjenspeiles i de fire straffbarhetsvilkårene. For at retten skal finne tiltalte skyldig må påfølgende fire vilkår være oppfylt. Det første vilkåret er at handlingen må dekke de objektive vilkårene i et straffebud, handlingen må altså være straffbar. I tillegg må vilkårene for skyld være oppfylt; det må være bevist at tiltalte handlet med forsett eller uaktsomhet. Deretter må retten vurdere hvorvidt det foreligger en straffrihetsgrunn dersom tiltalte har handlet i nødrett eller nødverge. Det siste straffbarhetsvilkåret er spørsmålet om hvorvidt tiltalte var tilregnelig på handlingstidspunktet. Basert på de opplysningene som fremlegges skal retten avgjøre om tiltalte domfelles eller frifinnes. Dersom samtlige vilkår ikke er oppfylt skal tiltalte i prinsippet frifinnes. Dette er blant annet årsaken til at flere opplysninger enn kun de som belyser objektive og subjektive vilkår nedtegnes i en dom. (Andenæs, 2009)

2.3.2 Dommen

Slik det står i straffeprosessloven § 30 1. ledd er formålet med en dom at den skal gjengi hva retten baserte sine beslutninger på. Straffeprosessloven § 39 1. ledd legger føringer for hva en dom skal inneholde:

- 1) en kort fremstilling av sakens gjenstand med de krav som er gjort gjeldende,
- 2) avgjørelsesgrunner,
- 3) domsslutning.

I praksis oppfylles punkt 1) med en gjengivelse av tiltalebeslutningen og aktors krav til avgjørelse og straff. Punkt 2) utfylles ytterligere av straffeprosessloven § 40 som stiller krav

til begrunnelse for avgjørelsen. I de tilfellene tiltalte domfelles, skal avgjørelsesgrunnene tydelig og uttømmende angi det saksforhold retten har funnet bevist som grunnlag for skyld og vise til det straffebudet tiltalte dømmes etter. Videre skal retten ved domfellelse opplyse om de faktorene retten har vektlagt for fastsettelse og utmåling av straffereaksjoner. Dersom tiltalte frifinnes skal det stå i dommen hvilke vilkår for straffskyld som ikke anses oppfylt, eller de omstendigheter som utelukker straff eller annen rettsfølge. Videre, som det kommer frem av punkt 3), skal dommen gjengi rettens beslutning om skyld og eventuell straffutmåling. En dom blir rettskraftig når den enten er vedtatt av partene eller når fristen for anke har utløpt (Straffeprosessloven § 50). En gjennomgang av aktuelle straffeprosessuelle bestemmelser finner man blant annet i Andenæs (2009), Bjerke et al. (2011) og Øyen (2019). En dom har altså en relativt fast struktur: presentasjon av tiltalebeslutningen, redegjørelse av partenes forklaring, rettens vurdering og slutning, og er en argumenterende tekst som bygger opp til et avsluttende poeng. En dom er altså ingen fullstendig redegjørelse av rettsaken, men gjengir de momentene som har vært relevante for rettens vurdering av blant annet skyldspørsmålet. Det stilles krav til en mer utfyllende begrunnelse ved domfellelse enn frifinnelse, der det holder å påpeke hvorfor et av straffbarhetsvilkårene ikke er oppfylt (Straffeprosessloven, § 40).

Den faste formen og strukturen på dommene skaper mindre rom for ulikheter innenfor datamaterialet. Selv om dommen er produsert i samme kontekst og har relativt faste strukturelle og juridiske rammer, har lovverket og rettspraksis rom for tolkning noe som gjør at dommene differensierer noe i innhold. Beviskravet i norsk straffelov er strengt, men rettens medlemmer har likevel muligheten til å utvise skjønn og tolke bevisene som blir forelagt dem, så lenge deres vurdering støtter seg til objektive holdepunkter. I rettens vurdering av hvorvidt de subjektive og objektive vilkårene for straff er oppfylt og hvordan disse har blitt vurdert i dommen, vil altså variere. Slik sett har de rettslige aktørene en stor påvirkningskraft på hva som vurderes, avgjøres og hva som gjengis i den enkelte dom.

En dom er altså en kilde til mye informasjon. Ved analyse av dommer må man være bevisst dommens formål og hva den søker å belyse. Med kjennskap til rammene rundt dommen, vil det være lettere å vite hvilken informasjon man kan tolke ut av teksten. Like viktig er det å vite hva dommen ikke sier noe om. I metodekapittelet redegjør vi for vår metodiske tilnærming og analyse av dommene.

3. Metode

Vi har gjort to undersøkelser i forbindelse med denne avhandlingen; en kvantitativ undersøkelse av omfanget av anmeldelser for uriktig anklage om voldtekt, og en kvalitativ undersøkelse av rettens bevisvurdering i dommer. Felles for begge undersøkelsene er den induktive tilnærmingen vi har lagt til grunn for produksjonen av datamaterialet. Vi har valgt en åpen tilnærming til datamaterialet fordi undersøkelsene tar for seg uberørte sider ved fenomenet i norsk kontekst. Med en induktiv tilnærming vil relevante teorier og diskusjonstemaer utledes av datamaterialet. Vi har altså ikke hatt noen teori som utgangspunkt for tolkningen av dataen. Induktiv metode stiller særlige krav til at forskeren har et bevisst forhold til egen forforståelse og dens innvirkning på arbeidet, for å kunne se potensialet i datamaterialet. Absolutt induksjon er ikke et mål, vi har allerede lagt føringer for tolkningen av datamaterialet gjennom valg av politivitenskapelig perspektiv, tematikk, problemstilling og metode. Disse valgene har hjulpet oss å spisse oppgaven og på mange måter definert hva slags informasjon som er relevant for å belyse problemstillingen vår.

Hvilke kriterier vi har lagt til grunn for utvalget av datamaterialet i begge undersøkelsene redegjør vi for i kapittel 3.1. Videre redegjør vi i kapittel 3.2 for hvordan vi har gått frem for å kartlegge anmeldelser for uriktige anklager om voldtekt registrert i politiets straffesakssystemer. Denne undersøkelsen besvarer forskningsspørsmålet om antallet anmeldte saker og utfallet av disse. I kapittel 3.3. redegjør vi for innholdsanalyse som anvendt metode for tekstanalysen av dommene hentet fra Lovdata. Innholdsanalysen besvarer forskningsspørsmålet om hvilke bevis som nevnes og vektlegges i rettens bevisvurdering i frifinnende og fellende dommer av uriktige anklager om voldtekt.

For begge undersøkelsene var vi gjennom en søknadsprosess for godkjenning av innhenting og bearbeiding av datamaterialet. For å gjennomføre dette forskningsprosjektet måtte vi søke om godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata (NSD), Politidirektoratet og Riksadvokatembetet (se vedlegg 1-9). Gjennomføringen av prosjektet forutsatte godkjenning fra samtlige organer. Som rådgivende organ anbefalte også NSD tiltak for ivaretagelse av etiske hensyn i forskningsprosessen, noe vi blant annet redegjør for og reflekterer over i kapittelet 3.4. Metodekapittelet avsluttes med tanker rundt avhandlingens reliabilitet og validitet i kapittel 3.5.

3.1 Kriterieutvalg

For at datamaterialet skal være relevant for å besvare problemstillingen har vi satt visse kriterier for utvalget vi ønsker å inkludere i undersøkelsene. Kriteriene som er satt er nøye vurdert ettersom man i samme beslutningsprosess velger bort noe annet. Derfor redegjør vi for hvilke kriterier vi har lagt til grunn for utvalget av anmeldte straffesaker og dommer.

For å kartlegge anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt måtte vi forholde oss til statistikkgruppene som benyttes i politiregisteret Strasak.² I SSB (2017) sin kriminalstatistikk over uriktige anklager er også statistikkgrupper for andre straffebestemmelser inkludert, noe som gjør antall saker i vårt uttrekk noe lavere enn deres.

Det er den juridiske definisjonen av begrepene som setter rammene for utvalget vårt. Forholdet som er anmeldt eller tiltalen som behandles i dommen må gjelde straffebestemmelsene § 222 om uriktig anklage eller § 223 om grov uriktig anklage. I gammel straffelov (1902) tilsvarer dette §§ 168 og 169, som også er inkludert som kriterier for utvalget. Videre er det et kriterium at den uriktige anklagen gjaldt voldtekt etter straffeloven §§ 291, 292, 293 og 294, og tilsvarende § 192 i gammel straffelov (1902). Utvalget inkluderer også uriktige anklager om voldtektsforsøk jf. § 16 i gjeldende straffelov, og § 49 i straffeloven (1902). En utfordring knyttet til straffebestemmelsen for voldtekt er at den gjeldende straffeloven tydeligere skiller på straffbare handlinger begått overfor voksne og barn enn forgjengeren. I gjeldende straffelov er voldtekt av barn under 14 år favnet av egne straffebud (§§ 299–301). Til forskjell rammer bestemmelsen for voldtekt etter den gamle straffeloven (1902) § 192, også voldtekt av barn under 14 år. I et slikt tilfelle ville riktig rettsanvendelse være å bruke straffebestemmelsen i konkurrans med § 195 om seksuell omgang med barn under 14 år. Voldtekt av barn under 14 år er ekskludert fra vårt utvalg.

---

² I politiregisteret Strasak gjelder følgende statistikkgrupper for uriktig anklage i gjeldende (2005) og gammel straffelov (1902): 1102, 1199, 0852, 0853 og 0898.

Innledningsvis var kriteriet at dommene i utvalget skulle være rettskraftige, altså siste og gjeldende behandling av saken i en rettsinstans. Men fordi flere av dommene behandlet ulike aspekter av straffesaken ble det nødvendig å legge til flere kriterier. Dommer behandlet i Høyesterett og enkelte fra lagmannsretten behandlet for eksempel kun anke over straffutmålingen og la til grunn tidligere instanser sin vurdering av skyldspørsmålet. Rettens vurderinger rundt skyldspørsmålet er mest relevant for vår problemstilling, og derfor la vi til et kriterium om at utvalget skulle bestå av dommer som inneholdt den rettskraftige behandlingen av skyldspørsmålet. Det vil si at dersom bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet ble anket fra tingretten til lagmannsretten, forholdt vi oss til lagmannsrettens dom. Derimot, hvis lagmannsretten behandlet andre ankespørsmål og baserte seg på tingrettens behandling av skyldspørsmålet, forholdt vi oss til tingrettsdommen. Høyesterettsdommer ble ekskludert da disse kun behandler anker om lovanvendelse, saksbehandling eller straffutmåling. To dommer ble også ekskludert fra utvalget fordi de var jurydommer som inneholdt lite informasjon om vurderingen av beviskravet, og var derfor lite relevante for vår tekstanalyse.

På grunn av godkjenningprosessen ble fremdriften noe forsinket, slik at vi måtte begrense utvalget. Som følge av dette ble kartleggingen av anmeldte forhold begrenset til perioden 2014–2019 og utvalget av dommer til det som var publisert på Lovdata.

3.2 Fremgangsmåte for kartleggingen av anmeldte forhold

Slik redegjort for i kapittel 2.2 om eksisterende forskning og litteratur, er det foreløpig ikke forsket på omfanget av uriktige anklager om voldtekt i Norge. I denne avhandlingen kartlegger vi den delen av omfanget som registreres i politiets straffesaksregistre. Videre i dette kapittelet skal vi vise hvordan vi har gått frem for å kartlegge anmeldelser om uriktige anklager om voldtekt og utfallet av disse.

Innledningsvis i prosessen søkte vi opp statistikkgruppen uriktige anklager på SSB (2019a) for å se om det fantes kriminalstatistikk over lovbruddet, og informasjon om hva anklagen gjaldt. SSB har statistikk tilbake til 2005 og siden da og frem til 2018 har gjennomsnittet for

antallet registrerte saker vært 593,3 i året.³ Kriminalstatistikken sa ingenting om hva den uriktige anklagen gjaldt. Straffebudet om uriktig anklage kan anvendes på alle lovbruddstyper så lenge det er mistanke om at anklagen er uriktig (Straffeloven, 2005, § 222). SSB har ikke tilgang til data som kan differensiere statistikken ytterligere (personlig e-postkorrespondanse, 15.08.19). Vi har også lett i NSD (u.å.) sitt arkiv for forskningsdata og fant at lignende statistikk ikke var utformet tidligere.

SSB (2017) baserer kriminalitetsstatistikken på uttrekk fra politiets straffesaksregister Strasak. For å kartlegge omfanget av anmeldte uriktige anklager om voldtekt registrert i politiets registre, søkte vi derfor om innsyn i Strasak. Strasak er politiets nasjonale register for kriminalitetsstatistikk og gir en oversikt over registrerte anmeldelser og saksavgjørelser (Dahl & Bjelland, 2019). På samme måte som kriminalitetsstatistikken som publiseres av SSB (2019a), gir Strasak oversikt over antall registrerte anmeldelser kodet som uriktig anklage. Strasak inneholder ikke informasjon som kan indikere om den uriktige anklagen gjelder voldtekt. Derfor har vi også søkt om innsyn i saksbehandlingssystemet BL, hvor alle etterforskningsskrittene som er utført og resultatet av disse skal dokumenteres (Dahl & Bjelland, 2019). Innsyn i BL gir tilgang til saksopplysninger som er nødvendige for å identifisere de sakene der den uriktige anklagen gjelder voldtekt. Med Strasak får vi altså en oversikt over registrerte anmeldelser av uriktig anklage, mens vi med straffesaksdokumentene i BL kan identifisere hvilke anklager som gjelder voldtekt.

Med nødvendige godkjenninger på plass anmodet vi Seksjon for ID-registre ved Kripos om et uttrekk fra Strasak etter statistikkgruppene for utvalget. De ulike statistikkgruppene fanger opp saker registrert etter gjeldende og gammel straffelov i tråd med kriterieutvalget i kapittel 3.1. Utrekket inneholdt både straffesaker som er under etterforskning og rettskraftig avgjort. For informasjon om hvilke data uttrekket inneholdt viser vi til vedlegg 1 og 3. Straffesakene vi gjennomgikk, hadde blitt registrert i tidsperioden 2014–2019, der den første saken var registrert den 10.02.14 og den siste den 28.12.19. I aktuell tidsperiode var det 2269

---

³ Utrekning av gjennomsnittet anmeldelser om uriktige anklager i SSB sin kriminalstatistikk $676 + 657 + 635 + 594 + 621 + 597 + 608 + 550 + 559 + 567 + 540 + 497 + 603 + 603$ saker = 8307 saker totalt i perioden f.o.m. 01.01.05 t.o.m. 31.12.18. $8307 / 14$ år = 593,3 saker i gjennomsnitt årlig. SSB har ikke publisert kriminalstatistikken for 2019 pdd.

anmeldelser der noen mener de er anklaget for noe de ikke har gjort. Disse sakene fordelte seg slik på de ulike statistikkgruppene:

Statistikkgruppe: ⁴	Antall:
Uriktig anklage	1385
Grov uriktig anklage	78
Uriktig forklaring eller anklage, diverse	144
Falsk anklage	485
Falsk anklage, diverse	177
Totalt:	2269 saker

Tabell 1: Registrerte anmeldelser på statistikkoder for utvalget i Strasak i perioden 2014–2019.

Uttrekket vi fikk fra Strasak viser anmeldte saker den aktuelle dagen uttrekket ble gjort. Uttrekket gir et statisk bilde av noe som er mer dynamisk. Det hender for eksempel at saker kodes feil og at dette endres i det feilen oppdages, eller ettersom sakens faktum endres. Dette er en utfordring for de sakene som ikke er avgjort, primært saker registrert i 2018 og 2019. Det vil si at dersom noen tar et uttrekk fra Strasak på de samme statistikkgruppene på et senere tidspunkt kan det være at statistikken ser noe annerledes ut. Dette er også tilfellet dersom vi sammenligner SSB (2019a) sin statistikk over uriktige anklager og tilsvarende statistikkgrupper i uttrekket vårt. Eksempelvis er det ifølge SSB anmeldt 603 uriktige anklager i 2018. Sammenlignet gir vårt uttrekk 605 anmeldelser om uriktig anklage for 2018.⁵ Feilkoding og feilregistrering er reelle svakheter med registeranalyse, i tillegg til at omkoding av sakene i ettertid kan føre til endringer i uttrekket. Kriminalstatistikken er preget av mye usikkerhet og tolkninger. Kvaliteten på kriminalstatistikken avhenger av kvaliteten på dataene som legges inn av den enkelte politiansatte (Dahl & Bjelland, 2019; Fekjær, 2015).

---

⁴ Navnet på statistikkgruppene i tabellen er endret for enkelthets skyld. Originalt heter de: 0852 Uriktig anklage, 0853 Grov uriktig anklage, 0898 Uriktig forklaring eller anklage, diverse (straffeloven kap. 22), 1102 Falsk anklage (§ 168) og 1199 Falsk anklage, diverse. For en fullstendig oversikt over statistikkgruppene vi fikk innsyn i, henviser vi til søknad og godkjenning av Politidirektoratet (vedlegg 1 og 2).

⁵ For sammenligning mellom SSB sin statistikk av uriktige anklager og uttrekket fra Strasak er samtlige av statistikkgruppene vi fikk godkjent, inkludert. Hvilke statistikkgrupper dette er står oppført i tabellen i søknaden og godkjenningen av Politidirektoratet (vedlegg 1 og 2). I tillegg til disse statistikkgruppene har SSB inkludert statistikkgruppen 0856 Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse.

Kriminalsaker er ofte komplekse, og det kan være utfordrende å operasjonalisere dataen innenfor registrenes rammer samtidig som man bevarer sakenes kompleksitet. Muligheten til å registre underkategorier på hva anklagen gjaldt ville bidratt til å gjenspeiles sakenes kompleksitet. For å identifisere anklagene som gjaldt voldtekt måtte vi som nevnt inn i sakens dokumenter og selv vurdere sakens relevans opp mot kriteriene for utvalget. Vi startet med å gjennomgå forholdene registrert i 2019 og jobbet oss tilbake i tid. Hver sak ble manuelt søkt opp i BL, og vi gjennomgikk relevante saksopplysninger for å identifisere om anmeldelsen av uriktig anklage gjaldt voldtekt.

Å identifisere hvilket straffebud den uriktige anklagen gjaldt, viste seg å være utfordrende. Det vi raskt innså i det vi begynte gjennomgangen var at man ikke henviste tydelig til hvilke(t) straffebud anklagen gjaldt. Informasjon om hva anklagen gjaldt kom sjelden frem av saksopplysningene, der få har benyttet seg av muligheten til å registrere modus eller skrive en beskrivende tittel. Dette gjorde arbeidsprosessen mer tidkrevende da vi måtte inn i hver anmeldelse for å identifisere hva den uriktige anklagen gjaldt. Sakene inneholdt sjelden nok informasjon om de subjektive og objektive vilkårene i straffebudet til at vi kunne kvalitetssikre kodingen. Vi valgte derfor å bare inkludere saker der det sto «voldtekt» i saksopplysningene, eller saker der forholdet ble beskrevet i samsvar med den juridiske definisjonen av voldtekt (se redegjørelse i kapittel 1.2.2). Innenfor rammene av godkjenningene hadde vi ikke muligheten til å gå igjennom alle saksdokumentene i anmeldelsen, og heller ikke saksdokumentene i den opprinnelige voldtektsanklagen. Det kan altså være saker i uttrekket som ville blitt inkludert i utvalget, eller ekskludert fra utvalget, ved en nøyere gjennomgang av saksdokumentene i straffesaken.

På bakgrunn av begrenset tilgang til saksdokumentene og sparsommelig informasjon i mange av anmeldelsene møtte vi på flere utfordringer i arbeidet med identifisering av hva anklagen gjaldt. Blant annet var det vanskelig å vurdere de sakene der den uriktige anklagen ikke direkte gjaldt en konkret voldtektsanmeldelse, men for eksempel ryktespredning om en voldtekt. Andre saker gjaldt «mishandling i familieforhold», der voldtekten var en del av et komplekst bevisbilde. Her ble det en vurdering om hele eller deler av anklagen var uriktig, samt om den delen som var uriktig gjaldt voldtekt.

Av de 2269 sakene i uttrekket var 22 skjernet i BL. Det vil si at vi ikke fikk tilgang på saksopplysningene og derfor ikke vet hva anklagen i disse innebar. For saker som ble inkludert i utvalget erstattet vi saksnummeret med et identifikasjonsnummer S1–S343, i tråd med anonymiseringstiltakene anbefalt av NSD (vedlegg 8). Saker som ikke møtte kriteriene for utvalget, ble slettet fra skjemaet. Deretter talte vi manuelt opp antallet registrerte anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt. Kartleggingen resulterte i identifisering av 343 anmeldelser av uriktig anklage om voldtekt fordelt over seks år, i tidsperioden 01.01.2014–31.12.2019, basert på et uttrekk fra Strasak den 17.02.20.

For å kartlegge utfallet av de anmeldte sakene brukte vi det samme datamaterialet fra Strasak. Utfallet varierte fra saker som var avgjort med ulike henleggelseskode til rettskraftige rettsavgjørelser. For de sakene som var rettskraftig avgjort lagret vi også referansennummeret på dommen. Siden godkjenningen fra Riksadvokaten og NSD ikke gjaldt lagring av data om rettsavgjørelsen, måtte vi identifisere hvilken rettsinstans som behandlet dommen med utgangspunkt i referansennummeret. Deretter kontaktet vi de aktuelle rettsinstansene og spurte om dommene var fellende eller frifinnende. Samtlige rettsinstanser besvarte henvendelsen og utleverte etterspurte opplysninger.

3.3 Fremgangsmåte for innholdsanalysen av dommer

Slik som ved omfanget av anmeldte saker, har vi heller ikke funnet forskning på rettens bevisvurdering i saker om uriktig anklage om voldtekt, verken fra Norge eller internasjonalt. Med utgangspunkt i dommer ser vi nærmere på hvilke bevis som blir nevnt og vektlagt i rettens vurdering av skyldspørsmålet. I dette kapittelet vil vi redegjøre for hvordan vi har gått frem for å analysere dommene i utvalget vårt.

Innledningsvis kontaktet vi Domstoladministrasjonen og etterspurte den beste fremgangsmåten for innhenting av relevante dommer. På grunn av begrensede søkemuligheter i Domstoladministrasjonens og rettens databaser kunne de ikke bistå med å identifisere et relevant utvalg (personlig kommunikasjon 15.08.19; se også omtale i nyhetsartikkel av Husøy, 2019). Derfor ble utvalget vårt hovedsakelig avgrenset til de dommene som er publisert på Lovdata. I Lovdata søkte vi på ulike sammensetninger av ordene «uriktig anklage» «falsk

anklage», «falsk anmeldelse», «voldtekt», og «voldtektsforsøk», samt straffebestemmelsene inkludert i kriteriene for utvalget. Lovdatas søkefunksjon er begrenset og søkeresultatene har krevd en manuell grovsortering med skumlesning, derfor kan det være dommer innenfor våre kriterier som vi ikke fant. Skilbrei og Stefansen (2018, s. 184-186) skriver om flere av disse utfordringene knyttet til dommer publisert på Lovdata.

Basert på kartleggingen av utfallet av sakene ser det ut til å foreligge en rettskraftig avgjørelse i 24 av sakene om uriktig anklage om voldtekt i tidsperioden 2014–2019. I Lovdata fant vi 14 dommer på uriktig anklage om voldtekt, disse er fra tidsperioden 2008–2019. Hvilke av dommene fra kartleggingen av anmeldte saker som er i utvalget har vi ikke sett nærmere på, dette på grunn av tidsmessige begrensninger. En mulig årsak til at samtlige dommer ikke er i utvalget vårt, kan skyldes at de ikke er publisert på Lovdata, mangelfull søkeprosess, eller at de ikke oppfyller kriteriene vi har satt for utvalget. 4 av de 14 dommene vi fant på Lovdata ble ekskludert fra utvalget vårt fordi de ikke tilfredsstilte alle kriteriene.

Til slutt endte vi opp med ti dommer som tilfredsstilte kriteriene for utvalget vårt, som strakte seg over tidsperioden 2008 og 2018. Dommene fikk fortløpende tildelt et identifikasjonsnummer fra D1–D10 ettersom vi fant dem i Lovdata. Det er disse identifikasjonsnumrene vi henviser til videre i avhandlingen.

ID:	Domsreferanse:
D1	LF-2017-170793
D2	TOSLO-2018-71821
D3	LG-2017-93673
D4	LH-2017-7539
D5	LB-2015-120794
D6	LH-2013-41294
D7	LE-2016-47135
D8	LA-2008-53125
D9	TTRES-2016-110945
D10	LB-2014-205054

Tabell 2: ID og referansenummer på dommene inkludert i utvalget.

Av de ti dommene i utvalget er to frifinnende (D1 og D10) og de resterende åtte dommene er fellende (D2-D9). To av disse ble behandlet av tingretten (D2 og D9), de resterende åtte ble behandlet av lagmannsretten (D1, D3-D8 og D10). Flertallet av rettsavgjørelsene var enstemmige, men i to av avgjørelsene forelå det dissens knyttet til vurderingen av skyldspørsmålet. Begge dissensene forekommer i frifinnelsene i utvalget (D1 og D10). Alle landsdelene i Norge er representert i utvalget.

Det ferdige produktet av rettssaken er en dom som skal belyse hva som ligger til grunn for rettens avgjørelse. For å identifisere hvilke bevis som nevnes og vektlegges foretok vi en *innholdsanalyse* av dommene. Vi tolker innholdsanalyse som en systematisk sammenfatning av tekstinnhold (Bratberg, 2017, kap. 4). Med innholdsanalyse får vi en komprimert gjengivelse av tekstens innhold ved å strukturere og tallfeste bestemte elementer i teksten, noe som gjør det enklere å finne mulige mønstre i innholdet. Ifølge Krippendorf (2018) tar innholdsanalysen utgangspunkt i tekstens innhold og kontekstualiserer den deretter. På samme måte som vår overordnede tilnærming til datamaterialet, har denne metoden også en induktiv tilnærming til dataene. Det er den systematiske nedbrytningen, struktureringen og analysen av dataene i dommene som har vært bestemmende for hvilke funn vi har valgt å drøfte.

En innholdsanalyse foretas på forskjellig nivå; tolkning av mening på et overordnet nivå eller på setningsnivå (Skilbrei, 2019, s. 14). Vi har gjort begge deler ved analysering av dommene. Vi tolket teksten på setningsnivå for å finne ut hvordan retten vurderer de ulike bevisene, for eksempel når vi analyserer bestemte formuleringer for å forstå hvordan retten vektlegger hvert enkelt bevis. Siden retten foretar en helhetsvurdering av bevisene, måtte vi også se på dommen som en sammenhengende tekst for å forstå bevisenes betydning for rettsavgjørelsen. For å tolke mening på et overordnet nivå må vi ha kunnskap om de rammene teksten er produsert i, noe vi har redegjort for i kapittel 2.3.

Slik Bratberg (2017, s. 103) skriver bygger innholdsanalysen på forekomsten av ord, formuleringer og sammensetninger av ord som kodes og kategoriseres. Med koding mener vi behandling og differensiering av data som er av interesse i lys av problemstillingen (Skilbrei, 2019, s. 183). Informasjon som sa noe om hvilke bevis som hadde blitt lagt frem for retten og hvordan disse ble vurdert i en dom, noterte vi ordrett ned. Et slikt sitat fra dommen er det vi videre omtaler som en *kode*. I det alle kodene fra en dom var skrevet ned, sorterte vi manuelt

kodene etter typen bevis og lagde *kodegrupper*. Kategorisering av dataen i kodegrupper var altså et resultat av kodene i teksten, i tråd med prinsippene for induksjon. Deretter strukturerte vi et excel-skjema etter kodegruppene og førte alle kodene fra hver enkelt dom inn i dette. Slik fikk vi en systematisk og strukturert oversikt over hvilke bevis som forekom i hver dom og på hvilken måte. Denne prosessen ble gjennomført i to omganger for kvalitetssikring av kodene og kodegruppene. Etter datainnsamlingen var neste fase tolkning og analysering av kodene for å skape mening og besvare forskningsspørsmålene i problemstillingen (Skilbrei, 2019, s. 171).

I det videre analysearbeidet strukturerte vi kodene i tabeller for å få oversikt og identifisere eventuelle mønstre og sammenhenger i datamaterialet (Skilbrei, 2019, s. 183-188). Slik fikk vi for eksempel oversikt over hvilke bevis som fremkom hyppigst i dommene. Mens tabellene ga oss oversikt over forekomsten av de ulike bevisene og visualiserte sammenhengen mellom dommene, måtte vi ofte dykke ned igjen i materialet for å se nærmere på detaljene som ga oss et mer nyansert bilde av bevisenes betydning. Slik avdekket vi også interessante momenter som presenteres og drøftes i kapittel 4 og 5. For eksempel ble dette tilfellet når vi skulle analysere hvilke bevis som ble nevnt, og hvilke bevis som uttrykkelig ble vektlagt av retten. Å sammenligne dommene viste seg å være utfordrende siden sakenes faktum varierte i stor grad. Dette støttes av Skilbrei (2019, s. 86-87) som skriver at dommenes egenart kan gjøre det utfordrende å sammenligne dem, fordi detaljnivået varierer og bevisene omtales på ulike måter.

3.4 Etske hensyn

Hva som anses som god forskning, er et sammensatt spørsmål. En del av svaret handler om at forskningen er gjennomført på en etisk akseptabel måte. Etisk refleksjon har vært gjennomgående i arbeidsprosessen, fra valg av tema til presentasjon av funn. I dette kapitlet reflekterer vi rundt hvordan problemstillingen og metoden vi har anvendt svarer til de etiske retningslinjene.

PolitiHøgskolen har utarbeidet en egen forskningsetisk veileder for masterstudentene fordi det er enkelte punkter som krever særlig oppmerksomhet når man forsker på politi og kriminalitet

(Bjørgero & Myhrer, 2015). Der Politihøgskolens forskningsetiske veileder tar for seg disse spesifikke utfordringene viser den til eksempler for politiet og henviser til retningslinjene utformet av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2006). Videre vil vi derfor forholde oss til NESH (2006) sine retningslinjer, men med særlig fokus på de faktorene som vektlegges i Politihøgskolens veileder (Bjørgero & Myhrer, 2015).

NESH (2006) har utformet forskningsetiske retningslinjer med formål om å rettlede forskerne gjennom de etiske utfordringene og fremme god forskningsetisk praksis. Vi har delt NESH sine retningslinjer inn i tre hovedkategorier:

- Forskningsfrihet og -ansvar
- Person og grupper som berøres av forskningen
- Samfunnsrelevans og forskningsformidling

Det første prinsippet omhandler forskningsfrihet og -ansvar. Forskeren har både et ansvar for, og en frihet til å forske på temaer selv om disse kan oppleves som uønskede. At uriktige anklager om voldtekt kan virke uønsket er en antakelse basert på at vinklingen kriminaliserer mulige voldtekts ofre, og at fokuset utelukkende bør være på de faktiske ofrene for voldtekt. Dette kan være en forklaring på hvorfor det finnes mye forskning på voldtekt, men ikke på uriktige anklager om voldtekt. Slik vi ser det, er uriktige anklager en del av voldtektstematikken. Ved å ha fokus på uriktig anklage om voldtekt ivaretar man rettsikkerheten både til de som blir utsatt for en uriktig anklage og de reelle voldtekts ofrene. Friheten til å forske på kontroversielle temaer som dette følger av Universitets- og høyskoleloven (2005) §1-5. Bestemmelsen nevner ikke studenter direkte, men i nytt lovforslag står det at når studenter driver egen forskning som lever opp til anerkjente praksiser og standarder i akademia, gjelder den akademiske friheten også studentene (NOU 2020:3, punkt 15.3.7, s. 135). Å la være å forske på kontroversielle temaer fordi de er ubehagelige og utfordrende å tilnærme seg er heller ikke forsvarlig, men det stiller krav til at forskningen gjennomføres på en så etisk og hensynsfull måte som mulig.

Forskningens formål er å tilføye den offentlige debatten ny kunnskap. Vi håper at denne avhandlingen vil bidra til dette. At forskning kan være verdifull samtidig som den kan gjøre

skade er et ansvar vi som forskere må reflektere over. Bevissthet rundt hvilke utilsiktede og uønskede konsekvenser forskningen kan få har vært viktig (NESH, 2006). Blant annet har vi sett på den mulige utfordringen ved at forskningen kan brukes til å undergrave troverdigheten til voldtektsofre, og at dette videre kan tenkes å svekke anmeldelsestilbøyeligheten av voldtekt. Ved presentasjon og drøfting i avhandlingen er dette viktige punkter vi har snakket om. Likevel skal presentasjonen i avhandlingen gjenspeile hvilke funn som gjøres i undersøkelsene. Det er derfor viktig at vi som forskere tilstreber å vise til kompleksiteten som er i sakstypen uriktige anklager om voldtekt.

NESH (2006) sin andre hovedkategori for etiske hensyn, handler om hensynet til de personer og grupper som berøres av forskningen. Sentrale nøkkelbegreper her er respekt for menneskeverdet og integritet. Det er et generelt krav at den som blir utsatt for forskningen, og i en viss utstrekning tredjepersoner som omhandles eller forskningen på annen måte vedrører, ikke skal utsettes for unødvendige eller uforholdsmessige belastninger eller ulemper. Hensynet til de involverte stiller særlige krav til aktsomhet der forskningen behandler personsensitive opplysninger. Dokumentstudier omtales av Tjora (2017, s. 182) som en generelt lite påtrengende metode, da dommene som blir brukt er rettskraftige, delvis anonymiserte og publisert på Lovdata tilgjengelig for allmennheten. I avhandlingen referer vi til hvilke dommer som er i datamaterialet, noe som gir lesere muligheten til å spore opp disse på Lovdata og kvalitetssikre funnene. Men opplysninger om dommerne og politibetjentene er ikke anonymiserte, i tillegg til at dommene inneholder opplysninger av en slik karakter at det kan være en reell sjanse for identifisering av partene. Slike avveininger mellom metodiske hensyn og etiske hensyn har vært gjennomgående for arbeidet med avhandlingen. Når det kommer til kartleggingen av anmeldte forhold, fikk vi innsyn i sensitive personopplysninger i politiregistre. Utover årstallet for registrering av anmeldelsen og utfallet av saken, er dataene fra politiregistrene anonymisert.

Politidirektoratet og Riksadvokatembetet har vurdert prosjektet som forholdsmessig og gitt dispensasjon fra taushetsplikten for behandling av registeropplysninger i henhold til politiregisterloven § 33, jf. § 23. Vi har også signert erklæringer om taushetsplikt i forhold til de straffesaksopplysningene Riksadvokatembetet har gitt oss innsyn i. Forskningsprosjektet ble vurdert som meldepliktig til NSD (personlig kommunikasjon med rådgiver hos NSD,

23.08.19). NSD er rådgivende organ som sørger for at forskningsprosjekter holder god etisk standard. Grunnet tematikkens sensitivitet besluttet NSD å gjennomføre en personvernkonsekvensanalyse. Personvernkonsekvensanalysen ble utarbeidet i samarbeid med Politihøgskolen. Tiltakene som ble anbefalt i personkonsekvensanalysen til NSD ble fulgt opp av hensyn til personvernet til de involverte i straffesaksregistrene og dommene (se vedlegg 8).

Utover forutsetningen om nødvendige godkjenninger, gjorde vi tiltak for aidentifisering og anonymisering. Det ble generelt lagret få identifiserende opplysninger i datamaterialet fra både dommene og registrene, og tilgangen til lagret data ble begrenset til minimum. Ved innsyn i politiregistre, presiserer Fekjær (2015, s. 33) ansvaret forskeren har til å ivareta hensyn til datasikkerhet og anonymitet. Av flere tiltak for ivaretagelse av datasikkerhet og anonymitet, arbeidet vi utelukkende med dataene fra politiregistrene på politiets interne nettverk. Ferdig bearbejdede og anonymiserte data fra registrene ble deretter manuelt skrevet inn i avhandlingen, og sluttproduktet ligner kriminalitetsstatistikken som årlig produseres og publiseres av SSB (2019a). I motsetning til data fra politiregistrene, henviser vi til dommenes referansenummer i avhandlingen. Denne formen for henvisning vurderte NSD som innenfor rammene av godkjenningen og en forutsetning for forskningens transparens.

I denne forbindelse ble også spørsmålet om samtykke drøftet. Selv om lovgivningen gjør det mulig å foreta forskning uten å innhente samtykke er det ansett som etisk utfordrende (NESH, 2006, pkt. 6 og 8). I vurderingen av innhenting av opplysninger uten samtykke har vi sett til punkt 9 i NESH (2006) sine retningslinjer, der det står at man kan innhente data uten samtykke dersom forskningens nytteverdi anses som større enn ulempene og man ikke direkte møter forskningsobjektene. NSD vurderte forskningsprosjektet sin potensielle samfunnsnyttige verdi opp mot kravet om samtykke og fant grunnlag for å unngå fra hovedregelen. Selv om det ikke var hensiktsmessig å ta kontakt med de ulike partene, fulgte vi NSD sin anbefaling om å opprette en informasjonsside om forskningsprosjektet på Politihøgskolens nettside, slik at det var mulig å komme med protest og innsigelser fra

involverte parter i tråd med personvernforordningen⁶ (se vedlegg 7). Politihøgskolen har ikke mottatt protester eller andre hevendelser vedrørende arbeidet med denne avhandlingen.

For at forskningen skal være til nytte, er det viktig at funn videreformidles til allmennheten. Dette henger sammen med NESH (2006) sin tredje hovedkategori om samfunnsrelevans og forskningsformidling. Dette gjelder vitenskapelig redelighet, etterprøving og publisering av data. Vi har hatt et bevisst forhold til hvordan resultatet fremstilles i denne avhandlingen slik at hensynene til de involverte partene ivaretas på en god måte, samtidig som at funnene presenteres på en nyansert og tydelig måte. Det vil ha betydning for hvordan både samfunnet og forskningsmiljøene vil se på og benytte denne avhandlingen som et bidrag inn i kunnskapsutviklingen. Blant annet kan generalisering på bakgrunn av utvalget være vanskelig, siden utvalget vårt er lite. Selv om det kan være vanskelig å generalisere, har funnene overføringsverdi til uriktige anklager som gjelder andre lovbrudd og bevisvurderingen i denne, eller andre type saker. Ansvar for forskningen betinger også respektfull håndtering og riktig formidling av funnene. I forholdet mellom forskningsfrihet og etikken finnes balansegangen i måten vi velger å formulere oss, og vi støtter oss til Henrik Syse (2017, s. 98) sin refleksjon: «Side om side med ytringsfriheten, som vi trenger å hegne om og forsvare klart og tydelig, trenger vi kort sagt en klarere vektlegging av dialog, nysgjerrighet og klokskap». Vi har forsøkt å gjennomføre og presentere forskningen på en slik måte at den tar hensyn til både ofrene for voldtekt og ofrene for uriktige anklager, uten at det skal gå på bekostning av kvalitet. Forskningens kvalitet avhenger av hvorvidt den følger etiske og metodiske retningslinjer på en måte som fremmer validitet og reliabilitet.

3.5 Reliabilitet og validitet

For at forskning skal bidra til økt kunnskap i samfunnet, må en tilstrebe at den er kvalitetsmessig god, både metodisk og etisk. For at funnene skal være troverdige må vi vise til hvilke beslutninger som er gjort i vår studie, og hvordan disse er gjort i tråd med akademiske

---

⁶ Jf. Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e), jf. art. 6 nr. 3 bokstav b), jf. art. 9 nr. 2 bokstav j), jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9

prinsipper (Skilbrei, 2019, s. 87; Tjora, 2018, s. 146). Dette kalles for *reliabilitet*, og slik vi tolker det i denne oppgaven handler det om etterprøvbarhet. For å sørge for god reliabilitet har vi vært åpne om hvordan vi tolker datamaterialet og de faktorene som har påvirket vår tolkning. I tillegg har vi beskrevet den metodiske fremgangsmåten ved kartlegging av anmeldte saker og analyse av dommene. Slik åpenhet skal gjøre det mulig å anvende samme metode og fremgangsmåte for deretter å oppnå det samme resultat (Bratberg, 2017, s. 119; Bukve, 2016, s. 101). Tekstanalyse som metode og koding som fremgangsmåte for analysen skal minimere risikoen for subjektive særpreg, dette fordi teksten og konteksten setter rammen for tolkningsrommet (Bratberg, 2017, s. 106; Skilbrei, 2019, s. 174-179). Men som nevnt tidligere er det ikke mulig å være helt objektiv som forsker, og derfor er det viktig at vi reflekterer rundt hvordan vi har tolket materialet. Refleksjon over egen forforståelse omtales som *refleksivitet* i metodelitteraturen (Malterud, 2002; Tjora, 2017, kap. 8.5). Tanker rundt egen forforståelse har vi skrevet om i kapittel 2.1. Refleksivitet henger sammen med avhandlingens reliabilitet, som gjør det mulig for andre å forstå hvordan man kom frem til gitte funn. Vi har tilstrebet å beskrive og forklare fremgangsmåten, samt rammer for tolkningen slik at det skal være mulig å gjøre seg opp en mening om kvaliteten av arbeidet som er utført (Bratberg, 2017, s. 16-22, 107, 119-123; Tjora, 2017, kap. 8.4).

Begrepet *validitet* handler om at materialet man samler inn er pålitelig og relevant for å svare på problemstillingen (Bratberg, 2017, s. 119-122). Vi har vurdert ulike metoder for å finne hvilken som var hensiktsmessig for å besvare vår problemstilling. I den forbindelse har vi beskrevet hvilken informasjon vi har fått ut av dommene og politiregistrene, og hvilke begrensninger det har vært i materialet. Vi har sett på tidligere forskning og derav andre mulige fremgangsmåter for å svare på problemstillingen. Analysen av dommene viste seg å ikke kunne svare på enkelte av spørsmålene vi først stilte oss, dermed har problemstilling og forskningsspørsmål blitt justert underveis. Vi har fortløpende gjort endringer i utvalget av datamaterialet vårt ettersom vi oppdaget at for eksempel ikke alle dommene behandlet skyldspørsmålet. Den opprinnelige ideen var å først kartlegge anmeldte saker og utfallet av disse, for deretter å spore opp og analysere samtlige dommer. Fordi det er lite kunnskap om uriktige anklager om voldtekt i Norge ville et større utvalg bidratt til at analysen ble mer representativ. Ambisjonsnivået måtte derimot justeres ned på grunn av prosjektets tidsmessige begrensninger, og vi endte opp med å kartlegge anmeldelser for seks av de ti årene vi fikk

innsyn i,⁷ samt analysere de dommene som var publisert på Lovdata slik redegjort for i kapittel 3.1 om kriterieutvalg.

Tjora (2018, s. 154) skriver at reliabilitet og validitet sier noe om beslutningene i arbeidsprosessen er tatt på en tilfredsstillende måte. Redegjørelse og refleksjon rundt anvendt metode har bidratt til transparens og innvirker på forskningens kvalitet, slik vi har reflektert rundt i dette kapittelet. På bakgrunn av kapittel 3 skal det være mulig å finne samme datamateriale og kvalitetssikre arbeidet som er utført i denne avhandlingen.

---

⁷ Slik det fremkommer av søknaden og godkjenningen om innsyn fra Politidirektoratet og Riksadvokatembetet (vedlegg 1-6), fikk vi innsyn i anmeldte saker registrert i perioden 2000–2019. Vi gjennomgikk registrerte saker i perioden 2014–2019.

4. Omfanget av anmeldelser og bevisene i dommer

I dette kapittelet presenterer og analyserer vi resultatet av de undersøkelsene vi har utført i arbeidet med denne avhandlingen. Først presenterer vi resultatet av kartleggingen av registrerte anmeldelser og utfallet av disse. Deretter presenterer vi resultatet av analysen av hvilke bevis som gjengis i dommene. Funnene presenteres og relevante momenter drøftes fortløpende.

Kartleggingen av anmeldelser i den gjennomgåtte tidsperioden viser også hvor mange saker som har gått til retten, og hvor mange domfellelser det finnes på uriktig anklage om voldtekt. Med dommene som datagrunnlag har vi undersøkt hvilke bevis som nevnes og som retten vektlegger i sin vurdering av saken. Hvordan bevisene kommer frem i dommene varierer noe mellom sakene, delvis på grunn av hvilke krav som stilles til redegjørelse ved ulike avgjørelser og delvis som et resultat av dommerens personlige skrivestil. Med dette ønsker vi å bidra til økt kunnskap om en del av omfanget rundt falske voldtektsanmeldelser, og om aktuelle bevis i denne sakstypen.

4.1 Registrerte anmeldelser om uriktig anklage om voldtekt

Registrerte anmeldelser i politiets straffesakssystem gir et minimumsestimert på forekomsten av uriktige anklager om voldtekt. Vår kartlegging er et steg i retningen av å gi et mer utfyllende bilde av kriminalitetens omfang. Oversikt over det anmeldte omfanget vil være veiledende i politiets prioriteringer, i tillegg til at det kan bidra til å justere fordommer knyttet forekomsten av uriktige anklager om voldtekt i politiet.

I tidsperioden vi har gjennomgått, fra 01.01.2014 til 31.12.2019, er det totalt registrert 2269 forhold om uriktige anklager i Strasak. Dette utgjør i gjennomsnitt 378 registrerte anmeldelser året.⁸ Spørsmålet er hvor mange av de 2269 registrerte anmeldelsene som gjelder en foranliggende voldtektsanklage. Ved å gjennomgå disse sakene i BL, har vi identifisert de

---

⁸ Utregning av gjennomsnittet av anmeldte saker om uriktig anklage i perioden 01.01.14 – 31.12.19: $412 + 452 + 437 + 336 + 314 + 318 = 2269 / 6 = 378,166 \sim 378$ saker.

forholdene der den uriktige anklagen gjaldt voldtekt. Av de 2269 anmeldelsene om uriktig anklage i tidsperioden 2014–2019 viste gjennomgangen at den uriktige anklagen gjaldt voldtekt i 343 av straffesakene. Dette utgjør 15 % av anmeldelsene om uriktig anklage.⁹ I gjennomgangen vår har vi ikke skilt mellom anmeldelser om uriktig anklage som er et resultat av en motanmeldelse, og saker hvor politiet under etterforskningen finner rimelig grunn til å etterforske om anklagen var uriktig. Dette skyldes blant annet at det har vært vanskelig å skille mellom dette på bakgrunn av de opplysningene vi hadde tilgang til i straffesaken. En motanmeldelse sier ikke nødvendigvis noe om den faktiske forekomsten av lovbruddet fordi det ikke stilles krav til objektive holdepunkter for mistanke, til forskjell fra når politiet oppretter en anmeldelse på bakgrunn av etterforskningen. Grunnlaget for mistanken i de ulike sakene vil derfor være varierende.

De uriktige anklagene vi har identifisert som omhandler voldtekt, fordeles slik på de ulike statistikkgruppene i utvalget:

Uriktige anklager om voldtekt: ^{2,4}	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014–2019 ¹⁰
Uriktig anklage	3	8	32	60	57	69	229 (67 %)
Grov uriktig anklage	–	–	3	7	10	7	27 (8 %)
Uriktig forklaring eller anklage, diverse	–	–	–	2	5	3	10 (3 %)
Falsk anklage	28	27	7	3	–	1	66 (19 %)
Falsk anklage, diverse	2	5	–	1	3	0	11 (3 %)
Antall saker i året:	33	40	42	73	75	80	343 (100 %)

Tabell 3: Registrerte anmeldelser av uriktig anklage om voldtekt i tidsperioden 2014–2019. Kategorisert etter statistikkgrupper.

Tabell 3 viser at flesteparten av de registrerte anmeldelsene er kodet som uriktig anklage, mens bare 27 av sakene er kodet som grov uriktig anklage. Hva som ligger til grunn for at anklagen kodes som grov uriktig har vi ikke sett nærmere på. Skiftet i bruken av

⁹ Utregning av prosentandelen uriktige anklager som gjaldt voldtekt i perioden 01.01.14 – 31.12.19: $343 / 2269 = 0,151 * 100 = 15,1 \sim 15 \%$.

¹⁰ Utregning av prosentandelen uriktige anklager som gjelder voldtekt for årene 2014-2019: $229 / 343 = 0,667 * 100 = 66,7 \sim 67 \%$ | $27 / 343 = 0,078 * 100 = 7,8 \sim 8 \%$ | $10 / 343 = 0,029 * 100 = 2,9 \sim 3 \%$ | $66 / 343 = 0,192 * 100 = 19,24 \sim 19 \%$ | $11 / 343 = 0,032 * 100 = 3,2 \sim 3 \%$.

statistikkgruppene for falske og uriktige anklager i 2016 skyldes at gjeldende straffelov trådte i kraft i 2015. Likevel ser vi av tabellen at statistikkgruppene for den gamle straffeloven om falsk anklage også er benyttet i enkelte saker etter 2015. Vi har ikke funnet noen årsak til dette og det kan trolig skyldes feilkoding. Ut fra vår egen erfaring er det ikke uvanlig at saker kodes om underveis i etterforskningsprosessen, og til sist i forbindelse med påtaleavgjørelse av saken. Endring av koden er naturlig, for eksempel når en får ny informasjon i saken. I Riksadvokatens kvalitetsrundskriv (2018, s. 8) stilles det krav til korrekt koding av straffesaker ved anmeldelse og avgjørelse som ledd i å bedre etterforskningens kvalitet. Korrekt koding skal blant annet føre til rett prioritering av saken.

Videre ser vi av tabellen at statistikkgruppene for uriktig anklage etter gjeldende straffelov er benyttet før 2015. Dette skyldes at minstestrafpen i gjeldende straffelov er fjernet og derav er straffebestemmelsen mer gunstig for tiltalte og anvendes i tråd med straffeloven § 3. Dette ser vi er tilfellet i tre av dommene i utvalget vårt (D4, D5 og D7). Vi ser også en markant økning i registrerte anmeldelser fra 2015 til 2016. Årsaken til dette har vi ikke undersøkt nærmere, men det kan skyldes en økning av antallet anmeldte voldtekter og/eller uriktige anklager om voldtekt, eller at sakstypen har blitt høyere prioritert i politiet.

Uriktige anklager om voldtekt er også en del av fenomenet voldtekt. For å undersøke hvor stor andel disse sakene utgjør av det totale antallet anmeldte voldtekter, har vi sammenlignet våre funn med kriminalstatistikken til SSB (2019a).¹¹ Slik tabellen under viser, utgjør de 343 kartlagte anmeldelsene om uriktig anklage om voldtekt 3,4 % av anmeldte voldtekter i årene 2014–2018 (kriminalstatistikken for 2019 er per 20.04.20 ikke publisert).¹²

---

¹¹ Ifølge SSB sin kriminalstatistikk ble det anmeldt 2564 voldtekter i 2018. Fra det totale antallet har vi subtrahert antallet anmeldte voldtekter av barn under 14 år (-846) og grov voldtekt av barn under 14 år (-54). Videre har vi lagt til antallet anmeldte voldtektsforsøk (+100). SSB skiller ikke på voldtektsforsøk mot personer under eller over den seksuelle lavalderen. Med disse kriteriene blir antallet anmeldte voldtekt(sforsøk) 1764 i 2018. Denne utregningen ble gjort den 19.04.20.

¹² Ifølge SSB er det anmeldt 7644 voldtekter i årene 2014–2018 med de samme kriteriene for utregning som i fotnote 11. Vår kartlegging av anmeldte uriktige anklager om voldtekt for samme periode er 263 saker (343 totalt – 80 i 2019). Utregning av forholdet blir $263 / 7644 = 0,034 * 100 = 3,4 \sim 3,4 \%$.

Registrerte anmeldelser:	2014	2015	2016	2017	2018	2014–2018 ¹²
Voldtekt ^{11,12}	1212	1369	1674	1625	1764	7644
Uriktig anklage om voldtekt	33	40	42	73	75	263
Forholdsberegning:	2,7 %	2,9 %	2,5 %	4,4 %	4,2 %	3,4 %

Tabell 4: Oversikt over forholdet mellom anmeldelser av voldtekt og uriktig anklage om voldtekt.

En svakhet med denne sammenligningen er at vi ikke kan verifisere om vi sammenligner det samme fra begge sakstypene. Slik det kommer frem av kapittel 3.1 har vi kun inkludert straffebestemmelsene §§ 291, 292 og 293 om voldtekt, samt § 192 i gammel straffelov (1902), og forsøk på disse jf. § 16. Hvilke straffebestemmelser om voldtekt som SSB (2019a) har inkludert i sin statistikk har vi ikke sett nærmere på. Det kan derfor være at en av statistikkgruppene inkluderer flere eller færre straffebud om voldtekt enn den andre. Sammenligningen må derfor ses på som en indikasjon på forholdet mellom sakstypene.

Som vi så av kapittel 2.2.2, finner Rumney (2006) i sin oversiktsstudie av omfangsundersøkelser at estimatet av uriktige voldtektsanklager strekker seg fra 1,5 % til 90 %. Forholdet mellom anmeldte voldtekter og uriktige anklager om voldtekt, slik utregningen vår viser, befinner seg altså i det nedre siktet. På grunn av begrepsforvirringen og manglende enhetlig definisjon på begrepet uriktige anklager om voldtekt, er det vanskelig å direkte sammenligne vårt funn med øvrig forskning, slik vi redegjorde for i kapittel 2.2.1. Vår undersøkelse har kun kartlagt anmeldte saker, som er en del av det faktiske omfanget av uriktige anklager om voldtekt i Norge. Av de forskningsbidragene vi har gått gjennom er vårt beste sammenligningsgrunnlag den danske forskningen fra Martinussen et al. (2009). Forskningsgruppen forholder seg til den juridiske definisjonen av begrepet etter dansk lov og gjennomgår straffesaker. Utvalget i undersøkelsen deres består av straffesaker med siktelser, tilståelser og domfellelser om uriktig anklage om voldtekt. Undersøkelsen viser at 7,3 % av de anmeldte voldtektssakene i tidsperioden 2000–2002 ble vurdert som uriktige. Årsakene til at denne andelen er høyere enn vår kan for eksempel skyldes annerledes registrering og kodepraksis, ulikheter i lovverk eller faktisk høyere forekomst.

I forbindelse med kartleggingen av anmeldte saker vil vi videre undersøke det påtalemessige utfallet av disse. I utgangspunktet kan alle inngi en anmeldelse, men hvorvidt det er rimelig grunn til å iverksette en etterforskning varierer (Straffeprosessloven, § 224 1. ledd). Dette betyr at av de 343 anmeldelsene vi har kartlagt vil det ikke nødvendigvis foreligge objektive

holdepunkter for at en uriktig anklage har funnet sted i alle sakene, noe som vil gjenspeiles i påtaleavgjørelsen av saken. I det neste kapittelet undersøker vi sakenes utfall med formål om å bidra til økt kunnskap om fenomenets gang gjennom straffesakssystemet.

4.1.1 Utfallet av anmeldte saker

Politiet plikter å registrere alle forhold som anmeldes, men et anmeldt forhold er ikke ensbetydende med at politiets etterforskningsplikt blir utløst. På bakgrunn av opplysningene i anmeldelsen er politiet pliktig til å vurdere hvorvidt det foreligger en rimelig grunn til å undersøke om det har skjedd noe straffbart (Påtaleinstruksen, § 7-5, Straffeprosessloven § 224 1. ledd). Det skal altså foreligge objektive holdepunkter for at en etterforskning iverksettes. Etterforskningens formål er å undersøke om forholdet oppfyller de fire straffbarhetsvilkårene; straffbarhet, straffrihetsgrunn, subjektiv skyld og tilregnelighet, og derav avgjøre om det er grunnlag for en straffereaksjon eller ikke (Rui, 2014, s. 5; Straffeprosessloven § 226, 1. ledd, bokstav a). Saker som ikke oppfyller disse vilkårene, avgjøres med en henleggelseskode.

Vi har lest om voldtektssituasjonen i Norge hvor politiet kritiseres for en høy henleggelsesrate (Justis- og beredskapsdepartementet, 2019, s. 20; NOU 2008:4, s. 42). Ofte assosieres henlagte saker med lav kvalitet på etterforskningen, men dette gir et lite nyansert bilde av situasjonen (NOU 2008:4, s. 56). En henleggelse kan på bakgrunn av opplysningene i saken være en korrekt saksavgjørelse (Riksadvokaten, 2007, s. 28). En oppklart sak kan både være avgjort med straff eller være en sak hvor politiet finner at det ikke har skjedd noe straffbart, og derav henlegges. Videre er kvalitetskomponentene i en etterforskning ikke bare knyttet til oppklaringsprosenten, men i like stor grad til hvordan skyldspørsmålet er etterforsket. En etterforskning kan altså være utført med god kvalitet selv om den blir henlagt.

Påtalemyndigheten kan hovedsakelig henlegge en sak av tre grunner; fordi det anmeldte forholdet ikke er straffbart, mangel på bevis eller når prosessuelle vilkår ikke er til stede (Myhrer, 2015, kap. 2). Påtalemyndigheten har altså begrensninger for når de kan henlegge en sak, og henleggelseskode er en begrunnelse for saksavgjørelsen (Riksadvokaten, 2018, s. 9). Det var med dette utgangspunktet vi så nærmere på utfallet av sakene vi har kartlagt.

Kartlagte saker i 2018 og 2019 skiller seg noe ut fra resten av utvalget ved at totalt 17 saker fortsatt er under etterforskning. De resterende 326 av de 343 sakene er påtalemessig avgjort. Tabellen nedenfor viser en oversikt over påtaleavgjørelsene:

Påtaleavgjørelse:	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014-2019 ¹³
Tiltalebeslutning	8	7	3	4	6	5	33 (10 %)
Andre positive påtaleavgjørelser ¹⁴	2	2	3	5	2	0	14 (4 %)
Henlagt, bevisets stilling	14	21	28	51	42	36	192 (59 %)
Andre henleggelseskode ¹⁵	9	10	8	13	21	26	87 (27 %)
Antall saker totalt:	33	40	42	73	71	67	326 (100 %)

Tabell 5: Oppklaringskoden på de registrerte anmeldelsene om uriktig anklage om voldtekt i tidsperioden 2014–2019.

Som vi ser av tabellen er 47 av 326 saker avgjort med en tiltalebeslutning eller andre positive påtaleavgjørelser, noe som utgjør 14 % av anmeldelsene.¹⁶ En positiv påtaleavgjørelse er når påtalemyndigheten vurderer vilkårene for straffansvar oppfylt (Torgersen, 2012, kap. 1). Av de 14 sakene med positiv påtaleavgjørelse er 7 saker avgjort med tilståelsesdom, 2 saker med påtaleunntatelse og 5 saker behandlet i konfliktråd.

I 33 av sakene har påtalemyndigheten tatt ut tiltalebeslutning, og av disse er 24 registrert som rettskraftig avgjort i Strasak. Ved de 9 øvrige tiltalebeslutningene foreligger det ikke en

¹³ Utrekning av prosentandelen for de ulike påtaleavgjørelsene i 2014 – 2019: $33 / 326 = 0,101 * 100 = 10,1 \sim 10\%$ | $14 / 326 = 0,042 * 100 = 4,2 \sim 4\%$ | $192 / 326 = 0,588 * 100 = 58,8 \sim 59\%$ | $87 / 326 = 0,266 * 100 = 26,6 \sim 27\%$.

¹⁴ Sekkebetegnelsen for andre positive påtaleavgjørelser inneholder følgende avgjørelseskoder: 41 Siktelse (tilståelsesdom), 43 Påtaleunntatelse og 44 Konfliktråd.fi

¹⁵ Sekkebetegnelsen for andre henleggelseskode inneholder følgende avgjørelseskoder: 14 Henlagt mangel på opplysninger om gjerningsmannen, 17 Henlagt mangel på bevis, 22 Henlagt ikke rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold, 25 Henlagt av manglende saksbehandlingskapasitet, 50 Henlagt anmeldtes forhold ikke er straffbart, 51 Henlagt mistenkte var under 15 år, 57 Henlagt almene hensyn ikke krever påtale mot anmeldte, 65 Henlagt tvil om gjerningsmannens tilregnelighet, 78 Henlagt manglende saksbehandlingskapasitet, 103 Henlagt intet straffbart forhold bevist, 104 Henlagt åpenbar grunnløs og 106 Henlagt ikke rimelig grunn til å undersøke om det er straffbart forhold.

¹⁶ Utrekning av andelen positive påtaleavgjørelser: $47 / 326 = 0,144 * 100 = 14,4 \sim 14\%$ av anmeldte uriktige anklager om voldtekt årene 2014 – 2019.

rettskraftig avgjørelse per 17.02.20, datoen for uttrekket fra Strasak. Av de 24 sakene som er registrert som rettskraftig avgjort har følgende endt med frifinnelse eller domfellelse:

Rettskraftig avgjørelse:	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014–2019 ¹⁷
Frifinnelse	0	2	2	0	0	0	4 (17 %)
Domfellelse	8	5	1	2	3	1	20 (83 %)
Totalt:	8	7	3	2	3	1	24

Tabell 6: Oversikt over hvorvidt sakene det er tatt ut tiltale i er rettskraftig avgjort i tidsperioden 2014–2019.

I tabellen over er de rettskraftige avgjørelsene kategorisert etter året anmeldelsen ble registrert i politisystemene. I utvalget vårt ser vi at sakene ikke nødvendigvis er rettskraftig avgjort samme år som de ble anmeldt, enkelte blir det først flere år senere. Ser man antallet frifinnelser og domfellelser opp mot antallet anmeldelser det tas ut tiltalte i, får man en frifinnelsesrate på 17 % og en domfellelserate på 83 %.¹⁷

Slik det videre fremgår av tabell 5 er de resterende 279 sakene henlagt på ulike henleggelseskode. Dette utgjør 86 % av de 326 sakene som er påtalemessig avgjort.¹⁸ Kriminalstatistikken over anmeldte voldtekter i 2018 viser at omtrent 80 % av ferdig etterforskede saker endte med henleggelse (SSB, 2019b). Henleggelsesraten for uriktig anklage om voldtekt ser altså ut til å gjenspeiles i henleggelsesraten for voldtektssaker, dog noe høyere. Det virker logisk at henleggelsesraten på begge sider av skalaen er noenlunde lik, fordi de representerer ytterkantene av samme hendelse, med de samme gråsonene og den samme vanskelige bevissituasjonen.

Slik vi ser i tabell 5 over påtaleavgjørelser har vi skilt mellom sakene som er henlagt på bevisets stilling og på andre henleggelseskode. Sekkebetegnelsen for andre henleggelseskode utgjør 26 % av de henlagte sakene. Her finner vi saker som er henlagt fordi de er grunnløse, der det beviselig ikke har hendt noe straffbart, grunnet manglende saksbehandlingskapasitet, manglende opplysninger eller bevis, og utilregnelighet.

¹⁷ Utrekning av frifinnelsesrate ved tiltalebeslutninger: $4 / 24 = 0,166 * 100 = 16,6 \sim 17 \%$. Utrekning av domfellelserate ved tiltalebeslutninger: $20 / 24 = 0,833 * 100 = 83,3 \sim 83 \%$.

¹⁸ 279 av de 326 påtaleavgjorte sakene i tidsperioden 2014–2019, er henlagt. Utrekning av henleggelsesraten blir $276 / 326 = 0,855 * 100 = 85,5 \sim 86 \%$.

Henleggelseskode som benyttes skal gjenspeile årsaken til at saken henlegges, som vi her ser strekker seg fra å være forhold som beviselig ikke har hendt, til forhold som ikke lar seg tilstrekkelig bevise. En manglende differensiering av henleggelseskodene gjør at politiets etterforskning av disse sakene kan oppfattes som mangelfull, ettersom henleggelse gjerne sidestilles med en uopplart sak. Men en sak som er henlagt fordi anmeldelsen er åpenbart grunnløs, kan i like stor grad være en opplart sak.

59 % av sakene i vårt materiale er henlagt på koden bevisets stilling. Henleggelseskode betyr at påtalemyndigheten ikke har funnet bevisene som tilstrekkelige for tiltale, eller annen positiv påtaleavgjørelse, men sier ellers ikke noe om hvor sannsynlig det er at den anmeldte er straffskyldig. Bruken av denne henleggelseskode gjenspeiler hvor utfordrende bevisituasjonen er i denne sakstypen, på lik linje med henleggelsesraten på voldtektssaker (SSB, 2019c). Selv med kvalitetsmessig god etterforskning er det ikke alltid mulig å oppklare en sak (Myhrer, 2015, kap. 2; Riksadvokaten, 2017, s. 16). Slik sett handler etterforskningens kvalitet om hvilke etterforskningsskritt som kan og bør gjøres. Noe som fører oss tilbake til hvorfor det er interessant å ha kunnskap om hvilke bevis som legges frem i denne typen saker, og hvordan disse vurderes og vektet i retten. Dette fordi denne kunnskapen kan gi politiet og påtalemyndigheten et bedre grunnlag til å vurdere hvilke etterforskningsskritt som bør gjøres og korrekt avgjørelse av saken. I neste kapittel presenteres hvilke bevis som ble nevnt i vurderingen av skyldspørsmålet i dommene i utvalget vårt.

4.2 Hvilke bevis vurderes av retten i dommene?

En dom er et mulig utfall som følge av politiets etterforskning. Det følger av straffeprosessloven § 226 at etterforskningen blant annet skal skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale, og tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld. Rettens behandling tar utgangspunkt i opplysningene som er fremkommet under etterforskningen, derfor er dommer et godt utgangspunkt for å vurdere politiets etterforskning i en gitt sak. Vår erfaring er at dommer i liten grad blir brukt som læring i politiet. Dommene skal i tråd med straffeprosessloven § 40 gjengi de argumentene og vurderingene som har ført til rettens avgjørelse. Ved domfellelser skal dommen gjengi de bevisene som retten har vektlagt for fastsettelse og utmåling av

straffereaksjoner. Dersom tiltalte frifinnes, skal det stå i dommen hvilke vilkår for straffskyld som ikke anses oppfylt, eller hvilke omstendigheter som utelukker rettsforfølgelse.

Uavhengig av rettens avgjørelse, er det varierende hvordan retten i vårt utvalg har formulert betydningen av de ulike bevisene som står i dommen. I enkelte tilfeller står det spesifikt skrevet at aktuelle bevis ble *vektlagt*, slik som i D2 hvor det står at «retten har lagt vekt på vitneforklaringene [...] tiltaltes politiforklaringer [og tiltaltes] rettslige forklaring». I de fleste tilfellene er det derimot ikke spesifisert hvilken betydning retten har tillagt bevisene. Dermed må det legges til grunn at retten har ansett de bevisene som er nevnt i dommen for relevante.

Ved å følge fremgangsmåten som beskrevet i metodekapittelet har vi først kartlagt alle bevis som nevnes i de ti dommene i utvalget vårt. Resultatet av analysen har vi fremstilt i tabellen under. Dom D1 og D10 er frifinnende dommer og er fremhevet i tabellen med gul farge. Begge frifinnelsene er dissensavgjørelser der retten har vært delt om skyldspørsmålet. De øvrige dommene er enstemmige om skyldspørsmålet og fellende (D2–D9).

Bevis:	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10	Sum:
Taktiske bevis											
Tiltaltes forklaring	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
Fornærmedes forklaring	x		x	x	x	x	x		x	x	8
Vitneforklaring	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
Tekniske bevis											
Elektroniske spor	x	x	x	x	x	x		x	x	x	9
DNA	x			x	x						3
Skader			x	x			x			x	4
Ruspåvirkning	x		x	x	x			x		x	6
Rekonstruksjon	x	x									2
Øvrige bevis											
Psykisk helse	x	x	x			x			x	x	6
Personlig historikk		x	x						x	x	4
Atferd	x	x	x	x	x		x	x		x	8
Sum:	9	7	9	8	7	5	5	5	6	9	

Tabell 7: Bevisene som kommer frem av dommene i utvalget, kategorisert etter bevisstyper.

Tabellen viser at det er en rekke ulike bevis som kommer frem i de ulike dommene. De aller fleste av disse bevisene ser ut til å være innhentet i forbindelse med den opprinnelige voldtektsanklagen. Selv om dette ikke står direkte i dommen, er det logisk å anta fordi flere av bevistypene er typiske etterforskningskritt i en voldtektssak, slik som undersøkelser på overgrepsmottak. Det kan bety at motanmeldelsen eller politiets mistanke om uriktighet dannes på bakgrunn av bevisene i voldtektsanklagen. At bevisene som innhentes kan tale for og mot at en voldtekt har skjedd, er en naturlig del av etterforskningen som både skal belyse skyld og uskyld. Kun et fåtall av bevisene ser ut til å være sikret i forbindelse med etterforskningen om uriktig anklage, men tilfeller av fornærmedes og tiltaltes forklaring er eksempler på slike bevis. Partenes forklaringer må ofte innhentes på nytt fordi rollene har snudd, der fornærmede i voldtektsanklagen må gis muligheten til å forklare seg som mistenkt med de rettighetene som følger av statusen.

Ut fra tabellen ser vi at flere bevistyper nevnes i alle dommene, hva de innebærer varierer fra sak til sak. Videre ser vi derfor nærmere på de ulike bevistypene og hvordan de fremkommer i dommene. For å se bevisene i sammenheng og strukturere funnene, valgte vi å sortere bevistypene i hovedkategoriene: taktiske, tekniske og øvrige.

4.2.1 Taktiske bevis

I hovedkategorien taktiske bevis i tabell 7, finner vi bevistypene; forklaringer fra tiltalte, fornærmede og vitner. I vårt domsutvalg omtales tiltalte og vitners forklaringer i samtlige ti dommer, mens fornærmedes forklaring er trukket frem i åtte av dommene. I de to dommene der det ikke står noe om fornærmedes forklaring (D2 og D8), er den sannsynligvis likevel lagt til grunn for bevisførselen om at anklagen var uriktig uten at det spesifiseres i dommen. Avhør av partene er erfaringsmessig et etterforskningskritt som gjøres i alle saker, noe som gjenspeiles i dommene. Analysen av dommene viser at det er ulike momenter ved tiltaltes og fornærmedes forklaringer retten vurderer, og i varierende grad vektlegger. Dette er momenter som tilståelse, (in)konsistens, usikkerhet og manglende informasjon. Et eksempel der enkelte av momentene fremheves i dommen finner vi i D1 der misforholdet mellom tiltaltes forklaring og det som vises på videoovervåkingen, tillegges av retten tiltaltes manglende

hukommelse og usikkerhet. Det skal også nevnes i denne forbindelse at fornærmede selv ikke erindret noe fra det aktuelle tidspunktet.

Partenes forklaringer gir ofte retning til videre etterforskningsskritt, slik som aktuelle vitner. I dommene ser vi at vitner avhøres om ulike temaer; karakteristika ved partene, bevegelser og observasjoner i forbindelse med hendelsen. De fleste vitnene i vårt materiale forklarer seg om partenes bevegelser og handlinger i forkant og i etterkant av den anmeldte voldtekten. Få har observasjoner av den angivelige voldtekten, med unntak av vitnene i dom D4 og D7 som observerte hele eller deler av hendelsen som senere skulle bli anmeldt som voldtekt. Vitner som har observert selve hendelsen anses som sentrale i bevisføringen. Et eksempel på dette er rettens vurdering av vitneforklaringen i D4:

Vitnet D [...] observerte deler av hendelsesforløpet [...] D sendte samme natt klokka 04.42, en melding til [fornærmede] om at hun hadde sett at tiltalte slo etter ham og at han gikk unna. Meldingen ble sendt før [tiltalte] hadde sagt til noen at [fornærmede] hadde voldtatt henne [...] En voldtekt kan ikke ha funnet sted i løpet av den korte tiden fra D så dem, til [politiet] kom.

Opplysningene fra vitnet underbygger fornærmedes forklaring om at det var en voldshendelse og bidrar til å kartlegge hendelsesforløpet. Slik vi ser av eksempelet fra D4 kan opplysninger i en forklaring både bidra til å falsifisere og verifisere andre bevis, og fungere som grunnlag for innhenting av andre bevis. Observasjonen av handlingene, hvor de fant sted og på hvilket tidspunkt, kan for eksempel gi politiet informasjon om hvor de kan finne tekniske bevis.

4.2.2 Tekniske bevis

I hovedkategorien tekniske bevis i tabell 7 finner vi bevistypene elektroniske spor, DNA, skader, ruspåvirkning og rekonstruksjon. Bevistypen elektroniske spor er den som hyppigst går igjen, og er nevnt i ni av ti dommer. DNA, skader og ruspåvirkning nevnes i underkant av halvparten av dommene, og rekonstruksjon nevnes i to av dommene.

Bevistypen elektroniske spor er en sekkebetegnelse for en rekke ulike typer spor. I domsutvalget finner vi at retten i de ulike dommene har vurdert blant annet innholdet i chattelogs, teledata, lokasjonsdata og videoovervåking. De elektroniske sporene benyttes til

å vurdere relasjonen mellom partene, identifisere vitner, kartlegge bevegelser, åsted og tidspunkt for den straffbare hendelsen. Et eksempel på en dom der et elektronisk spor ble sentralt i rettens bevisvurdering er dissensavgjørelsen D10. I D10 er retten delt om tolkningen av innholdet i et lydopptak. Fornærmede, som har vært anklaget for en voldtekt tidligere, tok opptak av samleiet med tiltalte på lyd for å kunne bevise sin uskyld dersom en eventuell anmeldelse skulle komme i ettertid. Flertallet, som består av fire meddommere, mener at det er usikkert hvorvidt fornærmede etterkom tiltaltes grensesetting under samleie. Mens mindretallet, bestående av tre lagdommere, mener det «fremgår av lydopptaket at tiltalte selv satte grenser og at fornærmede respekterte disse» (D10). Dommen endte med frifinnelse. Et annet eksempel er D9 der en chattelogg mellom tiltalte og fornærmede var sentral for vurderingen av skyldspørsmålet. Innholdet i chatten svekket tiltaltes forklaring og styrket fornærmedes forklaring. Tiltalte ble her domfelt. Uenigheten rundt de elektroniske sporene er interessant blant annet fordi slike bevis erfaringsmessig anses som sikre og utvetydige, men som dissensavgjørelsene viser kan de tolkes ulikt – i den ene enden som argument for frifinnelse og i den andre for domfellelse. Selv om de elektroniske bevisene er sentrale i dissensavgjørelsene, blir de på lik linje med andre bevis sammenholdt med øvrige bevis i saken.

DNA nevnes spesifikt i tre av dommene. I D5 kommer det frem at DNA fra begge parter ble funnet på sengetøyet, noe som samsvarer med tiltaltes forklaring om at det var gjennomført samleie, men dette utelukker ikke at samleiet var frivillig. I D1 derimot, ble det ikke funnet DNA i forbindelse med voldtektsanklagen, men retten vurderer likevel at «fravær av slike spor ikke utelukker at hendelsen kan ha skjedd som beskrevet [av tiltalte]». Verken funn eller fravær av DNA later til å være et fellende bevis i vurderingen av hvorvidt det har skjedd en voldtekt eller om anklagen er uriktig. Det kan ikke utelukkes at DNA har vært samlet inn som bevis i de øvrige sakene. Eksempelvis kommer det frem i flere av sakene at fornærmede i den opprinnelige voldtektssaken skal ha vært på overgrepsmottaket hvor det erfaringsmessig sikres biologiske spor, deriblant DNA.

Skader nevnes i fire av dommene. Med skader mener vi merker eller skader på en av partene som er sett eller dokumentert av politi, lege eller andre sakkyndige. Et eksempel på vurdering av skade finner vi i dissensavgjørelsen i D10 der flertallet mener at merkene funnet på tiltalte under kroppsundersøkelsen er «forenlige med at hun kan ha vært utsatt for et overgrep», mens

mindretallet mener at merkene også kan ha andre årsaker. Bevistypen fanger også opp saker der fraværet av skader spesifikt nevnes, slik vi for eksempel ser av D3 der det ble tatt «bilder av tiltalte etter pågripelsen, og det finnes heller ingen tegn til vold på tiltalte».

Når det gjelder ruspåvirkning, blir inntak av rusmidler beskrevet i syv av ti dommer. Med rusmidler mener vi her påvirkning av både alkohol, medikamenter og narkotiske stoffer, både hos tiltalte og fornærmede (D1, D3, D4, D5, D8 og D10). I tre av dommene gjelder påvirkningen et blandingsinntak eller inntak av legemidler og/eller narkotiske stoffer (D3, D8 og D10). Med unntak av frifinnelsen i D10 der tiltaltes urinprøve viste at hun ikke har inntatt legemiddelet tidligere, ser ikke bruken av typen rusmiddel ut til å innvirke på rettens vurdering.

I D1 og D10 knyttes rusinntaket til tiltaltes evne til å yte motstand. I D10 står det at;

Samlet sett finner flertallet at det er en mulighet for at tiltalte var utsatt for de handlingene som er beskrevet i anmeldelsen, at hun var påvirket slik at hun følte at hun ikke var i stand til å motsette seg handlingene, eller at hun var påvirket slik at hun oppfattet eller husket handlingene uriktig, eventuelt i kombinasjon. Det foreligger da ikke en falsk anmeldelse.

Her strides ikke retten om hvorvidt det har vært seksuell omgang mellom tiltalte og fornærmede, men hvorvidt påvirkningen av medikamenter kan ha påvirket tiltaltes evne til å motsette seg den seksuelle omgangen. Flertallet mener likevel at de på bakgrunn av bevisførselen, ikke kan utelukke at tiltalte ble neddopet og deretter utsatt for en voldtekt, og heller ikke at tiltalte faktisk opplevde hendelsen som en voldtekt.

Videre ser vi i flere dommer at hukommelsestap hos partene og usikkerhet i forklaringene deres knyttes til inntak av rusmidler (D1, D3, D4 og D8). I D4 vurderer retten inntak av rus direkte opp mot skyldkravet, der tiltalte mente hun var i faktisk villfarelse. I sin vurdering av forsettskravet har retten;

[...] lagt vekt på at det ikke er fremkommet noen holdepunkter under bevisbedømmelsen for at tiltalte på grunn av rus, eventuelt kombinasjonen av medisin og alkohol, eller av andre grunner hallusinerte eller for øvrig hadde grunn til å tro at hun ble penetrert. (D4)

Videre viser tabellen at rekonstruksjon er en bevistype som er aktuell for to av dommene (D1 og D2). I begge sakene tar tiltalte med politiet til åstedene i forbindelse med etterforskningen av voldtektsanklagen. Rekonstruksjonen av åsted og partenes bevegelse vurderes opp mot øvrige bevis i saken, særlig vitneforklaringer og elektroniske bevis.

4.2.3 Øvrige bevis

I den siste hovedkategorien øvrige bevis i tabell 7, finner vi bevistypene psykisk helse, personlig historikk og atferd.

I vårt datamateriale er tiltaltes psykiske helse trukket frem i seks av dommene i rettens vurdering av skyldspørsmålet (D1, D2, D3, D6, D9 og D10). Her varierer det om de psykiske plagene allerede eksisterte eller om de kom som et resultat av anklagen. I de tilfellene der de psykiske plagene var til stede før anklagen, trekkes opplysningene frem i vurderingen av tiltaltes kognitive fungering i vurderingen av forsett og tilregnelighet (D2, D3, D6 og D9). I samtlige dommer ble forsettskravet ansett som oppfylt og tiltalte ble domfelt. I D2 er vurderingen slik;

At hun på denne tiden var i en kaotisk og psykisk stressende livssituasjon med såkalte flashbacks etter rusepisoder og selvmordsforsøk og emosjonell ustabilitet, skaper heller ikke rimelig tvil om hennes forsett. [...] Som nevnt har retten i saken her ikke holdepunkter for at tiltalte var utilregnelig eller under noen form for alvorlig bevisstetsforstyrrelse.

Som vi redegjorde for i kapittel 2.2.3, er det forsket på kjennetegn ved *hvem* som uriktig anmelder en voldtekt. Lonsway (2010) finner at mental sykdom, emosjonell eller interpersonellforstyrrelse, er kjennetegn ved den mistenkte i falske voldtektsanmeldelser. Videre fant Rasmussen (2006) en svak antydning til en sammenheng mellom det å inngi falske voldtektsanklager og kombinasjonen av sårbarhet, tidligere personlighetsforstyrrelser og mestrings-/forsvarsstrategi hos mistenkte. Et eksempel på voldtektsanklagen som mulig mestringsstrategi finner vi i D8:

Hovedårsaken til siktedes plager på dette trinnet var etter lagmannsrettens oppfatning at hun i en situasjon hvor hun kunne ha et forklaringsproblem fremsatte en uriktig beskyldning om voldtekt [...] Det straffbare forhold i denne saken ble foranlediget av

at hun i en tilstand hvor hennes dømmekraft var sterkt svekket, valgte en feil løsning på den vanskelige situasjonen hun befant seg i da hun kom hjem til sin samboer og umiddelbart ble avkrevd en forklaring av politiet.

Lignende finner vi i dommene D5 og D6. Denne forskningen gjenspeiles i de spørsmålene som stilles og vurderes av retten i vårt materiale.

I de tilfellene der de psykiske plagene kom i forbindelse med anklagen ser det ut til å brukes som argument for og mot at det har skjedd en voldtekt. Et eksempel finner vi i D6 der tiltalte: «*Etter at hun fikk vite at det var tatt ut tiltale mot henne for falsk anmeldelse har hennes psykiske tilstand forverret seg*». Skyldes forverringen i tiltaltes psykiske tilstand at hun som voldtektsoffer blir trukket i tvil, eller av avsløringen av at anklagen var uriktig? Dette er det dissens om i D1, der flertallet mener at de «psykiske problemene [tiltalte] har hatt og fortsatt har er forenlig med at hun har opplevd et overgrep og er med på å underbygge at det ikke kan utelukkes at så har skjedd». Mens mindretallet mener at de samme psykiske vanskene «i seg selv ikke [er] bevis for at hun ble utsatt for et overgrep, da det å fremsette uriktig anklage med påfølgende avsløring kan gi liknende symptomer» (D1). Som flertallets og mindretallets vurderinger viser, kan de samme psykiske plagene forekomme både når man har blitt utsatt for en voldtekt, men også som en reaksjon på å ha løyet om en. En tredje mulighet er at det ikke finnes en årsakssammenheng. Forskningen til Martinussen et al. (2009) og McMillan (2018) finner at det ikke er distinkte forskjeller i sårbarhetsfaktorer, slik som psykiske vansker, hos den som sannferdig eller uriktig anmelder en voldtekt.

Bevistypen vi har kalt personlig historikk fanger opp forhold ved partene slik som oppvekst, livssituasjon og straffehistorikk. I vårt materiale nevnes personlig historikk i fire dommer (D2, D3, D9 og D10). Forhold ved fornærmedes straffehistorikk (D10) og tiltaltes livssituasjon (D2, D3 og D9) nevnes i forbindelse med rettens vurdering av skyldspørsmålet. Flere av disse momentene blir ytterligere drøftet i vurderingen av straffeutmålingen.

Atferd fremheves i åtte av dommene i vårt materiale. Med atferd mener vi tiltaltes eller fornærmedes oppførsel under eller etter voldtektsanklagen. I vårt materiale ser vi at både tilstedeværelsen og fraværet av atferd som fysiologiske reaksjoner, motstand og samarbeidsvilje, vurderes av retten. I fem av dommene der atferd er nevnt gjelder det tiltaltes fysiologiske reaksjoner (D1, D3, D4, D5 og D10). I D1 beskrev politiet tiltalte som opprørt og

«oppløst i tårer». Retten vurderte at måten tiltalte «fremsto på underbygger flertallets oppfatning av at det ikke kan utelukkes at hun hadde blitt utsatt for det hun opplevde som et overgrep» (D1). Tiltalte i D1 ble frifunnet. I D3 finner retten fornærmedes atferd forenlig med at hun var utsatt for en voldtekt fordi hun rømte fra åstedet og varslet politiet ved første anledning, i tillegg til at hun «gråter etter undersøkelsen [på voldtektsmottaket]». Dette til forskjell fra tiltalte i D4 som ikke fortalte at hun var utsatt for voldtekt før etter et døgn i politiarresten. Mens i D5 får politipatruljen som ankommer stedet inntrykk av at det har skjedd tiltalte «noe», uten å helt vite hva. Retten vurderer patruljens observasjon slik:

Deres observasjoner kan skyldes at de kom til stedet med opplysning om det hadde skjedd et forsøk på en overfallsvoldtekt. Tiltaltes reaksjon kan knyttes til at hun var blitt kastet ut av en leilighet midt på natten, var på et ukjent sted og ikke kom seg ut av portrommet. (D5)

Manglende samarbeidsvilje fra tiltalte er trukket frem i fem av dommene (D2, D3, D4, D5 og D8). I to av dommene oppførte tiltalte seg aggressivt i møtet med politiet (D3 og D4), og i en dom møtte ikke tiltalte i retten (D2). Tiltalte i D5 ble vurdert som lite samarbeidsvillig fordi hun «gjorde seg mer eller mindre utilgjengelig for politiet og deres ønsker om ytterligere opplysninger – underbygger at tiltalte ikke ønsket å bidra til en korrekt opplysning av saken, og at hun hadde forklart seg uriktig til politiet». Videre vurderes tiltaltes grad av motstand i D7 på denne måten:

Hun kunne uten problemer gjort anskrik eller forlatt soverommet hvis hun følte at det som skjedde var mot hennes vilje [...] Hennes forklaring om at hun ikke gjorde anskrik fordi hun var redd for at det kunne komme til voldsutøvelse mellom de to fornærmede og andre festdeltagere hvis hun gjorde anskrik, fester lagmannsretten ikke lit til. (D7)

Forventningen om motstand og samarbeid hos et offer for voldtekt formes av individuelle og kulturelle fordommer om hvordan det er naturlig å reagere og føle i gitte situasjoner. Hvis disse antakelsene ikke møtes, påvirker det vurderingen av personens troverdighet (Ask & Landström, 2010; Christie, 1986; Kaufmann, Drevland, Wessel, Overskeid & Magnussen, 2003; Lens, Van Doorn, Pemberton & Bogaerts, 2014). Dette viser McMillan (2018) til i sin forskning som blant annet finner at politiet får mistanke om at en voldtektsanklage er uriktig dersom personen ikke har ytt motstand under voldtekten eller ikke samarbeider med politiet.

Et interessant eksempel i denne forbindelse er rettens vurdering av fornærmede i D4, som ser ut til å møte rettens forventninger om atferd hos en som er uskyldig anklaget for voldtekt:

Forklaringen støttes også av [fornærmedes] opptreden. Da politiet kjørte feil den aktuelle natten, påkalte han deres oppmerksomhet for at de skulle komme, og straks han ble kjent med anklagen mot seg, sa han at han ville anmelde [tiltalte] for falsk anklage.

Atferd føyer seg slik i rekken av de mange ulike bevis som retten fremlegger.

I kapittel 4 har vi sett på de bevisene som kommer frem i dommene i utvalget vårt; både taktiske, tekniske og øvrige bevis. Som tabell 7 viser vurderes flere bevis i både fellende og frifinnende dommer, og vi fant ingen distinkte forskjeller i bevisene som fremlegges i disse. Vi har brukt eksempler fra dommene for å vise hvordan retten vurderer bevisene og hvilken betydning de ulike bevisene gis. Enkelte bevis viste seg å være tvetydige og kan tolkes på ulike måter. Dette var spesielt tydelig i eksemplene fra frifinnelsene der retten er delt i sin tolkning av bevisenes betydning, som i den ene enden brukes som argument for frifinnelse og i den andre for domfellelse. Som vi har sett av kapittelet er det ingen bevis som alene feller en sak. Rettens avgjørelse baserer seg på en helhetsvurdering av bevisene i saken. Selv om alle bevisene er med på å utgjøre helhetsbildet som legges til grunn for rettens avgjørelse, ser vi at det er enkelte bevis som retten tillegger mer verdi enn andre. Videre vil vi se på hvilke bevis dette er og hvordan disse fremkommer av dommene.

4.3 Hvilke bevis vektlegges i rettens bevisvurdering av skyldspørsmålet i dommene?

Som vi har sett av kapittel 4.2 vurderer retten flere ulike bevis, både enkeltvis og i kombinasjon, når de skal komme frem til en rettsavgjørelse i saker der noen er tiltalt for uriktig anklage om voldtekt. Antall og type bevis varierer fra sak til sak,¹⁹ noe som kommer av at faktumet i hver sak er unikt. I dette kapittelet ser vi på hvilke bevis retten tillegger større

---

¹⁹ Se tabell 7 for oversikt over bevisene

betydning. Til forskjell fra kapittel 4.2 ser vi altså ikke på hvilke bevis som *nevnes* i dommene, men hvilke som *vektlegges*.

I den forbindelse ble dommene i utvalget lest på nytt og kodet med formål om å identifisere hvilke bevis, og momenter ved disse, som var uttrykkelig vektlagt. Fremgangsmåten var i praksis den samme som tidligere beskrevet i kapittel 3.3, bare at vi i denne omgangen kun kodet data om bevis som fulgte av formuleringene «[retten har] lagt vekt på», «[rettens vurdering] bygger særlig på» og «det vises her særlig til». Slik fikk vi kartlagt hvilke bevis retten la større vekt på enn andre i bevisbedømmelsen, og hvilke momenter ved disse bevisene som var av særlig betydning.

Resultatet av denne gjennomgangen viste tilsvarende variasjon i bevis som tidligere presentert i tabell 7. Bevisene vi fant at retten uttrykkelig la vekt på i dommene var: tiltaltes forklaring (D1, D2, D4, D5 og D9), fornærmedes forklaring (D4), vitneforklaring (D1, D2 og D5), atferd (D1 og D10), psykiske helse (D1 og D10), elektroniske spor (D1, D9, D10) og resultat av kroppslig undersøkelse (D10). I fire av dommene kommer det ikke frem av dommen at retten vektlegger enkelte bevis i sin bevisvurdering (D3, D6, D7, D8). Dette kan skyldes dommerens personlige skrivestil eller at ingen av bevisene skilte seg mer ut enn andre i rettens helhetsvurdering av saken.

Bevistypen som var uttrykkelig vektlagt i flest dommer var tiltaltes forklaring (D1, D2, D4, D5 og D9). Dette gjenspeiles i tabell 7 der vi så at tiltaltes forklaring var et av to bevis som sto i alle dommene. Vi finner det naturlig at tiltaltes forklaring er fremtredende siden den er grunnlaget for den straffbare handlingen. Dersom politiet gjennom etterforskningen ikke greier å motbevise tiltaltes forklaring av hendelsen, vil verken vilkårene i straffebestemmelsen for uriktig anklage jf. § 222, eller beviskravet være oppfylt. Vi redegjorde for de objektive og subjektive vilkårene for straff i begrepsavklaringen i kapittel 1.2. Selv i dommene der ingen bevis uttrykkelig ble vektlagt, kretser store deler av bevisvurderingen rundt ulike momenter ved tiltaltes forklaring, noe som tyder på at denne har vært sentral i bevisbedømmelsen (D3, D6, D7, D8).

Siden tiltaltes forklaring både er vektlagt hyppigst og vurderes i alle dommene, ville vi se nærmere på hvilke momenter retten vektla ved denne. Hvis vi ser bort fra forklaringens

beskrivelse av faktum, viser analysen vår at det særlig er to momenter ved tiltaltes forklaring som vektlegges; *(in)konsistens* og *tilståelse*. På grunn av avhandlingens begrensninger valgte vi å se videre på ett av disse momentene, *(in)konsistens*. Dette kan være et tvetydig moment, og det er derfor av interesse å se hvordan retten vurderer begrepet opp mot tiltaltes forklaring.

4.4 Oppsummering av kapittel 4

Gjennomgangen av anmeldelser for uriktig anklage i tidsrommet 2014–2019 viste at det var 343 saker der den uriktige anklagen gjaldt voldtekt. Dette utgjør 3,4 % av voldtektssakene registrert i SSB (2019a) sin kriminalstatistikk. Kartleggingen er et minimumsestimat av omfanget av anmeldelser, og sier noe om hvor ofte uriktig anklage om voldtekt forekommer i rettssystemet. Av de 343 sakene var 14 % avgjort med positiv påtaleavgjørelse, mens 86 % av sakene ble avgjort på ulike henleggelseskoder. De fleste sakene var altså henlagt, men som forklart kan en henleggelse være en oppklart sak og en korrekt avgjørelse på bakgrunn av en kvalitetsmessig god etterforskning. Den vanskelige bevissituasjonen i sakene gjenspeiler seg i at 59 % av de henlagte sakene er avgjort på koden bevisets stilling.

Gjennomgangen av dommene viser en stor variasjon i bevisene som vurderes av retten.

Dissensavgjørelsene viste at samme bevis kunne tolkes både for og imot skyld. Betydningen retten tiller de ulike bevisene varierte også, og enkelte bevis ble uttrykkelig vektlagt.

(In)konsistens ved tiltaltes forklaring var et slikt moment. Vi ønsker derfor å se nærmere på *(in)konsistens*, siden det kan være et tvetydig bevis som kan tolkes ulikt. I kapittel 5 vil vi drøfte nærmere hvordan *(in)konsistens* brukes om tiltaltes forklaring i dommene og hvordan retten ser ut til å vurdere begrepet. Dette ser vi opp mot relevant forskning.

5. Betydningen av (in)konsistens i tiltaltes forklaring

Som vi så av kapittel 4 foretar retten en helhetsvurdering av saken på bakgrunn av mange ulike bevis. I tabell 7 i kapittel 4.2 viste vi hvilke bevis som er nevnt i dommene, mens vi i kapittel 4.3 fant de bevisene retten uttrykkelig vektla. Analysen viste at tiltaltes forklaring var det beviset som hyppigst ble vektlagt, og som ellers var sentralt i rettens bevisvurdering i totalt ni av ti dommer i utvalget vårt (D1–D9). I disse dommene har retten i varierende grad vurdert tiltaltes forklaring som (in)konsistent, og vi vil drøfte samtlige i dette kapittelet.

(In)konsistens i tiltaltes forklaring ble uttrykkelig vektlagt i tre dommer (D1, D4, og D5), og vi tolker at retten vurderte det som et sentralt moment også i de øvrige seks dommene (D2, D3, D6, D7, D8 og D9). Av disse har vi vurdert tiltaltes forklaring som konsistent i fire dommer (D1, D2, D4 og D7) og som inkonsistent i fem dommer (D3, D5, D6, D8 og D9). Vår tolkning er gjort på bakgrunn av hvordan vi forstår begrepet (in)konsistens og hvordan tiltaltes forklaring presenteres i dommene. Det kan være at vår tolkning foregriper hva rettens medlemmer selv legger i (in)konsistens. Men, det kan også være at retten ikke har et bevisst forhold til (in)konsistens, slik at denne drøftingen kan bidra til økt refleksjon rundt begrepsbruken. For å vise hva som ligger til grunn for vår tolkning, vil vi fortløpende sitere dommene og redegjøre for hvordan vi tolker rettens vurderinger.

Det finnes ulike måter å forstå begrepet (in)konsistens på. Weston (henvist til i Sweeney, 2009, s. 1) mener at konsistens kan vurderes ut fra interne og eksterne faktorer, et skille vi har valgt å bruke i denne avhandlingen. Interne faktorer er når retten vektlegger innholdet i tiltaltes forklaring i seg selv; altså om det er gjort endringer eller tilpasninger (intern inkonsistens), eller der tiltalte har fastholdt eller opprettholdt sin forklaring gjennom hele straffesaksprosessen (intern konsistens). Eksterne faktorer foreligger når tiltaltes forklaring ikke samsvarer med øvrige bevis (ekstern inkonsistens), eller når forklaringen samsvarer med øvrige bevis (ekstern konsistens). Ved å bruke dette skillet synes vi det blir tydeligere hva det er ved tiltaltes forklaring retten vurderer som (in)konsistens og hvilken betydning det får, både isolert sett og i sammenheng med andre bevis.

Vi har tatt utgangspunkt i den interne (in)konsistensen når vi har strukturert kapittelet og sortert dommene deretter. Selv om vi tar utgangspunkt i intern (in)konsistens, trekker vi

forløpende inn rettens vurdering av ekstern (in)konsistens i samme dom. I enkelte dommer ser vi at interne og eksterne faktorer flyter over i hverandre, der tiltaltes forklaring er en kombinasjon av de ulike faktorene. For eksempel kan en forklaring være internt konsistent, men allikevel være eksternt inkonsistent.

I de følgende kapitlene vil vi først redegjøre for hvordan intern og ekstern (in)konsistens kommer frem i dommene. Deretter drøfter vi rettens vurdering av intern og ekstern (in)konsistens og utfordringer ved dette opp mot relevant forskning.

5.1 Der tiltaltes forklaring vurderes som internt konsistent

Vi definerer tiltaltes forklaring som internt konsistent når tiltalte har opprettholdt forklaringen sin gjennom hele straffesaksprosessen. Av de ni dommene der tiltaltes forklaring er sentral, tolket vi tiltaltes forklaring som internt konsistent i fire av disse (D1, D2, D4 og D7). En av dommene endte med frifinnelse (D1), mens de øvrige tre dommene er fellende (D2, D4 og D7).

Konsistens i tiltaltes forklaring nevnes uttrykkelig i D1 slik: «Det legges videre vekt på at [tiltalte] har vært konsistent i sine forklaringer om hendelsen». Denne frifinnelsen er en dissensavgjørelse, der sitatet er hentet fra flertallets redegjørelse for skyldspørsmålet. Flertallet besto av tre lagdommere og en meddommer. Hvorvidt mindretallet, bestående av tre meddommere, vurderte tiltaltes forklaring som konsistent eller inkonsistent kommer ikke uttrykkelig frem. Mindretallet har i «sin vurdering lagt vekt på at [tiltaltes] forklaring om åsted kan utelukkes med bakgrunn i overvåkingsfilmen» (D1). Mindretallet mener altså at tiltaltes forklaring er eksternt inkonsistent fordi de mener motstridende bevis utelukker tiltaltes forklaring om hendelsen. Flertallet derimot fremhever at tiltalte hele tiden har vært usikker på åstedet og at videoovervåkingen derfor ikke utelukker tiltaltes forklaring. Til forskjell fra mindretallet ser flertallet ut til å vurdere tiltaltes forklaring som både internt og eksternt konsistent. Flertallet mener at bevisførselen ikke kan utelukke at tiltaltes forklaring er sann, altså er ikke skyld bevist utover enhver rimelig tvil og tiltalte må følgelig frifinnes.

I domfellelsen D2 vises konsistens i forklaringen slik:

Tiltalte fastholdt og utdypet sine anklager for politiet [...] I politiavhøret ble hun deretter konfrontert med en rekke opplysninger fra etterforskningen som sto i motstrid til hennes forklaring. Hun ga da uttrykk for at hun innså at forklaringen ikke kunne stemme. Samtidig ønsket hun ikke å endre forklaringen og hun ga uttrykk for at forklaringen var «*hennes virkelighet*» og hennes oppfatning om hva som faktisk hadde skjedd.

Tiltalte fastholdt og utdypet altså anklagen. Selv om tiltalte innså at hennes forklaring ikke kunne stemme, ønsket hun ikke å endre denne, og forklaringen forstås derfor som intern konsistent. Ettersom tiltaltes forklaring ikke samsvarer med øvrige bevis i saken, vurderer vi forklaringen som eksternt inkonsistent.

I D4 tolkes forklaringen som intern konsistent fordi tiltalte har opprettholdt anklagen, uten endringer eller tilpasninger, gjennom hele straffesaksprosessen. Om tiltaltes forklaring står det:

Lagmannsretten har også lagt vekt på at tiltalte ifølge legejournal skal ha sagt til sin fastlege at hun er usikker på hva som er riktig av det hun husker og redd for å ha sagt noe galt, særlig i lys av at politiet hadde presisert at det er straffbart med falsk forklaring. Hun ga likevel ikke uttrykk for slik usikkerhet overfor politiet eller i retten. (D4)

Retten legger altså vekt på at tiltalte ikke har fortalt om sin usikkerhet til politiet, men til legen. På grunn av motsetningen mellom tiltaltes forklaring til politiet og opplysningene i legejournalen, vurderes tiltaltes forklaring som eksternt inkonsistent.

I domfellelsen D7 tolkes tiltaltes forklaring som internt konsistent på bakgrunn av dette sitatet:

Avhøret ble først nedtegnet for hånd og tiltalte kom til lensmannskontoret noen dager senere for å undertegne avhøret. Det var da ikke noe hun ønsket å endre. Nytt avhør av henne ble tatt [...] Hun fastholdt da sin tidligere forklaring.

Som vi ser fastholdt tiltalte voldtektsanklagen og opprettholdt sin forklaring, uten endringer eller tilpasninger. Det er på bakgrunn av politiets øvrige etterforskning at tiltalte ble siktet for uriktig anklage om voldtekt. Tiltalte hadde først forklart at samleiet var frivillig til to vitner, og deretter omtalt hendelsen som en voldtekt til et tredje vitne. Her foreligger det altså eksternt inkonsistens på bakgrunn av motstridende bevis.

Av de fire dommene der tiltaltes forklaring er vurdert som intern konsistent, skiller D1 seg ut fra resten. D1 er en dissensavgjørelse som endte med frifinnelse. Flertallet i retten finner tiltaltes forklaring som både internt og eksternt konsistent. I de øvrige tre dommene vi har presentert i dette kapittelet, vurderes tiltaltes forklaring som internt konsistent og eksternt inkonsistent (D2, D4 og D7). Samtlige av disse tre dommene endte med domfellelse. I disse dommene virker det som at retten ikke tillegger den interne konsistensen særlig betydning i bevisbedømmelsen, fordi den som eksternt inkonsistent svekkes av øvrige bevis i saken. Vi vil videre presentere dommene der retten har vurdert tiltaltes forklaring som intern inkonsistent.

5.2 Der tiltaltes forklaring vurderes som internt inkonsistent

Med intern inkonsistens mener vi der tiltalte har endret eller tilpasset sin forklaring i løpet av straffesaksprosessen. Endringene eller tilpasningene må være av en slik karakter at de avviker vesentlig fra tidligere forklaringer eller på sentrale punkter. Vi forholder oss her til at intern inkonsistens er uoverensstemmelser innad i samme forklaring, eller mellom ulike forklaringer fra tiltalte. Av de ni dommene der tiltaltes forklaring er et sentralt bevis, tolket vi tiltaltes forklaring som internt inkonsistent i fem av disse (D3, D5, D6, D8 og D9). Samtlige fem dommer endte med domfellelse.

I D5 vektlegger retten inkonsistens i tiltaltes forklaring på denne måten:

Det vises her særlig til at tiltalte ga en helt annen forklaring til politiet enn hun har gitt for tingretten og lagmannsretten, og at hennes senere forklaringer fremstår som en tilpasning til øvrige bevis i saken. Tiltaltes forklaringer er helt avvikende på flere sentrale punkter, både om den innledende kontakten med den angivelige gjerningsmannen, grunnen til at hun havnet i portrommet, og hvor forsøket på voldtekt skal ha funnet sted.

Tiltalte i D5 fastholdt anklagen om at hun var forsøkt voldtatt, men endret og tilpasset forklaringen sin på sentrale punkter om gjerningsperson og åsted, og retten vurderer derfor forklaringen hennes som internt inkonsistent. Videre viser retten til at tiltalte tilpasset forklaringen sin til øvrige bevis i saken, noe som tyder på at det opprinnelig var motsetninger mellom disse. På bakgrunn av dette er vår tolkning at retten også finner tiltaltes forklaring eksternt inkonsistent.

Tiltaltes forklaring vurderes også som internt inkonsistent i dom D3:

For lagmannsretten har [tiltalte] forklart at [politi]forklaringen var løgn. Han hadde vært ruset, og husket ikke hva som hadde skjedd. Han diktet forklaringen fordi han var redd for å bli varetektsfengslet. Senere, [...] erindret han mer om hva som skjedde [...] og han mener forklaringen han har gitt for lagmannsretten er det som er riktig.

Tiltaltes forklaring til politiet står altså i direkte motstrid med tiltaltes forklaring i retten, og retten vurderer den dermed som internt inkonsistent. Videre ser vi at retten også vurderer tiltaltes forklaring som eksternt inkonsistent fordi de ikke finner «noen holdepunkter for at fornærmede kan ha forholdt seg slik anmeldelsen lyder» (D3). Slik vi tolker sitatet fra dommen, er det andre bevis i saken som svekker eller utelukker tiltaltes forklaring, altså er den i motstrid med øvrig bevisførsel.

I D6 beskrives den interne inkonsistensen i tiltaltes forklaring slik:

Hun ble avhørt igjen [...] og ble da konfrontert med opplysninger fra avhøret av [fornærmede], og andre opplysninger som var i motstrid med hennes forklaring to dager tidligere. Hun endret sin forklaring med hensyn til hvor og når hun hadde møtt tiltalte, men opprettholdt for øvrig det hun hadde forklart tidligere. [...] [I et senere avhør] erkjente hun at deler av hennes tidligere forklaring var uriktig.

I oppfølgingsavhør hos politiet endret tiltalte forklaringen sin på sentrale punkter om foranledningen, og erkjente i avhør at deler av forklaringen hennes var uriktig. Forklaringen blir på bakgrunn av dette tolket som internt inkonsistent. I sitatet vises det også til at tiltalte ble konfrontert med motstridende opplysninger, noe som gjør at forklaringen også vurderes som eksternt inkonsistent.

I D8 vurderes tiltaltes forklaring som internt inkonsistent på bakgrunn av:

I nytt avhør [...] begynte siktede sin forklaring med å gjenta beskyldningene om voldtekt, men beskrev overgrepet på en noe annen måte. Underveis i avhøret ble hun konfrontert med at politiet på grunnlag av opplysningene fra GPS-loggen mente at drosjen ikke hadde stått stille mer enn ca. ett minutt under turen, og at forklaringen hennes vanskelig kunne stemme. Hun erkjente da straks at forklaringen var uriktig, og sa at sjåføren var «helt uskyldig». Hun gjentok dette i nytt avhør [...], hvor hun også erkjente straffeskyld for falsk anklage [...] Hun endret deretter oppfatning [og trakk tilståelsen].

Tiltaltes forklaring vurderes også som eksternt inkonsistent fordi hun i avhør ble konfrontert med motstridende bevis.

Tiltalte i D9 endret forklaringen sin om til sitt kjennskap til gjerningspersonen. Endringen fra kjent–ukjent–kjent gjerningsperson vurderes som en vesentlig endring, og vi tolker derfor forklaringen som internt inkonsistent. Den interne inkonsistensen i tiltaltes forklaring kommer tydelig frem av politietterforskerens forklaring i retten, som delvis gjengis i dommen slik:

Før avhøret på politihuset ble tiltalte gjort kjent med anmelderansvaret og konsekvensen av å avgi en falsk anmeldelse. I avhør sa tiltalte at hun ikke hadde noen kjennskap til den aktuelle mannen [...] Dette var ikke i samsvar med hva hun hadde forklart til politipatruljen. Vitnet sa at det var en rekke logiske brister ved tiltaltes forklaring. Det var hendelser som ikke hang på greip. (D9)

Videre fremkommer det av dommen at tiltaltes forklaring var motstridende til andre bevis i saken, der blant annet en chattelogg mellom partene ble sentral i rettens bevisvurdering. Tiltaltes forklaring ble på bakgrunn av dette vurdert som eksternt inkonsistent.

Som vi ser, er tiltaltes forklaring vurdert som internt inkonsistent på grunn av endringer og tilpasninger i innholdet i fem dommer (D3, D5, D6, D8 og D9). Enkelte av endringene synes å være initiert av tiltalte, mens andre endringer først skjer når politiet konfronterer tiltalte med motstridende bevis. Samtlige av de tiltalte ble i løpet av etterforskningen konfrontert med motstridende bevis, og alle ser ut til å (ytterligere) endre forklaringen i den forbindelse. På bakgrunn av dette blir også samtlige forklaringer vurdert som eksternt inkonsistente, fordi det forelå andre bevis i saken som samlet utelukket tiltaltes forklaring. Slik sett henger den interne og eksterne inkonsistensen sammen.

Gjennomgangen av dommene i dette og forrige kapittel har vist at tiltaltes forklaring er vurdert som internt konsistent i fire dommer (D1, D2, D4 og D7), og internt inkonsistent i fem dommer (D3, D5, D6, D8 og D9). Intern (in)konsistens i tiltaltes forklaring er et moment i ni av ti dommer fra utvalget vårt. I samtlige dommer foreligger det også opplysninger som helt eller delvis er motstridende til tiltaltes forklaring. I de fem dommene der tiltaltes forklaring er internt inkonsistent, vurderes også forklaringen som eksternt inkonsistent. I de fire dommene der tiltaltes forklaring er internt konsistent, vurderes forklaringen som eksternt inkonsistent i tre av disse. I den fjerde dommen (D1) er det dissens om hvorvidt tiltaltes forklaring er

eksternt konsistent eller inkonsistent. Flertallet av retten i D1 finner at tiltaltes forklaring ikke kan utelukkes av øvrig bevisførsel og vurderes derav som eksternt konsistent. For å få en bedre forståelse av hva (in)konsistens innebærer og hvordan det innvirker på rettens bevisvurdering, vil vi i det neste kapittelet drøfte momentene opp mot relevant forskning.

5.3 Rettens tolkning og vurdering av inkonsistens og konsistens

(In)konsistens kan forstås og tolkes på ulike måter. Hvordan rettens medlemmer forstår og bruker inkonsistens og konsistens vil ha betydning for hvilken bruk de gjør av begrepene. Ulik forforståelse kan være en årsak til at begrepsforståelsen vil variere mellom personene som utgjør rettens medlemmer i den enkelte dommen. Lonsway (2010) eksemplifiserer hvordan inkonsistens kan tolkes ulikt, med et voldtektsoffer som først forteller at åstedet var i sofaen, og i en senere forklaring beskriver åstedet som bak sofaen. Når Lonsway (2010) holder kurs om tematikken for aktører fra helse- og rettsvesenet erfarer hun at enkelte vurderer offerets endring av åsted som inkonsistens, mens av andre ikke. I vårt utvalg er dissensavgjørelsen D1 et eksempel på ulik forståelse av hva som ligger til grunn for at en forklaring tolkes som konsistens eller inkonsistens. Flertallet mente forklaringen var både internt og eksternt konsistent, mens mindretallet trekker frem andre bevis som argument for eksternt inkonsistens.

En felles oppfatning av hva som fører til intern inkonsistens i en forklaring er altså ikke selvsagt. Intern inkonsistens, slik begrepet forstås i dette kapitlet, behandler for eksempel ikke ny informasjon i seg selv om inkonsistent, så lenge opplysningene ikke motstrider tidligere forklaringer. Spørsmålet er hvorvidt den nye informasjon utdyper eller motstrider opplysninger i tidligere forklaringer. Et eksempel på dette fra vårt datamateriale finner vi i D2 der tiltalte under rekonstruksjonen med politiet «utdypet sine anklager». Fordi den nye informasjonen ikke sto i motstrid med tidligere forklaringer tolket vi tiltaltes forklaring som internt konsistent. De nye opplysningene kan være informasjon som tiltalte for eksempel ikke husket ved første forklaring, og kan være riktige. Både ny informasjon og endringer i tiltaltes forklaring, kan skyldes kognitive bias ved menneskets hukommelse. Blant annet i politiet praktiserer man minnestimulerende avhørsteknikker for å fremkalle nye og korrekte detaljer om hendelsen (Bjerknes et al., 2018, s. 221-222; Magnussen, 2017, s. 142).

Slik vi ser det er det av betydning at retten har en tilnærmet lik forståelse av hva som ligger til grunn for vurderingen av intern (in)konsistens i en forklaring. Ved gjennomgangen av dommene så vi at retten vurderte *fornærmedes forklaring* som internt (in)konsistent i D3 og D4. I bevisvurderingen i D3 trekker retten frem tiltalepost 1, som omhandler voldtekten som tiltalte blir dømt for. I tiltalepost 2 om uriktig anklage om voldtekt, er det tydelig at retten støtter seg på bevisene ført i voldtektssaken. Retten vurderer intern konsistens i *fornærmedes forklaring* i D3 slik:

Lagmannsretten finner forklaringen til *fornærmede* om hva hun har vært utsatt for [...] troverdig. Hun har forklart seg sammenhengende og konsistent, vært nyansert, og der hun er usikker har hun gitt uttrykk for dette. Det er ikke motstrid mellom forklaringen hun har gitt til retten, og forklaringene hun tidligere har gitt til politiet.

Retten beskriver *fornærmedes forklaring* som «sammenhengende» og «konsistent» i samme setning, noe som tyder på at retten her tolker begrepet konsistent på samme måte som vår tolkning av begrepet intern konsistens. Om *fornærmedes forklaring* i D4 står det i dommen at:

Bevisbedømmelsen bygger særlig på *fornærmedes forklaring*, som lagmannsretten oppfattet som troverdig, og som støttes av øvrige bevis. [*Fornærmede*] har forklart seg sammenfallende til politiet – både før og etter at han ble anmeldt og siktet for voldtekt – og til tingrett og lagmannsrett.

Også her viser retten til *fornærmedes forklaring* som internt konsistent, men også eksternt konsistent. Begge de *fornærmedes forklaringer* vurderes altså som internt konsistente. I sammenheng med blant annet den interne konsistensen skriver retten videre at *fornærmede* vurderes som troverdig. Akkurat dette er et interessant poeng, ettersom det er nærliggende å tenke at hvis intern konsistens er et av tegnene på en troverdig forklaring, vil intern inkonsistens tolkes som et tegn på en mindre troverdig forklaring. Vi ser derfor videre på hvilke utfordringer en slik forståelse av intern (in)konsistens kan føre med seg.

5.3.1 Utfordringer ved vurdering av intern inkonsistens

Magnussen og Teigen (2020) stiller i sin artikkel spørsmål om hvor rasjonell og objektiv bevisvurderingen i retten faktisk er. De viser til forskning på beslutnings- og vitnepsykologi som sier at selv om man forsøker, er det umulig å være fullstendig saklig og objektiv i sine

vurderinger. Hvordan retten vurderer intern (in)konsistens i tiltaltes forklaring er interessant fordi momentet er tvetydig. Dette betyr at det er flere utfordringer for retten (og andre) ved vurderingen av intern (in)konsistens.

Forskning på (in)konsistens fra et psykologisk perspektiv viser at intern inkonsistens generelt sett oppfattes som et kjennetegn på løgn, mens intern konsistens ofte forbindes med det å snakke sant (The Global Deception Research Team, 2006; Magnussen & Teigen, 2020, s. 22). Den sammenhengende forklaringen er ifølge Kolflaath (2015) fristende å lene seg til, fordi en kronologisk sammenhengende forklaring skaper mening og forståelse for hva som har skjedd. Magnussen og Teigen (2020, s. 22) peker imidlertid på at det mennesker synes er overbevisende og hva vi tror er rasjonelt, kan være irrasjonelt begrunnet og påvirket av kognitive bias. I vårt materiale fant vi fire internt konsistente forklaringer, der kun en av dem blir vurdert av retten som en mulig sannhet (D1). I de øvrige tre dommene utelukkes tiltaltes internt konsistente forklaring fordi den blir vurdert som eksternt inkonsistent. Ekstern inkonsistens finner vi også i samtlige fem dommer der tiltaltes forklaring var internt inkonsistent. Dette tyder på at retten har tatt høyde for at intern (in)konsistens i seg selv ikke er et selvstendig vurderingsmoment. Likevel ser vi at retten i større grad setter likhetstegn mellom intern konsistens i fornærmedes forklaring og fornærmedes troverdighet (D3 og D4). Alternativt kan det skyldes at retten ikke har viet denne vurderingen større plass i dommen fordi de ikke er bevisste den kognitive påvirkningen av intern (in)konsistens.

Det er ikke bare rettens medlemmer som bør være oppmerksomme på hvilken betydning intern (in)konsistens tillegges, dette er også relevant for politiet. Som følge av etterforskningen må ofte politiet vitne i straffesaken. Etterforskeren som avhørte tiltalte i D9 forklarte:

Vitnet mistenkte at tiltalte forklarte seg usant idet hun kom med nye opplysninger flere ganger. Vitnet oppfattet det slik at det var vanskelig for tiltalte å opprettholde den falske forklaringen.

Her er det tydelig at politietterforskeren mener årsaken til den interne inkonsistensen skyldes at tiltalte ikke fortalte sannheten. Ut fra dommen ser det ut til at politietterforskeren begrunner mistanken om uriktig anklage i direkte sammenheng med den interne inkonsistensen. Er intern inkonsistens kun en del av det som fører til mistanke om en uriktig anklage? Eller kan

det tyde på at politiet er mindre bevisste enn retten på de fallgruvene som forbindes med vurderingene av intern inkonsistens? En slik antakelse støttes av McMillan (2018) som fant at politiet blant annet ble mistenksomme på at en voldtektsanklage var uriktig dersom fornærmedes forklaring var inkonsistent. Politifolkene hun intervjuet forklarte at denne mistanken uttrykte seg som en følelse og at mistroen var en naturlig del av yrket. Men i Vrij (2008, kap. 5) sin sammenfatning av ulike studier om løgndeteksjon, viser det seg at det ikke finnes sikre kjennetegn på løgn. Intern konsistens i tiltaltes forklaring kan i like stor eller større grad forekomme i uriktige forklaringer (Sakrisvold, Granhag & Mac Giolla, 2017). I motsetning til politiets antakelser, finner Vrij (2004, s. 295) at løgnere har en tendens til å avgi en mer logisk og kronologisk forklaring. Dette begrunner han med at løgnere i større grad må huske hva de tidligere har forklart, og dermed er mer forsiktige med å komme med flere detaljer eller endre på sin innøvde forklaring. Inkonsistens ser altså ikke ut til å nødvendigvis være unormalt eller et sikkert tegn på løgn, forskning viser at det kan være tvert om.

Siden intern inkonsistens kan forekomme i både sanne og usanne forklaringer, synes vi det var interessant å se hva tiltalte selv forklarte var årsaken til egen intern inkonsistens. I vårt materiale ser vi at tiltalte selv forklarer endringer og tilpasninger med; ruspåvirkning (D3), frykt for tvangsmidler fra politiet (D3), redsel for å møte gjerningsmannen (D5) og andre fysiologiske reaksjoner (D9). For eksempel «hevdet [tiltalte] at årsaken til at hun ikke fortalte sannheten til politiet var at hun var i sjokk over alt som hadde skjedd» (D9). Retten finner ingen av årsakene som sannsynlige grunner til den interne inkonsistensen. Men disse årsakene er i seg selv ikke usannsynlige forklaringer på intern inkonsistens.

Intern inkonsistens kan blant annet forårsakes av traumer, skam eller frykt for å ikke bli trodd (McMillan, 2018). Traumer, for eksempel etter en voldtekt, kan påvirke hukommelsen og dermed også forklaringen (WHO, 2003, kap. 2). I sin forskning på traume psykologi, har McNally (2005) funnet at ofre for traumer har en tendens til å huske selve hendelsen svært godt, mens andre og mer perifere detaljer ofte blir fortrenget eller glemt. Videre finner McNally at traumer kan innvirke på en persons evne til å forklare seg konsistent. Hvordan traumatiske hendelser kan påvirke menneskets hukommelse og forklaring er viktig kunnskap å besitte for politi og rettsvesen, som i sin tur skal vurdere korrektheten av forklaringen. Sett i

lys av traumepsykologi er en internt inkonsistent forklaring ikke ensbetydende med løgn, det kan også være et kjennetegn på traume fra en voldtekt.

Rasmussen (2006) mener at det kan være en sammenheng mellom psykiske vansker, sårbarhet og manglende mestringsstrategi hos mistenkte og det å anmelde noen uriktig for voldtekt. I tre dommer vises manglende mestringsstrategi som årsaken til at tiltalte valgte å anmelde en voldtekt (D3, D5 og D8). I D8 står det at tiltalte «i en situasjon hvor hun kunne ha et forklaringsproblem fremsatte en uriktig beskyldning om voldtekt», hvor det videre pekes på at hun hadde psykiske vansker. Lonsway (2010) finner også en sammenheng mellom psykiske vansker og uriktige anklager om voldtekt. Undersøkelsene hun sammenfattet viste at psykiske vansker hos den mistenkte var et kjennetegn ved en uriktig anklage. Det kan altså ikke utelukkes at mistenkte allerede hadde traumer eller andre psykiske vansker, og at disse var en bakenforliggende årsak til den uriktige anklagen. I vårt materiale er psykiske vansker et omdiskutert tema i dommene, slik vist til i kapittel 4.2.3. Her trekkes det frem at årsaken til de psykiske vanskene kan ha kommet av voldtekten, eller på bakgrunn av inngivelse av den uriktige anklagen om voldtekt. Men det kan også være at de psykiske plagene ikke har noen sammenheng med anklagen å gjøre i det hele tatt. Martinussen et al. (2009) fant ingen distinkte forskjeller mellom psykiske vansker hos tiltalte i uriktige anklager om voldtekt og fornærmede i domfelte voldtektssaker. Forskningsgruppen mener at uriktige anklager om voldtekt og voldtektssaker i stor grad ligner på hverandre. Dette viser også Lonsway (2010) og Saunders (2012, s. 1158) til, hvor de peker på at motstridende informasjon og inkonsistens kan være kjennetegn på både uriktige og sanne anklager. Dette følger også av rettens vurderinger av årsakene de tiltalte legger til grunn for den oppståtte interne inkonsistensen.

Intern inkonsistens er utfordrende å vurdere både som selvstendig moment, men også ut fra helhetsbilde. Selv der man er bevisst på at intern inkonsistens ikke skal være førende for beslutninger, kan vi ikke helgardere oss mot å bli påvirket av det. Slik vi ser av D3 er intern inkonsistens en del av rettens vurdering som settes i sammenheng med fornærmedes troverdighet. Dette kan være en kognitiv fallgrube som man bør være oppmerksom på. Vi har forutinntatte holdninger om hvordan man oppfører seg i en gitt situasjon, og hva som indikerer at en person lyver. Hvilke forventninger dette er, og hva som gjør at en person virker tillitvekkende, varierer mellom kulturer og samfunn. Hvis tiltalte eller fornærmede møter slike forventninger, som også rettens medlemmer har, vil det være høyere

sannsynlighet for at parten blir vurdert som troverdig (Bollingmo, Skilbrei & Wessel, 2014, s. 22; Magnussen, 2017). Likevel ser vi at retten reflekterer rundt mulighetene for at det finnes ulike måter å oppføre seg på. Retten skriver blant annet i D4 at de har;

[...] tatt høyde for at reaksjoner etter (en opplevelse av) å ha blitt voldtatt, kan arte seg ulikt, men at det har formodningen mot seg at hun ikke nevnte det før det hadde gått ca. en time etter at politiet kom til stedet og dette etter å ha tilkalt arrestvakta flere ganger.

Eksempelet viser at retten tar høyde for at det finnes forskjellige årsaksforklaringer til intern inkonsistens, selv om de mener tiltalte burde ha fortalt om voldtekten tidligere. Det er fint å se at retten anerkjenner at det finnes ulike måter å reagere på etter en voldtekt. Som vi så i kapittel 4.2.3 er atferd et moment som trekkes frem i rettens vurdering av tiltalte.

I åtte av de ni dommene der (in)konsistens i tiltaltes forklaring vurderes, finner vi at forklaringene er eksternt inkonsistente fordi de strider mot øvrige bevis i saken. Slik vi tolker rettens vurderinger, synes retten i større grad å vektlegge ekstern inkonsistens enn intern (in)konsistens, som grunnlag for rettsavgjørelsen. Vurderingen av den eksterne inkonsistensen i tiltaltes forklaring viser at retten foretar en helhetsvurdering av bevisene som fremlegges. Fra et rettssikkerhetsperspektiv er det betryggende å se at bevisvurderingen ikke alene baserer seg på intern inkonsistens, som kan være et tvetydig bevis.

Opplevelsen av å bli anklaget for noe man ikke har gjort – både uriktig anklaget for en voldtekt man ikke har utført, eller for å ha inngitt en uriktig anklage om voldtekt – vil være en enorm belastning. I frifinnelsen D10 skal tiltalte ha fått et sammenbrudd under konfrontasjon hos politiet, en situasjon som trolig vil oppleves svært belastende dersom man faktisk har vært utsatt for en voldtekt. På lik linje med at en viss andel voldtektsanklager sannsynligvis er uriktige, vil også en andel av de uriktige anklagene om voldtekt være uriktige. I krysningen mellom etterforskningen av voldtektsanklager og uriktige anklager om voldtekt, vil etterforskningen oppleves som belastende for det reelle offeret. Martinussen et al. (2009, s. 11) fant i sitt utvalg to saker der den opprinnelige voldtektsanklagen i ettertid beviselig var sann, til tross for at personen var blitt siktet for uriktig anklage om voldtekt. Slik sett kan fordommer, som her beskrevet knyttet til (in)konsistens, i ytterste konsekvens føre til en mistenktstyrt etterforskning, følgefeil og justisfeil (Carson, 2007, s. 412-414; Rachlew, 2009).

Funnene våre viser at retten ikke baserer avgjørelsen utelukkende på intern inkonsistens. Dette kan tyde på at retten er klar over at intern inkonsistens ikke er ensbetydende med løgn, og bygger argumentet om intern inkonsistens opp med ekstern inkonsistens. Altså, i de sakene hvor intern inkonsistens trekkes frem som et moment, foreligger det også andre bevis som taler mot og svekker tiltaltes versjon av hendelsen.

5.4 Oppsummering av kapittel 5

I kapittel 5 har vi sett på rettens vurdering og vektlegging av intern og ekstern (in)konsistens i tiltaltes forklaring. Utgangspunktet for drøftelsen har vært intern (in)konsistens ved tiltaltes forklaring for først og fremst å undersøke hvordan retten vurderer dette som et selvstendig moment, og deretter i sammenheng med øvrig bevisførsel. Ut fra dommene i vårt materiale ser vi at retten vurderer intern (in)konsistens i sammenheng med ekstern inkonsistens. I de fem dommene der retten vurderer tiltaltes forklaring som internt inkonsistent, blir den også vurdert som eksternt inkonsistent. I de fire dommene der tiltaltes forklaring ble vurdert som internt konsistent, ser dette ikke ut til å tillegges noen vekt dersom forklaringen er eksternt inkonsistent. Det vil si at uavhengig av om forklaringen er internt inkonsistent eller konsistent, er det avgjørende spørsmålet hvorvidt forklaringen samsvarer med eller strider mot øvrig bevisførsel. I vårt materiale er det kun én dom der tiltaltes forklaring ble funnet internt og eksternt konsistent, og dette var en dissensavgjørelse som endte med frifinnelse.

Slik vi har drøftet i kapittel 5 synes det å være forutinntatte holdninger om at en internt konsistent forklaring forbindes med sannhet, mens en inkonsistent forklaring forbindes med løgn. Forskning på traume- og vitnepsykologi nyanserer dette bildet med kunnskap om at en inkonsistent forklaring kan forekomme av ulike årsaker. Kunnskap om den tvetydige betydningen av intern (in)konsistens øker bevisstheten rundt fordømmenes påvirkningskraft. Det er derfor betryggende å se at retten vurderer intern og ekstern (in)konsistens i sammenheng. Retten ser ut til å nyansere og vurdere bevis fra ulike perspektiv, noe som er viktig i en sakstype der intern inkonsistens like godt kan komme som følge av traumer fra den opprinnelige voldtektsanklagen.

6. Avsluttende betraktninger

I denne avhandlingen har vi belyst forekomsten av uriktige anklager om voldtekt i Norge og hva som kjennetegner den rettslige bevisvurderingen av disse. Denne problemstillingen har vi besvart ved å kartlegge anmeldte saker om uriktige anklager om voldtekt i politiets registre, og analysert bevisvurderingen av skyldspørsmålet i rettskraftige dommer.

Vår kartlegging har vist at det er registrert 343 anmeldelser av uriktig anklage om voldtekt i tidsrommet 2014–2019 i Norge. Resultatet av kartleggingen er et minimumsestimat av antall anmeldte saker. Dette utgjør 3,4 % av voldtektssakene registrert i kriminalstatistikken i samme tidsperiode (SSB, 2019a). I eksisterende forskning og litteratur tegner det seg et klart skille mellom de som mener at uriktige anklager om voldtekt ikke forekommer, og de som mener at en stor andel av voldtektsanklagene er uriktige. Tidligere omfangsundersøkelser viser en enorm spennvidde fra estimerer på at 1,5 % er uriktige til at hele 90 % av voldtektsanklager er uriktige (Rumney, 2006). Vår kartlegging befinner seg i nedre enden av denne skalaen, men her må vi bemerke at vi kun har sett på anmeldte saker og at omfanget kan være større.

Anmeldelsen av et forhold er utgangspunktet for politiets etterforskning og påtalemyndighetens påtaleavgjørelse. En nærmere kikk på utfallet av de kartlagte sakene viste at 24 av de anmeldte forholdene er rettskraftig avgjort. I forbindelse med kartleggingen av utfallet syntes vi det var relevant å nyansere årsaken til at 86 % av sakene endte med henleggelse, siden en kvalitetsmessig god etterforskning og en oppklart sak ikke er ensbetydende med en domfellelse (Myhrer, 2015, s. 27 og 56; Riksadvokaten, 2007, s. 28). Dette vil si at en oppklart og godt etterforsket sak også kan være avgjort med en henleggelse.

Gjennom analysen av dommene har vi funnet hvilke bevis som er relevante for rettens vurdering av skyldspørsmålet. Analysen viste at retten vurderte en rekke ulike bevis, og at deres avgjørelse baserte seg på en helhetsvurdering av samtlige. Kunnskap om rettens bevisvurdering er også relevant for politiets etterforskning av voldtekt og uriktige anklager om voldtekt. Denne typen kunnskap bidrar blant annet til å øke politiets evne til å vurdere hvilke etterforskningsskritt som kan og bør utføres i saken, samt presenteres under en eventuell rettssak i denne typen saker.

Noen av bevisene i dommene viste seg å være tvetydige fordi de kan tolkes på ulike måter og tillegges ulik betydning. I dissensavgjørelsene så vi eksempel på at bevis på den ene siden ble brukt som argument for domfellelse og i den andre for frifinnelse. Et slik tvetydig bevis var (in)konsistens i tiltaltes forklaring. Den interne (in)konsistensen vurderes ut fra forskjellene i tiltaltes forklaringer til politiet og retten, mens den eksterne (in)konsistensen vurderes ut fra forklaringens samsvar med øvrige bevis i straffesaken. Forskning på uriktige anklager om voldtekt viste at inkonsistens i fornærmedes forklaring vekket politiets mistanke om at voldtektsanklagen var uriktig (Lonsway, 2010; McMillan, 2018). Dette fant vi et eksempel på i dommene vi har analysert. Forskning innen traume- og vitnepsykologi viser imidlertid at intern inkonsistens i en forklaring ikke nødvendigvis er et tegn på løgn, men kan blant annet være forårsaket av traumer (McNally, 2005; Rasmussen, 2006). Intern inkonsistens i tiltaltes forklaring kan altså forekomme om voldtektsanklagen er sann eller uriktig. Analysen av rettens vurdering av (in)konsistens i tiltaltes forklaring viste at retten gjennomgående vurderte intern og ekstern (in)konsistens i sammenheng, og inngikk i rettens helhetsvurdering av bevisene.

Det er politiets vurderinger og etterforskning som ligger til grunn for at saken kommer til behandling i retten og de bevisene som føres der. Tiltaltes forklaring sikres hovedsakelig gjennom avhør hos politiet. For å kunne ta et godt avhør med god bevisverdi, kreves det kunnskap om blant annet avhørsteknikk, lovverk, bevisteori og psykologi (Bjerknes et al., 2018, kap. 6; Rikadvokatens, 2016, s. 1). I avhøret bør politiet søke å innhente kontrollerbar informasjon som kan styrke eller svekke hypoteser og bevisenes verdi gjennom andre etterforskningsskritt. Det er en utfordrende oppgave å balansere behovet for å møte et voldtektsoffer på en medmenneskelig måte, belyse saken og samtidig ivareta rettssikkerheten til den som blir beskyldt for voldtekten. Det krever et politi som har en åpen og nysgjerrig tilnærming til hva som har skjedd, som etterforsker for og imot skyld for uriktig anklage om voldtekt og voldtekt parallelt.

Både kartleggingen av anmeldte saker og analysen av dommer er gjort på et relativt begrenset utvalg. Vår kartlegging av antall anmeldte forhold og utfallet av disse har gitt et innblikk i forekomsten av uriktige anklager om voldtekt i det norske rettssystemet i årene 2014–2019. Funnene fra analysen av dommene baserer seg på utvalg av ti dommer. På bakgrunn av utvalgets størrelse, kan vi vanskelig trekke sterke konklusjoner, og funnene må forstås som et

minimumsestimat av omfanget og en indikasjon på hvilke bevis som kan ha betydning for rettens helhetsvurdering og avgjørelse. Funnene har også overføringsverdi til andre saker om uriktig anklage, utover voldtekt.

For en større representativitet og eventuell undersøkelse av kriminalitetens utvikling, bør tilsvarende kartlegging gjøres for en større tidsperiode. På lik linje med en bredere kartlegging av anmeldte forhold, bør det ikke være uoverkommelig å analysere alle dommene i uriktige anklager om voldtekt i Norge. Det er behov for ytterligere forskning for å kunne kartlegge mer av omfanget og utforske bevisenes betydning for de beslutningene som fattes av politi, påtalemyndighet og i retten gjennom straffesaksprosessen; fra anmeldelse til saksavgjørelse.

6.1 Behov for og forslag til videre forskning

Gjennomgangen av litteratur på feltet viste at det råder en begrepsforvirring innen forskning på uriktige anklager om voldtekt. Variasjonen av begrepene som brukes og definisjonen av disse svekker forskningens validitet og overføringsverdi. En enhetlig bruk av betegnelsen internasjonalt ville ha løftet feltet og kvaliteten på dens forskning. Utfordringen med dette knyttes i stor grad til at forskningen er utført i ulike land, der selv begrepets juridiske definisjon vil variere med lovverk. Vi savner norsk forskning på feltet som både sier noe om utbredelsen av fenomenet i Norge og rettssystemets håndtering av disse.

Selv om vi forholdt oss til den juridiske definisjonen av uriktig anklage om voldtekt, var det utfordrende å identifisere relevante saker i politiets straffesakssystem. Kodingen av sakene var delvis mangelfull og så ikke ut til å være kvalitetssikret ved påtalemessig avgjørelse. I tillegg gjorde den manglende kodingen det vanskelig å differensiere hva anklagen gjaldt. Vi måtte derfor manuelt gjennomgå alle sakene i uttrekket fra Strasak for å finne ut av om den uriktige anklagen gjaldt voldtekt, et arbeid som har vært tidkrevende. Mange av anmeldelsene henviste bare til dokumenter i voldtektssaken, uten å si noe om forholdet oppfylte de subjektive og objektive vilkårene for uriktig anklage. Konsekvensen av dette er at vi sannsynligvis har oversett forhold som burde vært inkludert, og motsatt. Innenfor rammene av vår undersøkelse kunne vi ikke verifisere om det anmeldte forholdet juridisk sett var en uriktig anklage og om anklagen gjaldt en voldtekt. Derfor er vår kartlegging et

minimumsestimat. For å utbedre registreringen og kodingen av straffesakene, ser vi behovet for muligheten til å føre opp understatistikkgrupper på hovedstatistikkgruppen for uriktige anklager i Strasak og BL. På denne måten vil det tydeligere fremkomme av registrene hva slags lovbrudd den uriktige anklagen gjelder. Et slikt behov tror vi er til stede for flere lovbruddstyper, og vil bidra til økt nyansering og kvalitet av kriminalstatistikken. Dette er blant annet viktig for at politiet skal kunne prioritere riktig blant straffesakene som anmeldes.

Vi møtte tilsvarende utfordring når vi skulle i gang med identifiseringen av dommer i saker om uriktig anklage om voldtekt, på grunn av de begrensede søkemulighetene i domstolens databaser. Enten må man ha dommens referansenummer eller på en annen måte vite hvilken rett som behandlet saken, og deretter henvende seg til den aktuelle retten for å få dommen utlevert. Dersom man ikke har denne informasjonen, krever identifisering av relevante saker manuell gjennomgang av dommer i saker om uriktig anklage. En utbedring av domstolens databaser er allerede i gang (Husøy, 2019).

Videre fant vi at 14 % av de anmeldte forholdene ble avgjort med positiv påtaleavgjørelse og at 86 % ble henlagt, derav 59 % på bevisets stilling. Hva som var grunnlaget for anmeldelsen av den uriktige anklagen og hvilke vurderinger som ligger bak påtaleavgjørelsen, kan være interessante spørsmål å belyse. For å få oversikt over saksgangen, bevisene og vurderingene som er gjort i etterforskningsprosessen, samt begrunnelsen bak påtaleavgjørelsen, bør man se etterforskningen av voldtekten og den uriktige anklagen i sammenheng. Internasjonalt er det forsket på hva som fikk politiet til å mistenke at voldtektsanklagen var uriktig, som for eksempel inkonsistens i forklaringene (Lonsway, 2010; McMillan, 2018). Det ville vært interessant å se forskning på tilsvarende i Norge. Fra et politivitenskapelig perspektiv kan nyanser her komme av ulikheter i utdanning, etterforskningsstrategier og avhørsteknikker. Både gjennomgang av straffesaksdokumenter, intervju av etterforskere og påtalejurister er aktuelle fremgangsmåter for å belyse disse temaene.

Basert på dommer alene har det ikke vært mulig å få et fullstendig bilde av de vurderingene som er gjort av bevisene i straffesaken. I arbeidet med dommene har vi flere ganger lurt på hvilke tanker politiet, påtalemyndigheten og dommerne selv har gjort seg om ulike bevis og beslutninger. Å intervju disse aktørene ville vært et supplement til våre funn og bidratt til

mer dybdekunnskap. Dette måtte vi dessverre akseptere at var utenfor denne avhandlingens rammer i tid og omfang.

Vi håper at avhandlingen vekker interessen for forskningsfeltet og lysten til å bidra med å dekke kunnskapsbehovet. Med dette håper vi at noen tar stafettpinnen videre og bidrar med ytterligere forskning på uriktige anklager om voldtekt i Norge både fra ulike perspektiver og metoder.

Antall ord: 27192

Litteraturliste

- Aall, J. (2015). Uskyldspresumsjonen og beviskravet i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 459-480). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Andenæs, J. (med Myhrer, T.-G.) (2009). *Norsk straffeprosess* (4. utg. ved Tor-Geir Myhrer). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ask, K. & Landström, S. (2010). Why Emotions Matter: Expectancy Violation and Affective Response Mediate the Emotional Victim Effect. *Law and Human Behavior*, 34(5), 392-401.
- Beckmann-Smerud, H. (2018). *Siktedes rettssikkerhet under initialfasen av etterforskningen i festrelaterte voldtekter* (Masteroppgave). Politihøgskolen, Oslo.
- Bitsch, A. & Kruse, A. E. (2012). *Bak lukkede dører: En bok om voldtekt*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bjerke, H. K., Keiserud, E. & Sæther, K. E. (2011). *Straffeprosessloven: Kommentaarutgave* (4. utg. Bd. 1). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjerknes, O. T., Fahsing, I. A. & Bergum, U. (2018). *Etterforskning: Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjørge, T. & Myhrer, T.-G. (2015). *Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen* (2. utg.). Oslo: Politihøgskolen
- Blandhol, S., Tøssebro, H. N. & Skotheim, Ø. (2015). Innføring i juridisk metode. *Jussens Venner*, 50(6), 310-345.
- Bollingmo, G. C., Skilbrei, M.-L. & Wessel, E. (2014). *Troverdighetsvurderinger: Søkerens forklaring som bevis i saker om beskyttelse (asyl)*. (Fafø-rapport 2014:01). Hentet fra <https://fafø.no/images/pub/2014/20348.pdf>

- Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utgave). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bukve, O. (2016). *Forstå, forklare, forandre: Om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carson, D. (2007). Models of investigations. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (red.), *Handbook of Criminal Investigation* (s. 407-425). Collumpton: Willan publishing.
- Christie, N. (1986). The Ideal Victim. I E. A. Fattah (red.) *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System* (s. 17-30). London: Macmillan.
- Dahl, J. Y. & Bjelland, H. F. (2019). Forskning på politidata: Politiets datasystemer som kilde til innsikt i politiets etterforskningspraksiser. I I. M. Sunde & N. Sunde (red.), *Det digitale er et hurtigtog!: Vitenskapelige perspektiver på politiarbeid, digitalisering og teknologi* (s. 207-254). Bergen: Fagbokforlaget.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH]. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. (ISBN: 978-82-7682-071-3). Oslo: De Nasjonale Forskningsetiske Komiteene
- Diesen, C. & Diesen, E. (2008). Felaktiga föreställningar om falska våldtäktsanmälningar gör att de mest utsatta kvinnorna sviks. *Advokaten tidskrift för Sveriges advokatsamfund*, 74(4). Hentet fra <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2008/Nr-4-2008-Argang-74/Felaktiga-foreställningar-om-falska-valdtaktsanmalningar-gor-att-de-mest-utsatta-kvinnorna-sviks/>
- Fekjær, S. B. (2015). *Hvordan forstå statistikk?: Politi og kriminalitet* (1. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- The Global Deception Research Team. (2006). A World of Lies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(1), 60-74.

- Holmboe, M. (2020). Utvalgte høyesterettsavgjørelser i strafferett 2019. *Tidsskrift for strafferett*, 20(01), 54-88. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-01-05>
- Jacobsen, J. R. T. (2019). *Valdtektsstraffebudet: Gjeldande rett og spørsmålet om reform* (1. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2019). *Handlingsplan mot voldtekt: 2019-2022*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2008). *Om lov om endringer i straffeloven 20. Mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)* (Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-22-2008-2009-/id540219/>
- Kaufmann, G., Drevland, G. C. B., Wessel, E., Overskeid, G. & Magnussen, S. (2003). The Importance of Being Earnest: Displayed Emotions and Witness Credibility. *Applied Cognitive Psychology*, 17(1), 21-34.
- Kjelby, G. J. (2015). Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 79-152). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Kjelby, G. J. (2019). *Påtalerett* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisbedømmelsen i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 507-534). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (4. utg.) Hentet fra <https://books.google.no/books?id=nE1aDwAAQBAJ&lpg=PP1&ots=yYffWomQ6B>

<https://doi.org/10.1080/1068316X.2013.777962>

- Larsson, P., Gundhus, H. I. & Granér, R. (2014). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Lens, K. M. E., van Doorn, J., Pemberton, A. & Bogaerts, S. (2014). You shouldn't feel that way! Extending the emotional victim effect through the mediating role of expectancy violation. *Psychology, Crime & Law*, 20(4), 326-338.
<https://doi.org/10.1080/1068316X.2013.777962>
- Lisak, D., Gardinier, L., Nicksa, S. C. & Cote, A. M. (2010). False Allegations of Sexual Assault: An Analysis of Ten Years of Reported Cases. *Violence Against Women*, 16(12), 1318-1334.
- Lonsway, K. A. (2010). Trying to Move the Elephant in the Living Room: Responding to the Challenge of False Rape Reports. *Violence Against Women*, 16(12), 1356-1371.
- Magnussen, S. (2017). *Vitnep psykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Magnussen, S. & Teigen, K. H. (2020). Kognitive slagsider og snarveier i vurdering av bevis. *Lov og Rett*, 80(01), 19-42.
- Malterud, K. (2002). Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger. *Tidsskriftet for Den norske legeforening*, 122(25), 2468-2472.
- Martinussen, M.-B. E., Balvig, F., Laursen, B., Madsen, K. S. & Sidenius, K. (2009). Voldtægt der anmeldes... *Del II: Falsk anmeldelse af voldtægt*. Lastet ned fra <https://www.dkr.dk/media/8187/voldtaegt-der-anmeldes-ii-falsk.pdf>
- McMillan, L. (2018). Police officers' perceptions of false allegations of rape. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 9-21. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1194260>
- McNally, R. J. (2005). *Remembering trauma*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Monckton-Smith, J., Adams, T., Hart, A. & Webb, J. (2013). *Introducing Forensic and Criminal Investigation*. Thousand Oakes, California: Sage Publications.
- Myhrer, T.-G. (2015). *Kvalitet i etterforskningen: Særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning. Delrapport i "Etterforskningsprosjektet"* (PHS Forsking 2015:1). Oslo: Politihøgskolen.
- NOU 2008:4. (2008). *Fra ord til handling: Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-4/id497659/>
- NOU 2020:3. (2020). *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-3/id2690294/>
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (Doktorgradavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet.
- Rasmussen, L. S. (2006). *Den psykologiske baggrund for falske voldtægtsanklager*. Århus: Århus Sygehus, Center for voldtægtofre.
- Rikadvokatens. (2016). *Politiavhør*. (Rundskriv nr.2/2016). Hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/document/politiavhor/>
- Riksdvokaten. (2007). *En undersøkelse av kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse m.v.* (Riksdvokatens utredningsgrupper rapport nr. 1/2007). Hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2018/05/Riksdvokatens-utredningsgrupper-rapport-1-2007-En-unders%C3%B8kelse-av-kvaliteten-p%C3%A5-voldtektssaker.pdf>
- Riksdvokaten. (2017). *Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2016 - voldtekt og mishandling av nærstående*. (Riksdvokatens skriftserie 1/2017). Hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/document/kvalitet-pa-etterforskning-og-patalearbeid-i-mishandlings-og-valdtektssaker/>

- Riksadvokaten. (2018). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv. (kvalitetsrundskrivet)*. (Rundskriv nr. 3/2018). Hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/document/nytt-kvalitetsrundskriv/>
- Rui, J. P. (2014). Straffeprosessen i perspektiv. *Jussens Venner*, 49(6), 382-443.
- Rumney, P. N. S. (2006). False allegations of rape. *Cambridge Law Journal*, 65(1), 128-158.
- Sakrisvold, M. L., Granhag, P. A. & Mac Giolla, E. (2017). Partners under Pressure: Examining the Consistency of True and False Alibi Statements. *Behavioral sciences & the law*, 35(1), 75-90.
- Saunders, C. L. (2012). The Truth, The Half-Truth, and Nothing Like the Truth: Reconceptualizing False Allegations of Rape. *The British Journal of Criminology*, 52(6), 1152-1171. <https://doi.org/10.1093/bjc/azs036>
- Skilbrei, M.-L. (2019). *Kvalitative metoder: Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skilbrei, M.-L. & Stefansen, K. (2018). *Seksuell vold: En samfunnsvitenskapelig innføring*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Sweeney, J. A. (2009). Credibility, Proof and Refugee Law. *International Journal of Refugee Law*, 21(4), 700-726. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eep027>
- Syse, H. (2017). *Det vi sier til hverandre: Om tanke, tale og toleranse*. Oslo: Cappelen Damm.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tjora, A. (2018). *Qualitative Research as Stepwise-Deductive Induction*. Abingdon: Routledge.
- Torgersen, R. (2012). Noen ord om formalisering, individualisering og tolking av henleggelsesbeslutninger. *Kritisk juss*, 38(03-04). Hentet fra

https://www.idunn.no/kritisk_juss/2012/03-04/noen_ord_om_formalisering_individualisering_og_tolking_av

Tuerkheimer, D. (2017). Incredible Women: Sexual Violence and the Credibility Discount. *University of Pennsylvania Law Review*, 166(1). 1-58.

Vrij, A. (2004). Guidelines to catch a liar. I P. A. Granhag & L. A. Strömwall (red.), *The Detection of Deception in Forensic Contexts* (s. 287-314). Cambridge: Cambridge University Press.

Vrij, A. (2008). *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities* (2. utg.). Chichester: John Wiley & Sons.

World Health Organization [WHO]. (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*. Hentet fra:
<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42788/924154628X.pdf>

Øyen, Ø. (2019). *Straffeprosess* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Domsregister

HR-1998-356-S – RT-1998-1112

HR-2012-1677-A – RT-2012-1302

HR-2015-128-A – RT-2015-65

Domsutvalg

D1: LF-2017-170793

D2: TOSLO-2018-71821

D3: LG-2017-93673

D4: LH-2017-7539

D5: LB-2015-120794

D6: LH-2013-41294

D7: LE-2016-47135

D8: LA-2008-53125

D9: TTRES-2016-110945

D10: LB-2014-205054

Lovverk

Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov (LOV-1814-05-17). Hentet fra

<https://grunnloven.lovdato.no/>

Påtaleinstruksen. (1985). Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (FOR-1985-06-28-1679). Hentet fra <https://lovdato.no/dokument/SF/forskrift/1985-06-28-1679?q=p%C3%A5taleinstruksen>

Straffeloven. (1902). Almindelig borgerlig Straffelov (LOV-1902-05-22-10). Hentet fra

<https://lovdato.no/pro/#document/NLO/lov/1902-05-22-10?searchResultContext=7311&rowNumber=2&totalHits=68320>

Straffeloven. (2005). Lov om straff (LOV-2005-05-20-28). Hentet fra

<https://lovdato.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

Straffeprosessloven. (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25).

Hentet fra <https://lovdato.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25>

Universitets- og høyskoleloven. (2005). Lov om universiteter og høyskoler (LOV-1981-05-22-25). Hentet fra <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2005-04-01-15?searchResultContext=7101&rowNumber=1&totalHits=877>

Nettsider

Døvik, O., Kolberg, M. & Solheim, S. (2014, 16. april). Har bedt politiet slå hardere ned på falske voldtektsanmeldelser. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.nrk.no/norge/vil-straffe-falske-anmeldelser-1.11667140>

Husøy, E. (2019, 27. november). Dommer blir gratis tilgjengelig for alle, *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/2GwmLG/dommer-blir-gratis-tilgjengelig-for-alle>

Jarslbo, R. & Meldalen, S. G. (2019a, 28. mai). Falske anklager om overgrep: - Kvinner glir lettere inn i offerrollen, *Dagbladet*. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/kvinner-glir-lettere-inn-i-offerrollen/71108503>

Jarslbo, R. & Meldalen, S. G. (2019b, 23. mai). Tre menn som har fått livet ødelagt av falske voldtektsanklager, *Dagbladet*. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.dagbladet.no/magasinet/tre-menn-som-har-fatt-livet-odelagt-av-falske-voldtektsanklager/71096297>

Magnus, P. C. & Hella, A. (2017, 04. mai). Kvinne dømt for å ha anmeldt to voldtekter som aldri skjedde. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.nrk.no/hordaland/kvinne-domt-for-a-ha-anmeldt-to-voldtekter-som-aldri-skjedde-1.13501776>

Norsk senter for forskningsdata [NSD]. (u.å.). Finne data. Hentet fra <https://nsd.no/data-overview.html>

Olsson, S. V. & Honningsøy, K. H. (2015, 15. mars). Politiet: Rammer troverdigheten til alle voldtektsofre. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.nrk.no/norge/politiet-rammer-troverdigheten-til-alle-voldtektsofre-1.12215036>

- Pettersen, T. U. (2007, 15. desember). Falske anmeldelser, *Dagbladet*. Hentet den 05.01.20 fra <https://www.dagbladet.no/kultur/falske-anmeldelser/66417824>
- Riaz, W. (2018, 19. september). 18 år gammel kvinne dømt til fengsel i ett år og fire måneder for falske voldtektsanmeldelser, *Aftenposten*. Hentet den 10.11.19 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/J151J7/18-aar-gammel-kvinne-doemt-til-fengsel-i-ett-aar-og-fire-maaneder-for-falske-voldtektsanmeldelser>
- Statistisk Sentralbyrå [SSB]. (2017). *Standard for lovbruddstyper*. Hentet den 09.05.20 fra <https://www.ssb.no/klasse/klasseklassifikasjoner/146/korrespondanser/340>
- Statistisk Sentralbyrå [SSB]. (2019a). *Anmeldte lovbrudd* (tabell 1, sist oppdatert 27.03.19). Hentet den 25.04.20 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudda>
- Statistisk Sentralbyrå [SSB]. (2019b). *Etterforskede lovbrudd* (tabell 1, sist oppdatert 23.10.19). Hentet den 15.05.20 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde>
- Statistisk Sentralbyrå [SSB]. (2019c). *Straffereaksjoner* (tabell 1, sist oppdatert 12.12.10). Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/straff>

Vedlegg

Vedlegg 1: Søknad til Politidirektoratet om innsyn i Strasak

Vedlegg 2: Svar på søknad fra Politidirektoratet

Vedlegg 3: Søknad til Riksadvokatembetet om innsyn i BL

Vedlegg 4: Svar fra Riksadvokatembetet

Vedlegg 5: Signert erklæring om taushetsplikt Bouyssou

Vedlegg 6: Signert erklæring om taushetsplikt Wendt

Vedlegg 7: Informasjonsside om masterprosjektet på politihogskolen.no (Lenke: <https://www.politihogskolen.no/forskning/forskningsaktivitet/avhandling-om-uriktige-anklager-om-voldtekt/>)

Vedlegg 8: Personvernkonsekvensvurdering (DPIA)

Vedlegg 9: Sluttvurdering fra NSD

Vedlegg 1: Søknad til Politidirektoratet om innsyn i Strasak

Politidirektoratet
Postboks 8051 Dep.
0031 Oslo
Epost: politidirektoratet@politiet.no

Dato: 30.08.19

SØKNAD OM INNSYN I PAL STRASAK:

Viser til samtale med Politidirektoratet den 16. og 23.08.19.

Vi er to studenter som nå begynner på masteravhandlingen i erfaringsbasert master i etterforskning ved Politi-høgskolen. Vi er begge ansatt i politietaten. Mathilde Bouyssou er politiførstebetjent og arbeider som etterforsker ved internettrelatert etterforskningsstøtte på Kripos. Marina Wendt er politibetjent 2 og arbeider som etterforsker ved seksjon for vold mot barn i Øst politidistrikt. Vi har begge tidligere erfaring fra etterforskning av seksualisert vold og er til stadighet involvert i etterforskning slike saker per dags dato.

Temaet vi har valgt å skrive master om er *uriktige anklager om voldtekt*. Ved gjennomlesning av eksisterende forskningslitteratur om voldtekt fremkommer fenomenet uriktige anklager om voldtekt – falske anmeldelser – som noe som forekommer, uten at det er gjort forskning på omfang eller fenomenen i Norge. Slik det fremheves i NOU 2008:4 (kap.8) og i annen litteratur om voldtekttematikken er forskning på *falske anmeldelser* et politifaglig og samfunnsmessig interessant og relevant tema (Beckmann-Smerud, 2018, kap. 5.2, Diesen og Diesen, 2008). Internasjonalt er det utført noe forskning på tematikken, nasjonalt finnes det ingen tilsvarende undersøkelser. Kunnskap om omfang og fenomen vil ha samfunnsmessig, polititaktisk og individuell verdi for de som rammes. Vi har også vært i kontakt med fagmiljøet for seksuallovbrudd og politiets registre på Kripos der begge avdelingen melder stor interesse for undersøkelsen.

Vi ønsker å forske på tematikken fra to ulike perspektiv. For å danne et grunnlag for videre forskning ønsker vi å kartlegge det statistiske omfanget av uriktige anklager om voldtekt og utfallet av disse. Produktet av denne undersøkelsen vil være statistikk over antall anmeldte forhold per årstall, samt den påtalemessige og rettslige avgjørelsen av saken. Med en kvantitativ referanseramme vil vi dernest utføre en kvalitativ tekstanalyse av frifinnende og fellende dommer for dypere innsikt i aspekter ved fenomenet.

Det er i forbindelse med masterens kvantitative undersøkelse vi søker om innsyn i politiets registre PAL STRASAK og BL. Siden BL er politiets behandlingssystem for straffesaker er en likelydende søknad sendt til Riksadvokatembetet.

Per i dag finnes det ingen statistikk over denne kriminalitetsformen nasjonalt, hverken internt i politiet eller eksternt. Både internt og eksternt benyttes fellesbetegnelsen «uriktig anklage» uavhengig av hva den uriktige anklagen handlet om. Det vil si at vi ved søk i PAL STRASAK, så vel som i SSB sin database, kun får en oversikt over hvilke saker som er kodet som uriktige anklager.

Variablene vi ønsker å hente ut fra PAL STRASAK, samt begrunnelse, er oppstilt i tabell her:

Variabel	Begrunnelse for relevans
Saksnr	Unik identifisering av sak. Viktig for å kunne søke opp korrekt sak i BL
Reg dato	Når forholdet ble anmeldt har betydning for hvilket årstall forholdet skal kategoriseres etter i statistikken
Fase	Viser om saken er under etterforskning eller er ferdig etterforsket
Statistikkgruppe	Statistikkodene som omfavner uriktige anklager i ny straffelov er 1101, 1102, 1199. Tilsvarende lovbrudd i den gamle straffeloven har statistikkodene 852, 853, 854, 855 og 898. Begge vil inkluderes i søket.
Rettskrdato	Dato for når en eventuell dom ble rettskraftig. Dette har betydning for hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikk over saksavgjørelser.

Rettskr avgj	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Påtale avgj dato	Dato for når en sak ble påtaleavgjort kan ha betydning for hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikk over saksavgjørelser.
Påtale avgj	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Distrikt	Opplysning om hvilket distrikt som etterforsket saken gir muligheten til å lage statistikk basert på distrikt.
Oppkl type	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Oppkl kode	Har direkte tilknytning til oppklaringstype. Kodeverket er offentlig tilgjengelig.
Oppkl dato	Datoen kan innvirke på vurderingen av hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikken.

Siden det ikke er mulig å finne informasjon om hva den uriktige anklagen handlet om i PAL STRASAK, vil hver sak måtte manuell søkes opp i BL med saksnummer. Basert på informasjonen i BL vil saker ekskluderes eller inkluderes i utvalget. Denne filtreringsprosessen vil i utgangspunktet kun kreve at vi ser på fanen for saksopplysninger og eventuelt anmeldelsen i BL. Der det ikke fremkommer av saksopplysningsfanen hvorvidt forholdet gjaldt voldtekt vil det være nødvendig å lese anmeldelsen for å kartlegge dette. Utrekktet fra PAL STRASAK vil fortløpende oppdateres med informasjon om anklagen gjaldt voldtekt eller ikke (variabel JA/NEI). I de tilfellene der det fremkommer at den uriktige anklagen gjaldt voldtekt vil informasjon om statistikkgruppe og/eller lovhjemmel føres i påfølgende kolonne. Statistikkodene som gjelder for voldtekt i ny og gammel straffelov er 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1401, 1413, 1420 og 1423.

Dataen vil bli kategorisert etter årstall for å gi en årlig oversikt. Vi ønsker først og fremst å se på anmeldelser f.o.m. år 2000 og ut 2019, men dette vil kunne justeres avhengig av arbeidets omfang. Vi er klar over at arbeidet er noe omfattende, men er motiverte for å utføre den manuelle gjennomgangen av sakene i uttrekktet selv.

Det vil i tillegg være av interesse å kartlegge fornærmedes og gjerningspersonens kjønn, alder og relasjon. Kjønn og alder er variabler som vil kunne hentes ut fra personopplysningsfanen i BL. Informasjon om partenes relasjon vil ofte fremkomme i sakens anmeldelse. En godkjenning av innsyn og lagring av disse opplysningene er ikke en forutsetning for at det øvrige statistikkarbeidet skal kunne gjennomføres.

I de sakene der det fremkommer av PAL STRASAK at saken er rettskraftig avgjort ønsker vi i tillegg å lagre referansen på den aktuelle dommen. Referansen vil fremkomme i BL da dommen blir vedlagt saken der. En referanse vil hjelpe oss å spore dommen i LovData eller via retten, noe som vesentlig vil lette arbeidet med å samle inn dommer til den kvalitative tekstanalysen. LovData sin database inneholder de dommene som manuelt er delt fra retten for publisering, det er altså ingen automatikk i denne prosessen. Innledende søk i LovData sin database gir grunn til å tro at samtlige dommer ikke er gjort offentlig tilgjengelig. Som dokument anses en dom som offentlig tilgjengelig selv om den ikke er publisert på LovData og vil kunne utleveres fra behandlende rett etter henvendelse. Å spore en dom opp via retten vil vurderes dersom utvalget på LovData ikke er stort nok eller ved ledig kapasitet.

Dataen som lagres fra politiets registre vil struktureres i en excel fil og lagres på politinettet på hvert vårt respektive arbeidssted. Hvis dette ikke anses som godt nok, vil det være muligheter for å lagre filen på Politihøgskolens Onedrive. Lagringsalternativene er drøftet med personvernombudet på Politihøgskolen og i tråd med deres retningslinjer. Ferdig behandlet vil dataene fremkomme som statistikk over antall anmeldte forhold og utfallet av disse kategorisert etter årstall og eventuelt distrikt. Dersom vi i tillegg får godkjent behandling av data om kjønn, alder og relasjon vil dette også fremstilles statistisk i egen tabell. Videre vil saks- og referanse på dommer ikke fremkomme av produktet, men være til nytte for innsamling av dommer for den kvalitative delen av oppgaven. Saksnummer vil slettes fortløpende etter gjennomgang av uttrekktet. Øvrig informasjonen vil bli slettet så snart masteren er forsvart.

For di vi søker om innsyn i registre med personsensitive opplysninger har vi parallelt med denne søknaden meldt prosjektet til Norsk Senter for Forskningsdata. Personsensitive opplysninger vil ikke

lagres, men anonymiseres og vil heller ikke sammenfattes på en identifiserende måte. Gjennomføring av prosjektet vil avvente godkjenning fra samtlige. Datainnsamlingen håpes i kunne starte i løpet av høsten 2019. Prosjektet har som mål å avsluttes sommer 2020.

Veilederen i prosjektet er professor Morten Holmboe ved Politihøgskolen i Oslo. Veileder kan kontaktes på eposten morhol@phs.no ved behov.

Det bes om at svaret fra Politidirektoratet vedrørende innsyn gis skriftlig. Vi setter stor pris på om saken vurderes innen rimelig tid slik at prosjektet kan gjennomføres innen fastsatt tidsramme. Ta gjerne kontakt dersom det er behov for mer informasjon.

Vennlig hilsen

Marina Wendt
Masterstudent
Tlf.: 93484709
Epost: mf.wendt@yahoo.com

Mathilde Bouyssou
Masterstudent
Tlf.: 90284325
Epost: Mathilde.bouyssou@hotmail.com

Morten Holmboe
Veileder
Epost: morhol@phs.no

Studenter - Mathilde Bouyssou og Marina Wendt

Politidirektoratet

Unntatt offentlighet
§ 13 1. ledd, jf. fvl. § 13 1. ledd nr. 1

Deres referanse:

Vår referanse:

Dato:

19/19725 - 2

07.11.2019

SVAR PÅ SØKNAD OM TILGANG TIL DATA I FORBINDELSE MED MASTEROPPGAVE - ERFARINGSBASERT MASTER I ETTERFORSKNING - BOUYSSOU OG WENDT

Politidirektoratet viser til deres søknad av 30.08.2019 om tilgang til data fra politiets registre i forbindelse med masteroppgave ved Politihøgskolen i Oslo.

Dere har opplyst at dere ønsker å forske på uriktige anklager om voldtekt, og da fra to ulike perspektiv. For å danne et grunnlag for videre forskning, ønsker dere først å kartlegge det statistiske omfanget av uriktige anklager om voldtekt og utfallet av disse. Produktet av denne undersøkelsen vil være statistikk over antall anmeldte forhold per årstall, samt den påtalemessige og rettslige avgjørelsen av saken. Dernest vil dere utføre en kvalitativ tekstanalyse av frifinnende og fellende dommer for dypere innsikt i aspekter ved fenomenet.

Av søknaden fremgår det at dere ønsker innsyn i politiets registre/systemer; herunder PAL Strasak og BL. Fra PAL Strasak ønsker dere å hente ut følgende variabler: Saksnummer, registreringsdato, fase, statistikkgruppe, rettskraftig dato, rettskraftig avgjørelse, dato for påtaleavgjørelse, påtaleavgjørelse, distrikt, oppklaringstype, oppklaringskode og oppklaringsdato. Dere har opplyst at dere ønsker bistand fra Kripos til å foreta dette uttrekket. Deretter ønsker dere å anvende uttrekket til å søke opp sakene manuelt i BL. Tilsvarende søknad er dermed sendt til Riksadvokaten hva gjelder tilgang til straffesaksopplysninger i BL.

Politidirektoratet har forelagt saken for Kripos som behandlingsansvarlig for straffesaksregisteret etter politiregisterforskriften § 48-4.

Det fremgår av politiregisterloven § 33 at det kan bestemmes at taushetsbelagte opplysninger, jf. politiregisterloven § 23, kan gis til bruk for forskning i det enkelte tilfelle når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser.

Dere har bedt om statistiske opplysninger knyttet til saksnummer. Så lenge saksnummeret er knyttet til opplysningene, må opplysningene anses å være personidentifiserbare i lovens

Politidirektoratet

forstand, og dermed underlagt taushetsplikt etter politiregisterloven § 23 første ledd. Ved publisering av statistiske opplysninger, må saksnummeret fjernes.

Taushetsplikten gjelder også for "opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak, hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten eller hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne er nødvendig å holde hemmelig", jf. politiregisterloven § 23 annet ledd. Hva gjelder utlevering av opplysninger om saker som ikke er avgjort, er det etter vår vurdering en fare for at det utleveres opplysninger som er taushetsbelagt i henhold til denne bestemmelsen. Utleveringen avgrenses derfor mot saker som er under etterforskning.

Politidirektoratet anser forskningen for å ha samfunnsverdi. For politiet kan den blant annet gi nyttig kunnskap til bruk for utvikling av metoder for å avdekke falske anklager.

Politidirektoratet mener dere tilfredsstillende har redegjort for hvordan opplysningene skal lagres og benyttes, herunder at all behandling gjøres i politiets datanettverk. Videre vil saksnummer slettes fortløpende etter gjennomgang av uttrekket, og øvrig informasjon vil bli slettet så snart masteroppgaven er forsvart. Politidirektoratet legger ut fra søknaden og innsendt dokumentasjon til grunn at forskningsprosjektet vil gjennomføres i tråd med forskningsetiske standarder og taushetsplikt, herunder plikt til å sikre anonymitet og taushetsbelagt informasjon i samsvar med god forskningsskikk. Videre har dere som etterforskere selv erfaring på saksområdet og god kjennskap til registrene det ønskes innsyn i. Dere vil etter det opplyste også være knyttet til en veiledningsgruppe som har omfattende erfaring med forskning på ulike sårbare grupper, samt erfaring med forskning på politiet og politiarbeid.

Politidirektoratet har etter dette kommet til at det gis fritak fra taushetsplikt, jf. politiregisterloven § 33, jf. § 23, slik at dere gis tilgang til de ønskede variablene fra PAL Strasak, da med avgrensningene nevnt over.

Politidirektoratets tillatelse er betinget av at all innsamling, oppbevaring og bruk av personopplysninger skjer på en faglig forsvarlig måte, og at det ikke finnes personidentifiserende og/eller taushetsbelagte opplysninger i det publiserte materialet. Videre forutsettes det at alle taushetsbelagte opplysninger slettes ved prosjektslutt. Dere og andre som får tilgang til opplysningene må undertegne en taushetserklæring. Videre må alle de involverte gjøres bevisst på skrankene for taushetsplikten. Det vises ellers til reglene om forskers taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 e.

Videre er tillatelsen betinget av at Kripos samtykker til å bistå med den praktiske gjennomføringen av uttrekket i PAL Strasak.

Som nevnt ovenfor skal dere ut fra opplysningene i søknaden kun benytte PAL Strasak til å identifisere hvilke saker som det kan være aktuelt å inkludere i utvalget. Uttrekket skal anvendes til å søke opp sakene i BL. I avgjørelse av 16.09.2019 kom Riksadvokaten til at det kunne gis fritak fra taushetsplikt slik at dere gis tilgang til relevante straffesaksopplysninger i BL og kan anvende disse som beskrevet i søknaden.

Politidirektoratet viser til at behandlingsansvarlig for opplysningene i BL i de enkelte distrikt er politimesteren. Alle som bistår med uttrekk må tydelig gjøres kjent med dette brevet og Riksadvokatens brev av 16.09.2019, samt disses vilkår.

Med hilsen

Kristine Langkaas
Seksjonssjef

Amanda Baann Asdal
Rådgiver

Kopi til
Riksadvokaten

Dokumentet er elektronisk godkjent uten signatur.

Vedlegg:

Svar på søknad om tilgang til data i forbindelse med masteroppgave - Erfaringsbasert master i etterforskning - Bouyssou og Wendt

Vedlegg 3: Søknad til Riksadvokatembetet om innsyn i BL

Riksadvokatembetet

Postboks 2102 Vika

0125 Oslo

Epost: postmottak@riksadvokaten.no

Dato: 30.08.19

SØKNAD OM INNSYN I BL:

Viser til samtale med Riksadvokatembetet den 16.08.19.

Vi er to studenter som nå begynner på masteravhandlingen i erfaringsbasert master i etterforskning ved Politihøgskolen. Vi er begge ansatt i politietaten. Mathilde Bouyssou er politiførstebetjent og arbeider som etterforsker ved internettrelatert etterforskningsstøtte på Kripos. Marina Wendt er politibetjent 2 og arbeider som etterforsker ved seksjon for vold mot barn i Øst politidistrikt. Vi har begge tidligere erfaring fra etterforskning av seksualisert vold og er til stadighet involvert i etterforskning slike saker per dags dato.

Temaet vi har valgt å skrive master om er *uriktige anklager om voldtekt*. Ved gjennomlesning av eksisterende forskningslitteratur om voldtekt fremkommer fenomenet uriktige anklager om voldtekt – falske anmeldelser – som noe som forekommer, uten at det er gjort forskning på omfang eller fenomenen i Norge. Slik det fremheves i NOU 2008:4 (kap.8) og i annen litteratur om voldtekttematikken er forskning på *falske anmeldelser* et politifaglig og samfunnsmessig interessant og relevant tema (Beckmann-Smerud, 2018, kap. 5.2, Diesen og Diesen, 2008). Internasjonalt er det utført noe forskning på tematikken, nasjonalt finnes det ingen tilsvarende undersøkelser. Kunnskap om omfang og fenomen vil ha samfunnsmessig, polititaktisk og individuell verdi for de som rammes. Vi har også vært i kontakt med fagmiljøet for seksuallovbrudd og politiets registre på Kripos der begge avdelingen melder stor interesse for undersøkelsen.

Vi ønsker å forske på tematikken fra to ulike perspektiv. For å danne et grunnlag for videre forskning ønsker vi å kartlegge det statistiske omfanget av uriktige anklager om voldtekt og utfallet av disse. Produktet av denne undersøkelsen vil være statistikk over antall anmeldte forhold per årstall, samt den påtalemessige og rettslige avgjørelsen av saken. Med en kvantitativ referanseramme vil vi dernest utføre en kvalitativ tekstanalyse av frifinnende og fellende dommer for dypere innsikt i aspekter ved fenomenet.

Det er i forbindelse med masterens kvantitative undersøkelse vi søker om innsyn i politiets registre PAL STRASAK og BL. Fordi PAL STRASAK er et politiregister er en likelydende søknad sendt til Politidirektoratet.

Per i dag finnes det ingen statistikk over denne kriminalitetsformen nasjonalt, hverken internt i politiet eller eksternt. Både internt og eksternt benyttes fellesbetegnelsen «uriktig anklage» uavhengig av hva den uriktige anklagen handlet om. Det vil si at vi ved søk i PAL STRASAK, så vel som i SSB sin database, kun får en oversikt over hvilke saker som er kodet som uriktige anklager.

Variablene vi ønsker å hente ut fra PAL STRASAK, samt begrunnelse, er oppstilt i tabell her:

Variabel	Begrunnelse for relevans
Saksnr	Unik identifisering av sak. Viktig for å kunne søke opp korrekt sak i BL
Reg dato	Når forholdet ble anmeldt har betydning for hvilket årstall forholdet skal kategoriseres etter i statistikken
Fase	Viser om saken er under etterforskning eller er ferdig etterforsket
Statistikkgruppe	Statistikkodene som omfavner uriktige anklager i ny straffelov er 1101, 1102, 1199. Tilsvarende lovbrudd i den gamle straffeloven har statistikkodene 852, 853, 854, 855 og 898. Begge vil inkluderes i søket.
Rettskrdato	Dato for når en eventuell dom ble rettskraftig. Dette har betydning for hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikk over saksavgjørelser.

Rettskr avgj	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Påtale avgj dato	Dato for når en sak ble påtaleavgjort kan ha betydning for hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikk over saksavgjørelser.
Påtale avgj	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Distrikt	Opplysning om hvilket distrikt som etterforsket saken gir muligheten til å lage statistikk basert på distrikt.
Oppkl type	Hva som ble utfallet av saken har betydning for statistikken over saksavgjørelser.
Oppkl kode	Har direkte tilknytning til oppklaringstype. Kodeverket er offentlig tilgjengelig.
Oppkl dato	Datoen kan innvirke på vurderingen av hvilket årstall saken skal kategoriseres etter i statistikken.

Siden det ikke er mulig å finne informasjon om hva den uriktige anklagen handlet om i PAL STRASAK, vil hver sak måtte manuelt søkes opp i BL med saksnummer. Basert på informasjonen i BL vil saker ekskluderes eller inkluderes i utvalget. Denne filtreringsprosessen vil i utgangspunktet kun kreve at vi ser på fanen for saksopplysninger og eventuelt anmeldelsen i BL. Der det ikke fremkommer av saksopplysningsfanen hvorvidt forholdet gjaldt voldtekt vil det være nødvendig å lese anmeldelsen for å kartlegge dette. Uttrekket fra PAL STRASAK vil fortløpende oppdateres med informasjon om anklagen gjaldt voldtekt eller ikke (variabel JA/NEI). I de tilfellene der det fremkommer at den uriktige anklagen gjaldt voldtekt vil informasjon om statistikkgruppe og/eller lovhjemmel føres i påfølgende kolonne. Statistikkodene som gjelder for voldtekt i ny og gammel straffelov er 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1401, 1413, 1420 og 1423.

Dataen vil bli kategorisert etter årstall for å gi en årlig oversikt. Vi ønsker først og fremst å se på anmeldelser f.o.m. år 2000 og ut 2019, men dette vil kunne justeres avhengig av arbeidets omfang. Vi er klar over at arbeidet er noe omfattende, men er motiverte for å utføre den manuelle gjennomgangen av sakene i uttrekket selv.

Det vil i tillegg være av interesse å kartlegge fornærmedes og gjerningspersonens kjønn, alder og relasjon. Kjønn og alder er variabler som vil kunne hentes ut fra personopplysningsfanen i BL. Informasjon om partenes relasjon vil ofte fremkomme i sakens anmeldelse. En godkjenning av innsyn og lagring av disse opplysningene er ikke en forutsetning for at det øvrige statistikkarbeidet skal kunne gjennomføres.

I de sakene der det fremkommer av PAL STRASAK at saken er rettskraftig avgjort ønsker vi i tillegg å lagre referansen på den aktuelle dommen. Referansen vil fremkomme i BL da dommen blir vedlagt saken der. En referanse vil hjelpe oss å spore dommen i LovData eller via retten, noe som vesentlig vil lette arbeidet med å samle inn dommer til den kvalitative tekstanalysen. LovData sin database inneholder de dommene som manuelt er delt fra retten for publisering, det er altså ingen automatikk i denne prosessen. Innledende søk i LovData sin database gir grunn til å tro at samtlige dommer ikke er gjort offentlig tilgjengelig. Som dokument anses en dom som offentlig tilgjengelig selv om den ikke er publisert på LovData og vil kunne utleveres fra behandlende rett etter henvendelse. Å spore en dom opp via retten vil vurderes dersom utvalget på LovData ikke er stort nok eller ved ledig kapasitet.

Dataen som lagres fra politiets registre vil struktureres i en excel fil og lagres på politinettet på hvert vårt respektive arbeidssted. Hvis dette ikke anses som godt nok, vil det være muligheter for å lagre filen på Politihøgskolens Onedrive. Lagringsalternativene er drøftet med personvernombudet på Politihøgskolen og i tråd med deres retningslinjer. Ferdig behandlet vil dataene fremkomme som statistikk over antall anmeldte forhold og utfallet av disse kategorisert etter årstall og eventuelt distrikt. Dersom vi i tillegg får godkjent behandling av data om kjønn, alder og relasjon vil dette også fremstilles statistisk i egen tabell. Videre vil saks- og referanse på dommer ikke fremkomme av produktet, men være til nytte for innsamling av dommer for den kvalitative delen av oppgaven. Saksnummer vil slettes fortløpende etter gjennomgang av uttrekket. Øvrig informasjonen vil bli slettet så snart masteren er forsvart.

Fordi vi søker om innsyn i registre med personsensitive opplysninger har vi parallelt med denne søknaden meldt prosjektet til Norsk Senter for Forskningsdata. Personsensitive opplysninger vil ikke

lagres, men anonymiseres og vil heller ikke sammenfattes på en identifiserende måte. Gjennomføring av prosjektet vil avvete godkjenning fra samtlige. Datainnsamlingen håpes i kunne starte i løpet av høsten 2019. Prosjektet har som mål å avsluttes sommer 2020.

Veilederen i prosjektet er professor Morten Holmboe ved Politihøgskolen i Oslo. Veileder kan kontaktes på eposten morhol@phs.no ved behov.

Det bes om at svaret fra Riksadvokatembetet vedrørende innsyn gis skriftlig. Vi setter stor pris på om saken vurderes innen rimelig tid slik at prosjektet kan gjennomføres innen fastsatt tidsramme. Ta gjerne kontakt dersom det er behov for mer informasjon.

Vennlig hilsen

Marina Wendt
Masterstudent
Tlf.: 93484709
Epost: mf.wendt@yahoo.com

Mathilde Bouyssou
Masterstudent
Tlf.: 90284325
Epost: Mathilde.bouyssou@hotmail.com

Morten Holmboe
Veileder
Epost: morhol@phs.no

RIKSADVOKATEN

Politiførstebetjent Mathilde Bouyssou
Politibetjent 2 Marina Wendt

REF.:

VÅR REF.:

2019/00100-024 HSR003/mri

DATO:

16.09.2019

SØKNAD OM BRUK AV OPPLYSNINGER FRA STRAFFESAK

Det vises til søknad 30. august d.å. om innsyn i straffesaksopplysninger i anledning masteroppgave ved studiet "Erfaringsbasert master i etterforskning" ved Politihøgskolen.

Begge søkere er ansatt som etterforskere i politiet, ved henholdsvis Kripos og Øst politidistrikt. Når det gjelder tilgang til straffesaksopplysninger som ledd i arbeidet med en masteroppgave, er det snakk om behandling av opplysninger utenfor det som faller inn under "tjenestemessige behov", selv om riksadvokaten er enig i at forskning på tematikken uriktige anklager om voldtekt vil kunne være svært nyttig i politiets arbeid med denne type saker. Søknaden vurderes derfor etter politiregisterloven § 33.

Riksadvokaten skal som hovedregel forelegge slike søknader for Rådet for taushetsplikt og forskning før avgjørelse treffes, jf. politiregisterloven § 33, politiregisterforskriften § 27-2 fjerde ledd og forvaltningsforskriften § 9 første ledd. Av sistnevnte forskrift § 9 annet ledd følger imidlertid at slik foreleggelse ikke er nødvendig når riksadvokaten finner det klart at søknaden bør innvilges. I denne vurdering skal det sees hen til om opplysningene er av sensitiv karakter, og for øvrig om den materialet skal stilles til rådighet for har betryggende faglig kompetanse eller er undergitt forsvarlig faglig veiledning.

Riksadvokaten finner det klart at søknaden må innvilges, selv om det er søkt om innsyn i et stort antall straffesaker og opplysningene er av sensitiv karakter. Søkerne har tilfredsstillende redegjort for hvordan opplysningene skal lagres og benyttes, herunder at all behandling (frem til masteroppgaven leveres) gjøres i politiets datanettverk. Det er videre vektlagt at alle opplysninger som hentes ut skal lagres i anonymisert form og ikke sammenstilles på en identifiserende måte, og at ingen taushetsbelagte opplysninger vil fremkomme i masteroppgaven. Det er også sett hen til at søkerne, som begge etterforsker bl.a. denne type saker i politiet, daglig håndterer tilsvarende informasjon som søknaden gjelder.

Arbeidet med masteroppgave regnes som forskning i politiregisterloven § 33 sin forstand. Veileder for masteroppgaven er professor Morten Holmboe ved Politihøgskolen, slik at kravet til førstestillingskompetanse er oppfylt.

Riksadvokaten beslutter med dette, med hjemmel i politiregisterloven § 33, å dispensere fra taushetsplikten, slik at søkerne gis tilgang til relevante straffesaksopplysninger og bruke de slik som beskrevet i søknaden.

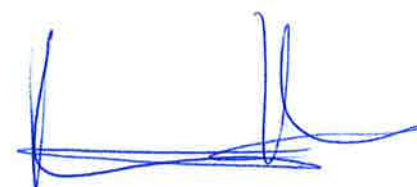
En understreker at innhentede opplysninger som lagres skal slettes når prosjektet er ferdig, med mindre de er fullt ut anonymisert. Dette gjelder selv om de er lagret på politiets datanettverk. Et vilkår for tillatelsen er at vedlagte taushetserklæring signeres og returneres hit.

En har merket seg at søkerne har sendt tilsvarende søknad til Politidirektoratet hva gjelder benyttelse av politiets register Strasak for å identifisere aktuelle saker.

Gjenpart av dette brev, vedlagt kopi av søknaden, sendes Rådet for taushetsplikt og forskning og Politidirektoratet til orientering.

Knut Erik Sæther
ass.riksadvokat

Heidi Reinholdt-Østbye
kst. statsadvokat

Vedlegg (taushetserklæring m/vedlegg)

Gjenpart: Politidirektoratet

Rådet for taushetsplikt og forskning, vedlagt søknad (pr. e-post til
helga.bysting@legeforeningen.no)

RIKSADVOKATEN

ERKLÆRING OM TAUSHETSPLIKT

I forbindelse med et forskningsprosjekt hvor jeg ønsker tilgang til straffesaksdokumenter, bekreftes at jeg er gjort kjent med, har mottatt utskrift av og satt meg inn i taushetspliktsbestemmelsene i politiregisterloven §§ 23 og 33, jf. forvaltningsloven § 13 e og 13 d.

Jeg forplikter meg til å respektere ovennevnte bestemmelser, og således bevare taushet om og hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysninger fra straffesaksdokumentene som er undergitt taushetsplikt.

Jeg er gjort oppmerksom på at taushetsplikten også gjelder etter at forskningsprosjektet er avsluttet, og at overtredelse av taushetspliktsbestemmelsene er straffbar etter straffeloven § 209.

Riksadvokatens saksnr: 201900100

20/09/19 Mathilde Bouyssou

(dato og underskrift)

MATHILDE BOUYSSOU

(navn blokkbokstaver)

POLITIREGISTERLOVEN

§ 23. Omfanget av taushetsplikten

Enhver som er ansatt i eller utfører tjeneste eller arbeid for politiet 1 eller påtalemyndigheten, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om

- 1.noens personlige forhold, eller
- 2.tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår.

Taushetsplikten gjelder også for opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak, hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten eller hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne er nødvendig å holde hemmelig. Begrensningene i taushetsplikten i § 22 og §§ 24 til 34 kommer bare til anvendelse så langt de passer.

Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet. Opplysninger som nevnt i paragrafen her kan heller ikke utnyttes i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre.

Taushetsplikten gjelder også overfor andre i politiet og påtalemyndigheten, med mindre § 21 kommer til anvendelse.

For taushetsplikt i tilknytning til kommunikasjonskontroll gjelder straffeprosessloven kapittel 16a:

§ 33 Taushetsplikt ved forskning

Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdmessig ulempe for andre interesser, kan det bestemmes at opplysninger i det enkelte tilfelle gis til bruk for forskning, uten hinder av taushetsplikten i § 23.

I straffesaker treffes beslutning etter første ledd av riksadvokaten og for øvrig av Politidirektoratet, eller av Justisdepartementet for så vidt gjelder opplysninger i saker som behandles av Politiets sikkerhetstjeneste.

Bestemmelsene i forvaltningsloven § 13d annet og tredje ledd og § 13e kommer til anvendelse så langt de passer.

FORVALTNINGSLOVEN

§ 13 d (opplysninger til bruk for forskning).

Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan departementet bestemme at et forvaltningsorgan kan eller skal gi opplysninger til bruk for forskning, og at dette skal skje uten hinder av organets taushetsplikt etter § 13.

Til vedtak som nevnt i første ledd kan det knyttes vilkår. Disse kan bl.a. gi bestemmelser om hvem som skal ha ansvar for opplysningene og hvem som skal ha adgang til dem, om oppbevaring og tilbakelevering av utlånt materiale, om tilintetgjøring av avskrifter, om hvorvidt forskerne skal ha adgang til å henvende seg til eller innhente nærmere opplysninger om dem det er gitt opplysninger om, og om bruken av opplysningene for øvrig.

Kongen kan gi nærmere forskrifter om vedtak etter denne paragraf.

§ 13 e (forskeres taushetsplikt).

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid i forbindelse med en forskingsoppgave som et forvaltningsorgan har støttet, godkjent eller gitt opplysninger undergitt taushetsplikt til, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til:

- 1.opplysninger undergitt taushetsplikt som forskeren får fra et forvaltningsorgan,
- 2.opplysninger som i forbindelse med forskningsarbeidet er mottatt fra private under taushetsløfte, og
- 3.opplysninger som gjelder personer som står i et avhengighetsforhold til den instans (skole, sykehus, anstalt, bedrift, offentlig myndighet m.m.) som har formidlet deres kontakt med forskeren.

Opplysningene kan bare brukes slik det er nødvendig for forskningsarbeidet og i samsvar med de vilkår som måtte være fastsatt etter § 13 d annet ledd. Skal resultater av forskningsarbeidet publiseres eller brukes på annen måte, gjelder § 13 a nr. 1 og 2 tilsvarende.

Brudd på taushetsplikten eller på vilkår etter § 13 d annet ledd, straffes etter straffeloven § 209.

Departementet eller vedkommende forvaltningsorgan skal gjøre forskeren og hans medarbeidere kjent med taushetsplikten og straffebestemmelsen, jfr. også § 13 c første ledd.

FORVALTNINGSLOVFORSKRIFTEN

§ 9. Rådet for taushetsplikt og forskning

Før det blir truffet vedtak om å gi opplysninger undergitt taushetsplikt til bruk for forskning eller å avslå en begjæring om å få slike opplysninger, skal saken forelegges for Rådet for taushetsplikt og forskning. Bare Kongen kan fritta for taushetsplikt i strid med Rådets uttalelse.

Dersom departementet eller et annet organ med myndighet som nevnt i § 8 finner det klart at søknaden bør innvilges eller avslås, behøver saken ikke forelegges for Rådet. Ved avgjørelsen av om en sak ikke skal forelegges for Rådet, skal det særlig legges vekt på om de opplysninger det søkes om tilgang til, må anses som følsomme. Ellers bør det legges vekt på om den materialet skal stilles til rådighet for, har betryggende faglig kompetanse eller er undergitt forsvarlig faglig veiledning.

Saken skal i alle tilfelle forelegges Rådet dersom forskeren skal ta direkte kontakt med de personene opplysningene angår. Første punktum gjelder ikke for saker som behandles av den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i medhold av § 8 første ledd bokstav c.

Saker om innsyn i etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestens arkiver og registre forelegges ikke for Rådet.

RIKSADVOKATEN

ERKLÆRING OM TAUSHETSPLIKT

I forbindelse med et forskningsprosjekt hvor jeg ønsker tilgang til straffesaksdokumenter, bekreftes at jeg er gjort kjent med, har mottatt utskrift av og satt meg inn i taushetspliktsbestemmelsene i politiregisterloven §§ 23 og 33, jf. forvaltningsloven § 13 e og 13 d.

Jeg forplikter meg til å respektere ovennevnte bestemmelser, og således bevare taushet om og hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysninger fra straffesaksdokumentene som er undergitt taushetsplikt.

Jeg er gjort oppmerksom på at taushetsplikten også gjelder etter at forskningsprosjektet er avsluttet, og at overtredelse av taushetspliktsbestemmelsene er straffbar etter straffeloven § 209.

Riksadvokatens saksnr: 201900100

20-9/19

(dato og underskrift)

MARINA FISKUM WENDT

(navn blokkbokstaver)

POLITIREGISTERLOVEN

§ 23. Omfanget av taushetsplikten

Enhver som er ansatt i eller utfører tjeneste eller arbeid for politiet I eller påtalemyndigheten, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om

- 1.noens personlige forhold, eller
- 2.tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår.

Taushetsplikten gjelder også for opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak, hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten eller hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne er nødvendig å holde hemmelig. Begrensningene i taushetsplikten i § 22 og §§ 24 til 34 kommer bare til anvendelse så langt de passer.

Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet. Opplysninger som nevnt i paragrafen her kan heller ikke utnyttes i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre.

Taushetsplikten gjelder også overfor andre i politiet og påtalemyndigheten, med mindre § 21 kommer til anvendelse.

For taushetsplikt i tilknytning til kommunikasjonskontroll gjelder straffeprosessloven kapittel 16a:

§ 33 Taushetsplikt ved forskning

Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdmessig ulempe for andre interesser, kan det bestemmes at opplysninger i det enkelte tilfelle gis til bruk for forskning, uten hinder av taushetsplikten i § 23.

I straffesaker treffes beslutning etter første ledd av riksadvokaten og for øvrig av Politidirektoratet, eller av Justisdepartementet for så vidt gjelder opplysninger i saker som behandles av Politiets sikkerhetstjeneste.

Bestemmelsene i forvaltningsloven § 13d annet og tredje ledd og § 13e kommer til anvendelse så langt de passer.

FORVALTNINGSLOVEN

§ 13 d (opplysninger til bruk for forskning).

Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan departementet bestemme at et forvaltningsorgan kan eller skal gi opplysninger til bruk for forskning, og at dette skal skje uten hinder av organets taushetsplikt etter § 13.

Til vedtak som nevnt i første ledd kan det knyttes vilkår. Disse kan bl.a. gi bestemmelser om hvem som skal ha ansvar for opplysningene og hvem som skal ha adgang til dem, om oppbevaring og tilbakelevering av utlånt materiale, om tilintetgjøring av avskrifter, om hvorvidt forskerne skal ha adgang til å henvende seg til eller innhente nærmere opplysninger om dem det er gitt opplysninger om, og om bruken av opplysningene for øvrig.

Kongen kan gi nærmere forskrifter om vedtak etter denne paragraf.

§ 13 e (forskeres taushetsplikt).

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid i forbindelse med en forskingsoppgave som et forvaltningsorgan har støttet, godkjent eller gitt opplysninger undergitt taushetsplikt til, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til:

- 1.opplysninger undergitt taushetsplikt som forskeren får fra et forvaltningsorgan,
- 2.opplysninger som i forbindelse med forskningsarbeidet er mottatt fra private under taushetsløfte, og
- 3.opplysninger som gjelder personer som står i et avhengighetsforhold til den instans (skole, sykehus, anstalt, bedrift, offentlig myndighet m.m.) som har formidlet deres kontakt med forskeren.

Opplysningene kan bare brukes slik det er nødvendig for forskningsarbeidet og i samsvar med de vilkår som måtte være fastsatt etter § 13 d annet ledd. Skal resultater av forskningsarbeidet publiseres eller brukes på annen måte, gjelder § 13 a nr. 1 og 2 tilsvarende.

Brudd på taushetsplikten eller på vilkår etter § 13 d annet ledd, straffes etter straffeloven § 209.

Departementet eller vedkommende forvaltningsorgan skal gjøre forskeren og hans medarbeidere kjent med taushetsplikten og straffebestemmelsen, jfr. også § 13 c første ledd.

FORVALTNINGSLOVFORSKRIFTEN

§ 9. Rådet for taushetsplikt og forskning

Før det blir truffet vedtak om å gi opplysninger undergitt taushetsplikt til bruk for forskning eller å avslå en begjæring om å få slike opplysninger, skal saken forelegges for Rådet for taushetsplikt og forskning. Bare Kongen kan fritta for taushetsplikt i strid med Rådets uttalelse.

Dersom departementet eller et annet organ med myndighet som nevnt i § 8 finner det klart at søknaden bør innvilges eller avslås, behøver saken ikke forelegges for Rådet. Ved avgjørelsen av om en sak ikke skal forelegges for Rådet, skal det særlig legges vekt på om de opplysninger det søkes om tilgang til, må anses som følsomme. Ellers bør det legges vekt på om den materialet skal stilles til rådighet for, har betryggende faglig kompetanse eller er undergitt forsvarlig faglig veiledning.

Saken skal i alle tilfelle forelegges Rådet dersom forskeren skal ta direkte kontakt med de personene opplysningene angår. Første punktum gjelder ikke for saker som behandles av den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i medhold av § 8 første ledd bokstav c.

Saker om innsyn i etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestens arkiver og registre forelegges ikke for Rådet.

Startside / Saker om forskningsaktivitet / Avhandling om uriktige anklager om voldtekt

Avhandling om uriktige anklager om voldtekt

I forbindelse med masterutdanningen i etterforskning ved Politihøgskolen arbeides det med en masteravhandling om temaet uriktige anklager om voldtekt.

Gjennom dette masteroppgaveprosjekt søker man å kartlegge antallet saker der en person er anmeldt for uriktig anklage for voldtekt (straffeloven § 222) og utfallet av disse. I tillegg skal prosjektet analysere rettens bevisvurdering i frifinnende og fellende dommer i saker om uriktig anklage. Omfangsundersøkelsen og tekstanalysen av dommer utforsker et relativt ukjent felt i norsk kontekst. Dataene vil behandles med respekt i tråd med god forskningsetikk. Det overordnede formålet med prosjektet er å bidra til en kunnskapsbasert argumentasjon i samfunnsdebatten.

Norsk Senter for forskningsdata (NSD) har vurdert prosjektet til å ha potensielt stor samfunnsnytte og at behandlingen av denne typen personopplysninger hjemles i allmennhetens interesse. Videre vurderer NSD det slik at personvernulempen reduseres for den enkelte ved at det ikke registreres direkte identifiserende opplysninger i datamaterialet. Prosjektet har fått de nødvendige godkjenninger fra Politidirektoratet, Riksadvokaten, Politihøgskolen og NSD.

Omfangsundersøkelsen for anmeldte saker vil baseres på tallmaterialet hentet fra to av politiets registre; straffesaksregisteret Strasak og straffesaksbehandlingssystemet BL. Politidirektoratet og Riksadvokaten har vurdert prosjektet og gitt dispensasjon fra taushetsplikten. I politiets registre fremkommer sensitive personopplysninger knyttet til behandlingen av den enkelte straffesak. Data som vil lagres og bearbeides videre i arbeidsprosessen fra aktuelle politisystemer er:

- årstall for anmeldt forhold
- informasjon om hva anklagen gjaldt herunder der det gjelder aktuelle straffebud om voldtekt fra ny og gammel straffelov
- i de sakene som er behandlet i retten vil referansennummeret på dommen lagres for å kunne søke opp den aktuelle dommen i forbindelse med tekstanalysen av dommer
- det juridiske utfallet av saken. Formålet med å lagre denne dataen er å kunne si noe om hvor mange av sakene som henlegges og påtaleavgjøres.

Tekstanalysen er hovedsakelig basert på dommer publisert på LovData. Ved behov for utvidelse av utvalget vil aktuelle rettsinstanser eller Domstolsadministrasjonen kontaktes for utlevering. Fra dommene vil følgende personsensitive opplysninger lagres og bearbeides:

- informasjon om kjønn og fødselsår på tiltalte og fornærmede
- relasjon mellom tiltalte og fornærmede
- administrative opplysninger der involverte i rettssaken vil kunne gjenkjennes indirekte b.l.a. ut fra dommens referansennummer, saksbeskrivelse, samt opplysninger om involvertes rolle og hvilken domstol som har behandlet saken. Det tas høyde for at både embetsmenn, lekdommere, vitner, tiltalte og fornærmede kan gjenkjennes indirekte i materialet. Dette er opplysninger som enhver annen kan lese seg frem til i dommer som er offentlig tilgjengelig på LovData
- hvilke bevis det fremkommer er fremlagt for retten og hvordan retten har vurdert disse

Det vil ikke gjøres koblinger mellom registeropplysningene og dommene. Datamaterialet lagres separat på servere tilknyttet politiet og Politihøgskolen. Datafilene er kryptert og ferdig overføring av dataen mellom enheter vil gjøres via kryptert minnepenn. Dataen vil slettes fra alle lagringssteder når masteren er forsvart og karakter er fastsatt. Prosjektet er tiltenkt avsluttet innen høsten 2020. Skulle det bli forsinkelser i prosessen vil personopplysninger senest slettes den 31.08.2021.

Siden det ikke har vært mulig å identifisere og kontakte enhver som har vært involvert i en slik sak i rettssystemet har vi opprettet denne informasjonssiden. Informasjonssiden er et tiltak for å ivareta de involvertes rett til informasjon og deres rett til å protestere. Anmodning om innsyn, retting, begrensning eller sletting av personopplysninger, samt protest og klager knyttet til behandlingen av disse, kan sendes til Politihøgskolens personvernombud per e-post til personvernombud@phts.no. Enhver henvendelse vil vurderes og behandles av Politihøgskolen.

NSD - Personvernkonsekvensvurdering

Prosjektopplysninger

Prosjekttittel: Uriktige anklager om voldtekt

Behandlingsansvarlig: Politihøgskolen

Prosjektansvarlig (veileder): Morten Holmboe

Student: Mathilde Bouyssou og Marina Fiskum Wendt

Prosjektnummer: 510637

Om konsekvensvurderingen (DPIA)

NSD har gjennomgått innholdet i meldeskjemaet. Det er vår vurdering at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil innebære relativt høy risiko for de registrertes rettigheter og friheter, og dermed krever en personvernkonsekvensvurdering (DPIA) jf. personvernforordningen art. 35.

Dette fordi den planlagte behandlingen av personopplysninger innebærer:

- behandling av særlige (sensitive) og strafferettslige personopplysninger / opplysninger av svært personlig karakter uten samtykke
- behandling av personopplysninger om sårbare registrerte – dvs. enkeltpersoner som kan være ute av stand til å gi samtykke, motsette seg behandling, eller utøve sine rettigheter

På oppdrag fra Politihøgskolens ledelse, har NSD i samråd med prosjektansvarlig og rådgivere ved institusjonen laget utkast til en DPIA som inneholder:

- 1) En systematisk beskrivelse av den planlagte behandlingen av personopplysninger
- 2) Vurdering av om behandlingsaktivitetene er nødvendige og står i rimelig forhold til formålene
- 3) Analyse av risiko for de registrertes rettigheter og friheter
- 4) Planlagte tiltak for å håndtere risikoene

Ved å følge de planlagte tiltakene, mener NSD at personvernrisikoen er redusert i en slik grad at behandlingen kan gjennomføres i samsvar med personvernforordningen, uten forhåndsdrøfting med Datatilsynet.

Behandlingsansvarlig institusjon (v/ledelsen) bestemmer om personvernkonsekvensvurderingen er tilfredsstillende utført, og om personvernrisikoen er redusert til et akseptabelt nivå slik at behandlingen kan gjennomføres, eller om det er nødvendig med forhåndsdrøfting (se del 6 – Ledelsens beslutning). Dette etter å ha rådført seg med sitt personvernombud og tatt hensyn til eventuelle adferdsnormer. Vi oversender derfor vår vurdering til Politihøgskolen og personvernombud for godkjenning. NSD ber om å få tilsendt endelig versjon av DPIA med ledelsens beslutning i signert form.

Dersom behandling av personopplysninger igangsettes på grunnlag av DPIA, og deretter endres, minner vi om at endringene kan medføre behov for ny/oppdatert DPIA. Prosjektansvarlig skal melde endringer til NSD, og institusjonen har ansvar for å påse at dette skjer. Ved melding om endringer i prosjektet, vil NSD bistå i vurderingen av om ny DPIA er nødvendig og utfører i så fall denne i samråd med Politihøgskolens ledelse og personvernombud.

Følgende personer har deltatt i personvernkonsekvensvurderingen:

Navn	Rolle/funksjon	Virksomhet
Hildur Thorarensen	Personvernrådgiver	NSD
Morten Holmboe	Prosjektansvarlig (veileder)	Politihøgskolen
Mathilde Bouyssou	Student	Politihøgskolen
Marina Fiskum Wendt	Student	Politihøgskolen

1. Systematisk beskrivelse av planlagte behandlingsaktiviteter og formål

Her følger en ren beskrivelse av den planlagte behandlingen av personopplysninger, slik den er oppgitt i meldeskjema med vedlegg. Vurdering av behandlingen følger i del 2 og 3.

1.1 Formål

Avhandlingens problemstilling er foreløpig: Hvor stort er omfanget av fenomenet i Norge og hvilke bevis vektlegges i rettens vurdering av uriktige anklager om voldtekt? Det må tas høyde for at problemstillingen endres noe gjennom arbeidet med avhandlingen uten at vi vil gå utover de godkjenningene vi har fått ift. til innsyn og bearbeiding av data. Formålet med denne avhandlingen er å tilføye samfunnet generelt, og politiet spesielt, kunnskap om to aspekter ved fenomenet uriktige anklager om voldtekt. Forhåpentligvis ville denne avhandlingen bidra til å justere den rådende diskursen og bidra til vitenskapsbasert argumentasjon i det offentlige ordskiftet.

Grunnet manglende statistikk og forskning på temaet er vi avhengige av innsyn i politiets registre for å kunne utføre omfangsundersøkelsen. Omfangsundersøkelsen skal besvare:

- Hvor mange anmeldelser av uriktige anklager om voldtekt er registrert hos politiet i tidsrommet 2000-2019.
- Hvilket år er den enkelte saken registret? Formålet er å kunne si noe om hvor mange saker som er anmeldt hvert år
- Hva er utfallet av saken? Formålet med å kartlegge hvorvidt saken er ferdig etterforsket, henlagt (henleggelseskode), påtalemessig avgjort på annen måte eller behandlet i retten er å kunne si noe om hva som er utfallet av sakene som anmeldes. Dette vil typisk gjengis som at X antall saker ble henlagt Y år, eller at av totalt anmeldte saker er X (antall prosent) henlagt mv.

1.2 Registrerte

Det skal behandles personopplysninger om personer som har blitt uriktig anklaget for voldtekt (anmeldte), og personene som har fremmet anklagene (fornærmede) perioden 2000-2019.

I politiets registre står personalia til partene oppgitt, men dette hentes ikke ut av studentene. Når det gjelder dommene hentet fra LovData er navn og fødselsdato til fornærmede og tiltalte anonymisert med sort markering før de er lagt inn i databasen. Kjønn og fødselsår på tiltalte og noen ganger fornærmede fremkommer av dommene på LovData.

Utvalget er avgrenset med kriteriet om at tiltalte skal være 15 år og eldre.

1.2.1 Tredjepersoner

Advokater, aktorer, dommere og tjenestepersoner i politiet ser ut til å fremkomme med navn i dommene, også de som er publisert på Lovdata. Å lagre, bearbeide eller publisere denne dataen er ikke av interesse for denne problemstillingen.

I enkelte dommer nevnes antall vitner ført for retten og hele eller deler av deres forklaring kan fremkomme. I utgangspunktet er ikke vitner navngitt i dommene, og der dette skulle fremkomme gjøres er dette anonymisert og de vil ikke kunne identifiseres.

Det vil kun nevnes om det var vitne, og hvilken betydning det vitne blir tillagt i rettens bevisvurdering. Det kan være tenkelig at vitne også vil bli nevnt med kjennskap til den tiltalte eller fornærmede fra tidligere der dette fremkommer av dommen. Alder på vitner omtales heller ikke i dommene. Vi kan ikke utelukke at vitner eller fornærmede i saken er 14 år eller under.

1.2.2 Antall registrerte

Datamaterialet vil trolig bestå av opptil 100 personer. Dette avhenger noe av hva som menes med «registrerte personer i prosjektet». Siden vi kun ønsker å lagre og bearbeide opplysninger om tiltalte og fornærmede i dommene vil trolig det totale antallet personer vi henviser til være under 100 stk. Hittil har vi funnet 15 aktuelle dommer på LovData. Dersom dette inkluderer opplysninger om hvor mange vitner dommen omtaler vil antallet «registrerte» trolig øke noe, men allikevel kunne befinne seg på under 100 stk.

1.3 Datakilder og omfang av personopplysninger

Data skal hentes til to hovedformål:

Tekstanalyse:

- Dommer som ligger offentlig tilgjengelig på LovData

Utarbeidelse av statistikk:

- Straffesaksregisteret (PAL STRASAK)
- Politiets datasystem BasisLøsning (BL)

Data fra dommene skal ikke på noe tidspunkt kobles til data fra PAL STRASAK og BL.

Bearbeiding av statistikken og tekstanalysen av dommer vil gjøres i ulike skjemaer. I avhandlingen ønsker man at statistikken om antall registrerte lovbrudd og utfallet av disse skal fungere som en statistisk ramme for den videre tekstanalysen av dommer. Statistikken – data fra politiets registre – er ikke ment å berike eller supplere informasjon fra dommene. Informasjon om domsreferansenummer i politiets systemer der det er tatt ut tiltalte vil kunne noteres for å kunne spore disse dommene via LovData eller aktuell rettsinstans/domstolsadministrasjonen.

Det vil bli behandlet særlige kategorier (sensitive) personopplysninger om seksuelle forhold.

Det vil bli behandlet strafferettslige personopplysninger i form av opplysninger om at en person har vært tiltalt eller dømt for voldtekt, og uriktig anklage av voldtekt.

1.3.1 Data fra LovData

Fra dommer (LovData) skal det behandles personidentifiserende opplysninger i form av kjønn, fødselsår og relasjon mellom sakens parter i dommen. Sakens parter skal her forstås som tiltalte og fornærmede i saken. Dette er data som allerede fremkommer av dommen. Formålet med å lagre disse dataene er å kunne si noe om hvor stor andel av partene som er menn/kvinner, i hvilket aldersintervall de var i på aktuelt tidspunkt og hvilken relasjon de har hatt/har på gitt tidspunkt. Dette er av interesse for å kunne si noe om karakteristikken om hvem som anmelder / anmeldes.

Enkelt personer som er involvert i rettssaken vil kunne gjenkjennes indirekte av dem som kjenner saken, bl.a. ut fra domsreferansenummer, saksbeskrivelse, samt opplysninger om vedkommendes rolle og hvilken domstol som har behandlet saken. Det tas høyde for at både embetsmenn, lekdommere, vitner, tiltalte og fornærmede kan gjenkjennes indirekte i materialet. Dette er opplysninger som enhver annen kan lese seg frem til i dommer som er offentlig tilgjengelig på LovData.

Videre vil data om hvilke bevis som er fremlagt for retten og hvordan det fremkommer at retten har vurdert disse behandles.

1.3.2 Data fra politiets registre

Fra politiets registre (STRASAK og BL) hentes det ut opplysninger om følgende:

- Informasjon om hva anklagen gjaldt, herunder aktuelle straffebud om voldtekt fra ny og gammel straffelov
- Domsstolsreferansenummer i de sakene som er behandlet i retten. Dette for å kunne spore opp aktuelle dommer gjennom LovData eller aktuell dom/domstolsadministrasjonen i ettertid dersom det blir aktuelt å utvide utvalget av dommer til tekstanalysen
- Utfallet av saken. Avgjørelseskode fremkommer av STRASAK direkte. Dette er relevant for å si noe om hva utfallet av saken ble. Formålet er å kunne si noe om hvor mange av sakene som henlegges, påtaleavgjøres o.l.

Etter hvert som man identifiserer saker om uriktig anklage om voldtekt vil saksnummeret i politiets registre slettes. Det vil altså ikke være mulig å identifisere den aktuelle straffesaken basert på materialet. Saksnummeret vil erstattes med S1, S2, S3 osv.

For å utforme statistikken tar man utgangspunkt i uttrekk fra PAL STRASAK på statistikkoder relevant for uriktige anklager om voldtekt (jf. statistikkodene nevnt i søknad til Politidirektoratet). Siden det ikke er mulig å finne informasjon om hva den uriktige anklagen handlet om i PAL STRASAK, vil hver sak måtte manuell søkes opp i BL med saksnummer. Saksnummeret fremkommer av uttrekket fra PAL STRASAK. Basert på informasjonen i BL vil saker ekskluderes eller inkluderes i utvalget ettersom den uriktige anklagen gjaldt voldtekt (inkl. Strl. §§291, 293, 294 og voldtektsforsøk) eller ikke. Denne filtreringsprosessen vil i utgangspunktet kun kreve at man ser på fanen for saksopplysninger og eventuelt anmeldelsen i BL. Der det ikke fremkommer av saksopplysningsfanen hvorvidt forholdet gjaldt voldtekt vil det være nødvendig å lese anmeldelsen eller avhøret av fornærmede for å kartlegge dette. Uttrekket fra PAL STRASAK vil fortløpende oppdateres med informasjon om anklagen gjaldt voldtekt eller ikke (variable JA/NEI). I de tilfellene der det fremkommer at den uriktige anklagen gjaldt voldtekt vil informasjon om statistikkgruppe og/eller lovhjemmel føres i påfølgende kolonne. Saker som gjelder andre kriminalitetsformer vil ekskluderes fra utvalget.

I de tilfellene der PAL STRASAK viser at en relevant sak er behandlet i retten ønsker man også å se hvorvidt det foreligger en domfellelse i saken. Dersom det foreligger en dom i saken, og dommen er vedlagt som

saksdokument, ønsker man å notere referansenummer og domstol slik man vi kan se om denne finnes i Lovdata eller etterspørre en anonymisert versjon av dommen fra aktuell domstol/domstolsadministrasjonen. Dersom domstolen skulle levere en ikke-anonymisert dom (da de ikke er juridisk pliktige til å anonymisere dommer) vil man selv anonymisere dommen, slette originalen og benytte den anonymiserte kopien i tekstanalysen.

Saksnummer som fremkommer av uttrekket fra PAL STRASAK vil slettes etter hvert som de gjennomgås. Det vil si at dataen med domsreferansenummeret ikke vil kunne knyttes direkte til en straffesak.

Annen data av personsensitiv karakter som man vil kunne få innsyn i ved å ha tilgang til politiets registre er ikke av interesse for oppgavens problemstilling og vil ikke lagres eller på annen måte benyttes i avhandlingen.

I de sakene der påtalemyndigheten har tatt ut tiltalte er det ønskelig å også lagre referansenummeret på dommen og hvilken dom som har behandlet saken slik at man kan ha muligheten til å etterspørre anonymiserte versjoner av dommer som ikke er publisert og tilgjengelige via Lovdata. Man vil altså ikke analysere dommen via politiets registre, men henvende seg til aktuell domstol. Dette er altså en mulighet for å utvide utvalget til tekstanalysen av dommer. Det vil si at dersom den aktuelle dommen ikke er tilgjengelig på LovData vil man henvende seg til aktuell domstol/domstolsadministrasjonen og etterspørre at aktuell dom publiseres via Lovdata eller anonymiseres og tilgjengeliggjøres på annen måte. Noe avhengig av antallet saker det tas ut tiltale har man i prosjektet i utgangspunktet et ønske om å kunne analysere alle dommene som passer kriteriene som er satt for utvalget. Tekstanalysen av dommer er altså metoden man ønsker å anvende for å besvare problemstillingens andre del om rettens bevisvurdering. I avhandlingen vil referansenummeret på dommen fra LovData fremkomme der man viser til konkrete eksempler. Det er også mulig at man henviser til aktuelle dommer i referanselista for at andre skal kunne etterprøve forskningen.

1.4 Kontakt med de registrerte

Prosjektet er ikke i direkte kontakt med de registrerte i prosjektet. Det skal derfor ikke gis informasjon eller innhentes samtykke.

Prosjektet vil opprette en nettside hvor det offentliggjøres informasjon om studiens formål, hvilke opplysninger som behandles, hvor lenge, samt muligheter for å benytte seg av sine rettigheter.

1.6 Dataflyt – hvordan personopplysningene behandles

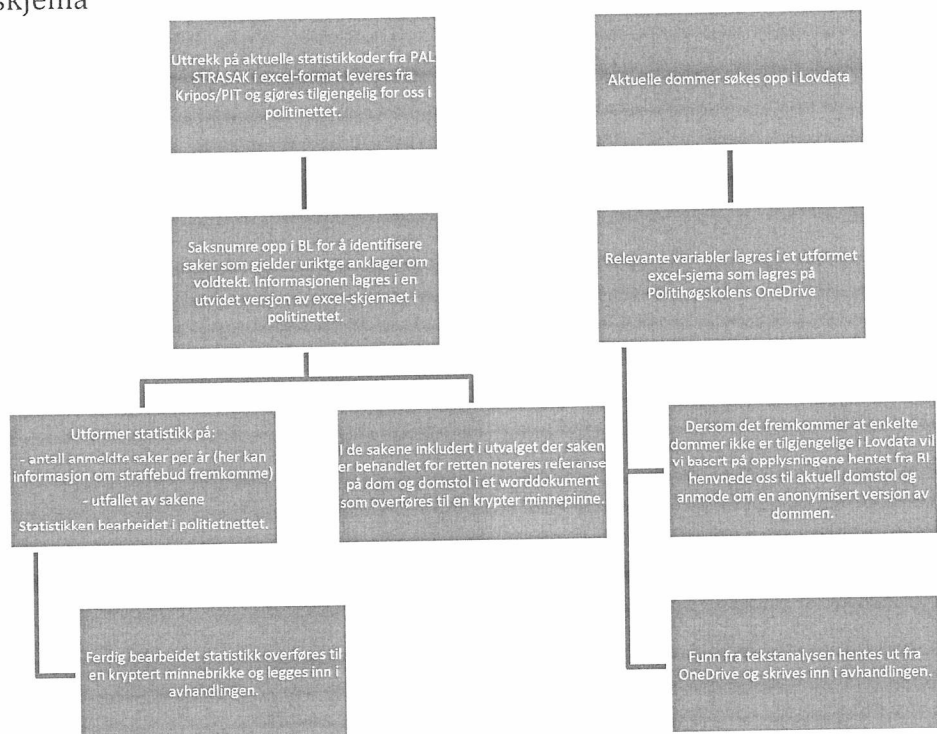
Personopplysningene vedrørende alder, kjønn og relasjon innhentes fra Lovdata sine publiserte dommer. Dommen er vedlagt som dokument i straffesaken og dens referansenummer vil bli hentet ut derfra. Innsynet i politiets register vil fungere som hjelp i arbeidet med å identifisere hvorvidt det finnes en dom. Man vil ikke benytte dommene vedlagt straffesaken i analysen, men benytte dens referanse til å finne den aktuelle dommen på Lovdata eller via aktuell domstol/domstolsadministrasjonen. Dersom dommen ikke er publisert via Lovdata vil man henvende seg til aktuell domstol og be om å få utlevert en anonymisert versjon av dommen dersom det ikke foreligger begrensninger i forhold til offentligheten.

Opplysningene vil bli lagret i et Excel-skjema på politinettet. Overføring av data fra oppgitte lagringssteder og inn i avhandlingen når dataen er ferdig behandlet skjer via kryptert minnepenn.

Den sammenfattede informasjonen vil bli publisert via en masteravhandling. Etter at avhandlingen er skrevet ferdig vil Excel-skjemaet med personopplysninger bli slettet fra alle servere.

1.6.1 Flytskjema

1.6.2 Beskrivelse av sikkerhetstiltakene

Data fra PAL STRASAK og BL vil oppbevares i politinettet, politiets eget nettverk. Dataen vil være lagret i en mappe der prosjektansvarlige har tilgang.

Data fra dommene vil oppbevares i Politihøgskolens OneDrive i tråd med deres retningslinjer for lagring av data i forskningsprosjekter. Begge studentene vil ha tilgang til data.

Det vil si at data fra politiets registre ikke vil sammenstilles med data fra dommene. Aktuelle dommer å søke etter i Lovdata eller via domstolen vil skrives i eget notat. Det vil altså ikke fremkomme noen binding mellom straffesak, person eller dom av hverken datamaterialet eller avhandlingen.

Disse løsningene er diskutert med tidligere personvernombud Knut Erik Hauslo ved Politihøgskolen.

1.7 Tilgang til personopplysninger

Datamaterialet vil kun være tilgjengelig for studentene Wendt og Bouyssou på politinettet, samt for veileder i Politihøgskolens OneDrive. Data lagret på politinettet er i utgangspunktet tilgjengelig for ansatte ved IKT lokalt og sentralt (PIT). For å unngå at disse får innsyn i dataen vil filen derfor krypteres med passord.

1.8 Varighet

Planen er å avslutte prosjektet innen august 2020. Sensur vil trolig avholdes høst/vinter 2020. Dersom det skulle bli forsinkelser i arbeidet med avhandlingen vil prosjektet heller avsluttes i 2021. Dataen vil lagres frem til sensur på avhandlingen er avgitt og vil deretter slettes. Sletting av data vil gjøres i samråd med personvernombudet ved Politihøgskolen i Oslo.

Personopplysninger slettes senest 31.08.2021

2 Vurdering av om behandlingsaktivitetene er nødvendige og står i rimelig forhold til formålene

2.1 Rettslig grunnlag

Formålet med prosjektet er å tilføye samfunnet generelt, og politiet spesielt, kunnskap om to aspekter ved fenomenet uriktige anklager om voldtekt. Forhåpentligvis vil denne avhandlingen bidra til å justere den rådende diskursen og bidra til vitenskapsbasert argumentasjon i det offentlige ordskiftet. Grunnet manglende statistikk og forskning på temaet er prosjektet avhengige av innsyn i politiets registre for å kunne utføre omfangsundersøkelsen.

Prosjektet har potensielt stor samfunnsnytte. Videre reduseres personvernulempen for den enkelte ved at det ikke registreres direkte identifiserende opplysninger i datamaterialet, og at det er få personer som skal ha tilgang til datamaterialer.

NSD vurderer at behandlingen av personopplysninger tilknyttet utvalget er nødvendig for å kunne utføre en oppgave i allmennhetens interesse. Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger med grunnlag i at oppgaven er nødvendig for formål knyttet til vitenskapelig forskning.

Behandlingen av alminnelige og særlige kategorier av personopplysninger har hjemmelsgrunnlag i personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e), jf. art. 6 nr. 3 bokstav b), jf. art. 9 nr. 2 bokstav j), jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9.

For straffeopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e), jf. art. 6 nr. 3 bokstav b), jf. art. 10, jf. personopplysningsloven § 8, jf. § 11(1), jf. § 9.

Politidirektoratet og Riksadvokaten har vurdert prosjektet og gitt dispensasjon fra taushetsplikten, jf. politiregisterloven § 33, jf. § 23, for tilgang til hhv. PAL Strasak og BL.

2.2 Sentrale prinsipper

2.2.1 Formålsbegrensning

Formålet med behandlingen slik den er nevnt over vurderes å være spesifikt, uttrykkelig angitt og berettiget.

Personopplysninger skal ikke viderebehandles til nye/andre formål som vurderes å være uforenelige med det opprinnelige forskningsformålet.

2.2.2 Dataminimering

Det skal ikke lagres direkte identifiserende opplysninger i datamaterialet. Bakgrunnsopplysninger som kan være indirekte identifiserende er

- Fra LovData: domsreferansenummer, saksbeskrivelse, samt opplysninger om vedkommendes rolle og hvilken domstol som har behandlet saken, kjønn, fødselsår og relasjon mellom sakens parter i dommen.
- Fra politiets registre: opplysninger som saksnummer og hva anklagen gjaldt være å regne som indirekte identifiserende.

Prosjektet har gjort flere grep for å redusere muligheten for bakveisidentifikasjon fra politiets registre. Det skal blant annet ikke registreres hvilke distrikt den enkelte saken er anmeldt i. Videre skal det ikke registreres variabler om kjønn, alder og relasjon fra politiregistrene (slike variabler hentes kun fra LovData).

Ettersom prosjektets formål er å studere uriktige anklager om voldtekt er det nødvendig for prosjektet å behandle opplysninger om strafferettslige forhold.

Personopplysningene som skal behandles vurderes som adekvate, relevante, nødvendige og begrenset til det som er nødvendig for formålet.

2.2.3 Riktighet

Dataene hentes fra LovData og politiets saksbehandlingssystemer, og det anses som usannsynlig at det foreligger feilaktige opplysninger i datamaterialet. Det foreligger dermed ikke et særlig behov for kontradiksjon.

2.2.4 Lagringsbegrensning

Prosjektet skal avsluttes i 2021. Tidsperioden vurderes å være begrenset til det som er nødvendig for å gjennomføre prosjektet. Datamaterialet vil anonymiseres ved prosjektslutt.

2.2.5 Integritet og konfidensialitet

Data fra PAL STRASAK og BL vil oppbevares i politinettet, politiets eget nettverk. Dataen vil være lagret i en mappe der studentene har tilgang.

Data fra dommene vil oppbevares i Politihøgskolens OneDrive i tråd med deres retningslinjer for lagring av data i forskningsprosjekter. Begge studentene vil ha tilgang til dataen.

Utvalgets konfidensialitet sikres ved at datafilen er passordbeskyttet og oppbevares på adgangsbegrenset område. Kun studentene og veileder vil ha tilgang til datafilen.

2.3 De registrertes rettigheter og friheter

Når det gjelder data fra LovData (dommer) vil studentene ikke ha tilgang til direkte identifiserende opplysninger, og vil dermed ikke ha anledning til å gi individuell informasjon eller innhente samtykke. Dette er også data som er offentlig tilgjengelig via Lovdata.

Når det gjelder data fra politiets registre, vil studentene ha innsyn i direkte identifiserende opplysninger. Siden det ikke legges opp til å hente ut direkte personidentifiserende opplysninger fra politiets registre, anses det ikke riktig å skulle registrere flere opplysninger om de registrerte for å kunne informere dem. De opplysningene som hentes ut fra disse registrene vil videre være svært lite identifiserende. Politidirektoratet og Riksadvokaten har innvilget dispensasjon fra taushetsplikten for disse opplysningene. De mottatte dispensasjonene åpner ikke for uthenting av kontaktopplysninger.

På bakgrunn av dette vurderes at det kan unntas fra informasjonsplikten på grunnlag at det vil være uforholdsmessig vanskelig, jf. personvernforordningen art. 14.5 b.

De registrertes øvrige rettigheter gjelder, så lenge den registrerte er mulig å identifisere i datamaterialet. De registrerte som kan identifiseres har dermed rett til innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19) og å protestere mot behandlingen (art. 21).

Den mangelfulle individuelle informasjonen i prosjektet utfordrer de registrertes sin mulighet til å få kjennskap til prosjektet og til å utøve sine rettigheter. Prosjektet vil dermed treffe egnede tiltak for å verne den registrertes rettigheter, friheter og berettigede interesser.

Politihøgskolen vil gjøre informasjon om behandlingen offentlig tilgjengelig. Prosjektet vil ha en egen nettside ved Politihøgskolen og på denne nettsiden vil det informeres om formålet med prosjektet, hvilke data som behandles og hvordan. Informasjonen skal oppfylle kravene i art. 14 i personvernforordningen.

Dersom en registrert vil utøve sine rettigheter, kan den registrerte ta kontakt med Politihøgskolen via prosjektleder eller personvernombud.

3 Vurdering av risiko for de registrertes rettigheter og friheter

NSD vil trekke frem følgende konkrete risikoer i prosjektet:

- Studien er ikke basert på samtykke, noe som utfordrer kravet om åpenhet i behandling av personopplysninger
- Behandlingsansvarlig vil ikke gi individuell informasjon til hver registrert. Dette innebærer manglende åpenhet om prosjektet
- Prosjektet innebærer en datainnsamling av særlige (sensitive) kategorier av data, og opplysninger om strafferettslige forhold

4 Planlagte tiltak for å håndtere risikoene

- Prosjektet vil ha en egen nettside som informere om prosjektet; hvilke data som behandles, hvordan data behandles, samt resultatene av behandlingen
- Kun studenter og veileder vil ha tilgang til data
- Data vil bli behandlet på politinettet og Politihøgskolens OneDrive etter avklaring med Politihøgskolens personvernombud
- Det vil ikke publiseres personopplysninger
- Det registreres svært lite identifiserende opplysninger om utvalget
- Prosjektet er vurdert av Riksadvokaten og Politidirektoratet som har gitt dispensasjon fra taushetsplikten

5 NSD sin samlede vurdering av personvernet

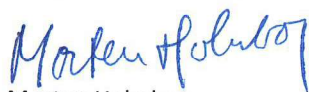
NSD vurderer at personvernet er tilstrekkelig ivaretatt i prosjektet. Vi deler prosjektansvarlig sin vurdering i at prosjektet anses å ha stor samfunnsmessig nytteverdi. Vi viser til de tiltakene som er nevnt ovenfor og vurderer at ut ifra tiltakene er de identifiserte risikoene i prosjektet håndtert på en akseptabel måte.

6 Godkjenning fra institusjonens ledelse

Politihøgskolen sin vurdering av personvernet

Godkjennes i samsvar med NSDs vurdering.

Oslo, 10. februar 2020

Morten Holmboe

Avdelingsleder, professor

©NSD – Norsk senter for forskningsdata

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Uriktige anklager om voldtekt

Referansenummer

510637

Registrert

23.09.2019 av Mathilde Mary Madeleine Bouyssou -
Mathilde.Mary.Madeleine.Bouyssou@phs.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Politihøgskolen

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Morten Holmboe, morten.holmboe@phs.no, tlf: 41521034

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Mathilde Bouyssou, mathilde.bouyssou@hotmail.com, tlf: 90284325

Prosjektperiode

14.10.2019 - 31.08.2021

Status

10.02.2020 - Vurdert DPIA

Vurdering (1)

10.02.2020 - Vurdert DPIA

Prosjektet ble ved innmelding vurdert å innebære en høy risiko for de registrertes rettigheter og friheter, noe som utløser krav om personvernkonsekvensvurdering (DPIA) jf. personvernforordningen art. 35. NSD har i samråd med prosjektansvarlig og personvernombud gjennomført en slik vurdering. Ved å gjennomføre de planlagte tiltakene, mener NSD at personvernrisikoen er

redusert i en slik grad at behandlingen kan gjennomføres i samsvar med personvernforordningen, uten behov for forhåndsdrøfting med Datatilsynet. Behandlingsansvarlig institusjon har bekreftet at vurderingen er tilfredsstillende utført og at prosjektet kan gjennomføres, jf. godkjenning gitt 10.02.2020.